Fra

Frederiksborg Amt

ÅRBOG 1977
FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

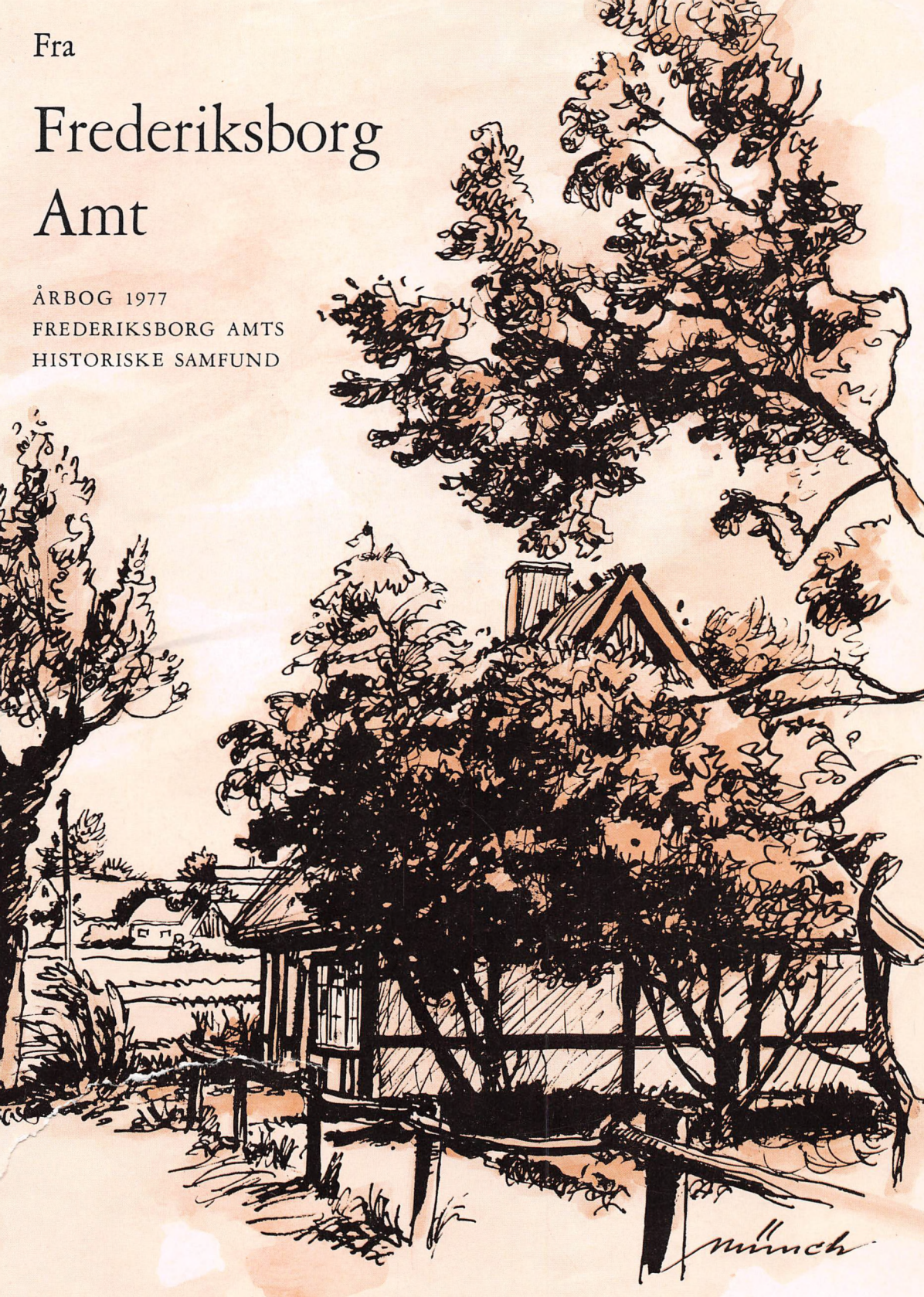

FRA
FREDERIKSBORG AMT

Omslagets billede: Karlebo by og mølle

FRA

FREDERIKSBORG AMT

ÅRBOG 1977

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
HILLERØD
1977

INDHOLD

Forord 5

Barndomserindringer
landmand O. M. Olsen, Ganløse 7

Mit levnedsløb
vognmand Hans Jørgen Petersen, Helsingør 23

Sommerminder fra et hornbækhjem
lærer Karl Rønne, Hornbæk 41

En landsbysmedesøns erindringer efter 1889
smedemester Christian Hansen, Langstrup 57

Helsingør omkring 1910,
Marketendergården, Kongensgade 7
Elvira Jørgensen, Helsingør 75

Erindringer fra en svunden tid
fhv. gårdejer Laurits Jørgensen, Stenløse 87

Tidsbilleder og oplevelser fra Helsingør
Orla Boye Nielsen, Helsingør 99

Af en landbodrengs levned
Karl Nielsen, Hellebæk 123

Nekrolog over Carl Petersen
ved Henning Henningsen 163

Foreningsmeddelelser 165

Udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund ved skriftudvalget: Henning Henningsen, Ole Jellingsø, H. Ring og Torben Topsøe-Jensen.

Illustrationerne er udført af tegneren Verner Münch, Helsingør.

ISBN 87 87415 10 0.

Sat med Garamond i Helsingør Maskinsætteri og trykt i C. Nordlundes Bogtrykkeri, Hillerød, v. Claus Bondesen.

FORORD

Denne årbogs indhold er fremkommet på en anden måde end vore normale årbøger, idet Frederiksborg amts historiske Samfund i 1975 opfordrede pensionister og andre op i årene til at skrive og indsende beretninger om deres liv og om forholdene i amtet, som de havde oplevet dem. Som eksempler på emner nævnte vi: træk af livet i barndom, ungdom, skole, uddannelse, arbejdsplads o.s.v. samt særlige lege og skikke eller traditioner. Hvis man havde oplevet historiske begivenheder eller personer, ville vi gerne høre, hvorledes fortællerne så dem. Også det daglige livs glæder og sorger samt livet i by og på land ville være af stor interesse. I denne årbogs bidrag vil man se, at alle disse sider af livet er kommet frem.

Inden fristens udløb 1. maj 1976 fik vi 60 besvarelser – senere er der kommet et par stykker til – rundt om fra amtet, nogle af ret stort omfang, andre mindre.

De præmierede bidrag er leveret af følgende:
smedemester Chr. Hansen, Langstrupvej 17, Fredensborg,
chauffør Karl Nielsen, Bøssemagergade 44, Hellebæk,
maskinarbejder Orla Boye Nielsen, Kampergade 7, Helsingør,
afdøde vognmand Hans Jørgen Petersen ved fru Ingeborg Petersen
Ørebakken 1, Helsingør,
fh. lærer Karl Rønne, Søvænget 9, Hornbæk,
fh. gårdejer Laurits Jørgensen, Salsmosevej 8, Stenløse,
smedemester O. M. Olsen, Farumvej 125, Ganløse,
fru Marie Hansen, Strøbjergvej 8, Sigerslevøster,
fru Elvira Jørgensen, Folehaven 3, Helsingør,
typograf J. Anker Jørgensen, Frederiksværksgade 7 a, Hillerød,
maskinarbejder Oluf Lindberg, Antonievej 3, Snekkersten,
fru Ebba Nielsen, Horsemosevej 8, Allerød,
hr. Jørgen Nielsen, Carlsbergvej 5, Stenløse,
fru Marie Olsen, Orebjergvej 6, Landerslev,
hr. Knud Schwalbe, Kejserensvej 7, Fredensborg,
organist Enoch Chr. Spangbo, Ribevej 3, Helsingør,
hr. Svend Wandall, Rosenvænget 25, Fredensborg.

Desværre kunne vi ikke præmiere flere. Oprindelig var tanken, at 5 skulle have en første præmie og 10 en anden, men der blev 2 mere i første gruppe. En del beretninger måtte returneres, da det beskrevne ikke var foregået i amtet.

Vi bringer i denne årbog de første 8 bidrag, andre vil blive trykt i senere årbøger. Ikke benyttede artikler vil blive opbevaret i amtets forskellige arkiver, hvor de vil være til stor nytte for fremtidige historieskrivere.

Udvalget har valgt at illustrere de hermed offentliggjorte beretninger med tegninger udført af Verner Münch, Helsingør, som også har leveret omslagets billede og desuden har været med til årbogens tilrettelæggelse – altsammen et stort arbejde, som vi takker for.

Vi takker alle deltagerne, der har beriget os med godt og interessant stof, som måske ellers ikke var blevet bevaret. At beretningerne vil vække stor interesse, føler vi os overbevist om.

SKRIFTUDVALGET.

BARNDOMSERINDRINGER

landmand O. M. Olsen, Ganløse

Jeg er født på Ganløse overdrev julenat 1895 10 minutter over 12, og min dåbsattest udviser datoen 25/12 1895. Det var der jo forsåvidt ikke noget mærkeligt i; tvivlen om datoens ægthed meldte sig først hos mig, efterhånden som jeg voksede til. Tiden i mit barndomshjem bestemtes nemlig af et gammelt bornholmerur, og det skulle altid gå et kvarter foran. Dette blev forklaret med, at det var, fordi man ikke skulle komme for sent. Uret blev passet med optrækning af min gamle bedstemor Ellen Hansdatter, og hun passede også på, at det gik nøjagtigt. Nøjagtigheden fandt hun frem til på følgende måde:

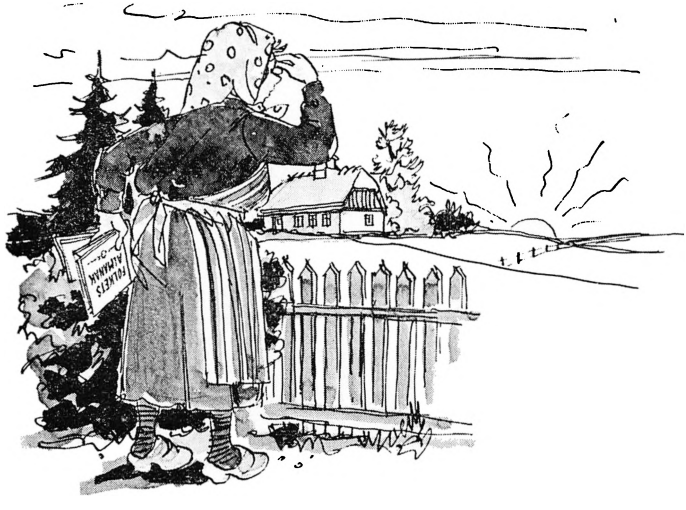

hun tog »Folkets Almanak« frem, satte sine glarøjne på og fandt frem til tidspunktet for solens nedgang; så gik hun udenfor og skuede mod vest, og idet solen forsvandt, susede hun ind og stillede den lange viser, hvor den skulle være. Det var vel ikke helt ved siden af, men metoden var jo ikke god i gråvejr. Den mere tekniske behandling blev foretaget af den omvandrende urmager; betegnelsen omvandrende var nu ikke helt korrekt, for Peter urmager, som han kaldtes, var gift og boede ved Barnesø, et par kilometer sydøst for Lynge by. Han havde en stor kundekreds her på egnen, hvor han kom fast en gang om året. Det var meget spændende for mig at se alle hans instrumenter, som han havde i en taske, han bar i en rem over skulderen.

Han skilte uret ad, rensede og smurte det, og så sagde han, at nu kunne det klare sig, til han kom igen om et års tid. Han tog en krone for sit arbejde og fik efter datidens skik også kosten.

Jeg har vistnok fra ganske lille været et meget vanskeligt barn, der skreg og hylede, når jeg ikke fik min vilje, og jeg blev føjet for det meste. Da jeg er opvokset ved landbruget, var der mange køreture, og dem fik jeg altid lov til at komme med på. Der var de lange ture til Frederikssund med grise til slagteriet, til Hillerød, Hørsholm eller Farum til marked, dog med undtagelse af novembermarkedet i Hillerød, for det var tjenestedrengens ret at komme med der. Med flæsk og fjerkræ kom jeg til København og Hillerød, men medens køberne i Købehavn gerne var forskellige, så solgte vi i Hillerød altid flæsk til Sofie Hansen fra Slangerup, hun var gift med skrædder Lars Hansen, Slangerup. Hun købte slagtede grise i Hillerød og tjente på at køre dem ad landevejen til København og sælge dem der dagen efter. Sofie Hansen holdt med sin vogn i Søren Sørensens gæstgivergård på Slotsgade i Hillerød, overfor sparekassen, og der blev så flæsket læsset over på hendes vogn efter at være blevet vejet; derefter kom hun ind i gæstgiveriet og afregnede. I sådant et gæstgiveri var der meget at se på for en dreng. Når der blev råbt ud gennem en lem i væggen, kom der mad og kaffe ud af den, og der var en maskine til at trække propperne op af ølflaskerne.

Om vejen fra mit hjem til Hillerød berettedes der for de forskellige strækninger mange overleveringer; den, jeg husker bedst, er om de store tjørne ved Faurholm. Ved vejsvinget, hvor vejen drejer ret mod Hillerød, lå der i min barndom en smedie; det gjorde der så mange steder dengang af hensyn til hestebeslaget. Bag ved smedien groede der indtil for få år siden altid en eller flere tjørnebuske; nu er de fuldstændigt fjernede, de har sikkert ikke kunnet tåle de moderne redskaber og folks større kendskab til kemikalier. Det fortaltes, at disse buske var efterkommere af en stor kuplet tjørn, som skulle have groet på stedet i året 1577 og havde da givet læ for Frederik den Andens dronning Sofie, som ventede sig og i største hast var på vej mod Frederiksborg, men ikke nåede længere end til tjørnebusken, hvor Kristian den Fjerde blev født; derfor blev tjørnebusken ophøjet til byvåben for Frederiksborg.

Der var også køremedture til mølle og købmand, det var gerne søndag formiddag, og søndagen var en travl dag hos os, for da var der noget bestemt, der skulle nås. Vi stod op kl. 5, og så skulle der malkes og fodres inden morgenmaden. Spisetiden var et kvarter, og så begyndte det tilbagevendende søndagsarbejde. Jeg og tjenestedrengen skar først hakkelse til hele ugen, så fejede vi gårdspladsen, trak en vogn ud og læssede et par mølleslumpe på den. Medens vi lavede disse ting, havde far fået fjernet ugens skægvækst fra ansigtet og fået standset det fremtrængende blod med en stump alun. Klokken halv ni samledes vi til frokost; hovedretten var skiftevis spegesild og kogt saltsild. Denne sild, som var uundværlig til frokost her på egnen, blev

for kogsildens vedkommende falbudt ved dørene af folk, der for fortjenestens skyld kørte ind til fiskerlejerne, mest Lynæs, og købte sild, når bådene kom ind. Silden blev læsset løst i vognfaddingen, og så gik turen fra sted til sted for at få reddet daglønnen hjem. Det kunne godt blive sent på dagen, inden silden nåede frem til os, men alligevel blev der tinget om prisen pr. ol (80 stk.) og læsset af, og så kom der fart i alle, der kunne hjælpe til, for når silden først havde ligget dynget sammen i båden fra fiskepladsen under Anholt og derefter i åben vogn var kørt gennem det meste af Nordsjælland, så kunne den ikke tåle at ligge natten over. Det var den såkaldte høstsild med fyldning, og den blev efter datidens skik gællet, d.v.s. at hovedet blev vredet af, så kun fyldningen blev tilbage i silden. Den blev derefter smidt i et kar med koldt vand og strøget fri for skæl og lagt i en tønde med salt imellem lagene. Det var et temmelig stort kvantum, der skulle til, for en husmoder regnede med 2 ol om året til hvert medlem af husstanden. Spegesilden, den såkaldte norske flommesild, gik det noget nemmere med, for den blev købt i København hos Jensen og Bakker på Kultorvet; det var en meget lækker sild med bugen stop-

fyldt af snehvidt fedt, som vi spiste bart rugbrød til. Den er desværre udgået af handelen herhjemme og findes heller ikke i Norge. Efter frokost kom så mit store nummer med at køre med til mølle, og møllersvenden var min gode ven, han holdt meget af at sludre med børn. Når sækkene var hejst op i møllen, så kørte vi ned i byen til købmanden, for dengang blev der handlet i butikkerne søndag formiddag, og der var næsten altid et stort opbud af køretøjer. Jeg fik så en øl til møllersvenden og besked om ikke at tabe den. Jeg løb så op på møllen og blev der, til vognen kom for at hente det malede korn med hjem. Der var vel nok meget at se på på sådan en mølle. Jeg blev

taget med højt op for at se de andre møller rundt omkring, og man kunne derfra tælle ni møller med vinger, som gik rundt. På et af lofterne havde møllersvenden en skærebænk og en båndkniv, men den måtte jeg ikke røre; han brugte den til at tildanne hvidbøgsklodser til kamme. Møllens store og små kamhjul var af træ, og selv om de blev smurt godt med vognsmørelse (datidens konsistensfedt), gik der meget slid af kammene.

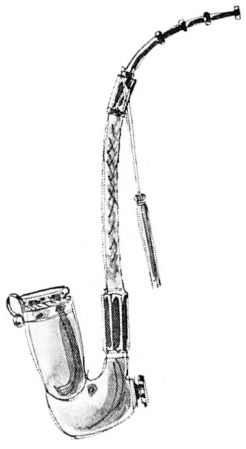

Vi var gerne hjemme, så vi kunne spise til middag kl. 12. Middagsstunden varede til halv to, og så var det kaffetid. Til kaffen fik vi kandissukker, som var klippet i stumper med en sukkertang og lå på en lille skål; det suttede man på, mens man drak kaffen. Hos os beholdt vi altid sukkeret i munden, når vi rejste os og sagde tak for kaffe; men der var husmødre, der helst så, at man lagde det tilbage i skålen igen, for at det også kunne bruges næste gang, det var kaffetid.

Efter kaffetid begyndte så den egentlige søndagsfrihed, der varede til man skulle fodre kreaturerne til aften. I fritiden gik børn og unge og sommetider også de ældre sammen til steder, hvor børn og unge kunne lege og de ældre ryge grovskåret tobak på deres lange piber. Af lege her på egnen var den mest brugte, men også den farligste at spille nips, også kaldet at spille pind; redskaberne dertil var en alen (62,7 cm lang) og en pind, som var 6 tommer (15,65 cm) lang og 2 mursten; i mangel af mursten ridsede man et hul i jorden. Spillet havde 3 satser: 1 at kytte, 2 at slå, 3 at nipse. Man begyndte med at lægge pinden over murstenene, som var lagt ved siden af hverandre med et lille mellemrum. Man førte så sin alen ned under pinden og kyttede denne så langt ud, man kunne. Derefter lagde man sin alen over murstenene, og modspilleren, som var det man kalder ude, skulle så forsøge at ramme spillerens alen med pinden; det kaldtes at kaste ind. Ramte han den, havde spilleren forløbet sig og måtte ud; ramte han ikke, fortsatte spillet med at slå, d.v.s. at spilleren slog til pinden, så den røg langt ud, og modspilleren kastede pinden mod murstenene, og spilleren slog fra. Det antal alen, der var fra hullet til pinden, var vundne points, og så nipsede man. Det gik sådan til, at man slog to gange på pinden, men nu målte man dertil, hvor pinden faldt, og kunne man være heldig at ramme pinden tre gange, så måtte man måle med pinden, og så blev der mange alen. Modspilleren havde lov til ved tilråb at søge at fiksere spilleren; det var gerne dralle, dralle, dralle, der blev brugt, for at få spilleren til at tabe pinden og forløbe. Spilleren forløb også, hvis pinden blev grebet eller slået udenfor den aftalte sidelinie, dette kaldtes en skæver.

Vi legede også i skovene, hvor vi samlede grankogler og brugte dem som kasteskyts i nogle vældige slag, der gav rifter både på tøj og i ansigtet. Det var ikke altid lige let at bortforklare dem, når vi kom hjem. Disse lege var forårslege, for længere hen på sommeren morede vi os gerne med at fiske og gå i vandet.

Jeg vidste altid råd for at få lov til at køre med, men engang svipsede det. Det var, da min far skulle til kongens fødselsdag, som det kaldtes; det var en fest med fællesspisning, som blev holdt hvert år på Christian den Niendes fødselsdag. Festen foregik skiftevis på Lynge- eller Ganløse kro. Jeg skabte mig det jeg kunne, men det hjalp ikke; dog opnåede jeg det løfte, at jeg skulle få lov til at få kongen at se, når jeg var med i København, og det glædede jeg mig så til. Men så opstod der et problem: jeg var vokset fra mine sko og blev så fulgt hen til skomageren for at blive målt til et par ny. Skomageren boede i nærheden i et hus, hvortil der hørte et par td. land. Han holdt en ko, et par grise og nogle høns, han skulle oprindelig have været landmand, men som ganske ung fik han børnelammelse og blev invalid, så han måtte bruge stok og krykke for at kunne gå. Fodtøjet, han syede, var godt og solidt, men hvad enten det var lange støvler eller små sko, han syede,. så vendte den ene altid næsen utilbørligt udad, og mine dannede ingen undtagelse; men det tog man ikke så nøje dengang. Første gang, jeg var med i København, lykkedes det at få den gamle konge at se, og jeg kan se ham for mig endnu, det var meget højtideligt; man gjorde holdt og front og tog huen af.

Smedien var et sted, der jævnligt var forbindelse med, for hestene skulle skoes og træværket på fastvognene skulle beslås med jern, grebe og høtyve skulle påsættes nye skafter, når de gamle knækkede eller knak, som det dengang kaldtes.

Smedien, vi kom i, var en lille landejendom, som lå lige syd for Bastrup sø, og i en sådan smedie fandt der dengang en hel nyhedsformidling sted, idet der altid var flere kunder på een gang. Der var foruden den gamle smed to svende på værkstedet, og de smedede og tildannede alting selv. Den gamle smed var meget streng, og svendene måtte vise ham alt, hvad de havde tildannet, før det blev kølet af. Når de så viste ham det, de havde lavet, holdt de det op foran ham med en tang, vendte og drejede det; så kunne han snerrende udbryde: »Nå ja, hvad hammeren ikke kan, det må filen så klare«. Men jeg kunne godt lide den gamle smed, for jeg fik lov til at hjælpe til med at trække blæsebælgen. Smeden var af meget gammel smedeslægt. Han var af svensk oprindelse, og ifølge overleveringer var en af smedens forfædre kommet her til landet som svend for en svensk junker ved navn Undén. Denne junker skulle have haft en eller anden tilknytning til Frederik den Andens jagtgård i Ganløse og havde derfor fået tildelt noget jordegods. Om junkerens endeligt vides intet, men sagnet vil vide, at svenden Magnus forblev her i landet som smed. Smedien blev nedlagt ved den gamle smeds død kort efter århundredskiftet.

Den af håndværkerne, jeg bedst kunne lide, var hjulmanden Niels Andersen. Han kom ud på ejendommene og arbejdede. Der stillede han så en primitiv høvlebænk op til at arbejde ved; han var meget dygtig, og hans slægt havde drevet faget gennem mange generationer, men da han døde, var der ingen efterfølger. Jeg stod og så på hjulmanden hele tiden, når han var hos os, og vi snakkede ustandselig. Han holdt mest af at fortælle om gamle dage; det er over 75 år siden, at han fortalte om, hvad hans far og bedstefar havde hørt af deres far igen; så er man jo noget langt tilbage i tiden.

Men ganske pludselig og uden forudgående varsel var det slut med friheden for mig. Jeg blev nemlig godt fem år gammel sat i skole. Der var en lærerinde, som havde lejet sig ind i et hus i nærheden af mit hjem; hun var ikke lærerinde i egentlig forstand, men enke efter en lærer, og hun forsøgte at få nogle småbørn at undervise for at tjene til sit underhold. Sådan et menneske var meget dårligt stillet dengang; når manden døde, havde hun ingen pension og måtte forlade landsbyskolen, hvor den ny lærer skulle flytte ind; det var ikke som hos præsterne, hvor enkerne skulle forsørges af kaldet. Det blev så aftalt, at jeg skulle komme hos hende hver dag et kvarter over ni og være der til et kvarter i tolv; så kunne jeg være hjemme til middag. Jeg blev forsynet med en ABC, en lille tavle og griffel, og så blev jeg, inden jeg gik hjemmefra, meget stærkt formanet om ikke at sige du til lærerinden; jeg skulle sige madamme. Dengang var der her på egnen kun præstens og doktorens koner, der var fruer, degnens og bagerens koner var madammer, de øvrige blev tiltalt med fornavn og i omtale med fornavn foran mandens navn. Det viste sig, at jeg var den eneste elev, der kom, og lærerindens humør var for mig at se ikke så lidt under nulpunktet; hun lignede slet ikke den venligt smilende dame, som havde været

hjemme hos os, og da jeg havde sagt ja madamme og nej madamme til hende nogle gange, så gloede hun rasende på mig og sagde: »Du skal ikke madamme mig, det hedder madame, sig det nu«, og så måtte jeg fortsætte, til hun fandt udtalen tilfredsstillende. Det var en slem mundfuld at lære at læse og skrive. Dengang var der ialt 280 forskellige bogstavtyper, idet min bedstemoder havde fået udvirket, at jeg også skulle lære gl. dansk skriftsprog. Lærerinden var egentlig, hvad man i dag ville kalde for sadist, idet hun, hvis det kneb med at huske et bogstav, sommetider tog en knappenål frem og sagde: »Hvad hedder det, sig det nu ellers stikker jeg«.

Nå, lært at læse og skrive fik jeg da. Pludselig rejste lærerinden fra egnen, og glad var jeg, for så kom jeg i en rigtig skole, og det var jo en ren svir, for der var andre børn at lege med. Den yngste klasse gik kun i skole to gange om ugen om vinteren og fire gange om sommeren, så der var mange fridage.

Det blev brugt at sende mig ud i lange ærinder af forskellig art, og da cyklen dengang ikke var hver mands eje, så blev disse ture foretaget til fods; de fleste ture, jeg løb, var til Frederiksborg (Hillerød), en tur på 18 km. Formålet kunne være af forskellig art, bl. a. at betale et nr. brænde på amtsstuen. Brænde fra statsskoven kunne dengang kun købes på skovauktioner, som afholdtes rundt omkring på kroerne, og man skulle have kvittering fra amtsstuen for at få brændet udleveret, så det var ikke så ligetil at købe brænde dengang. Der var dog flere lyspunkter ved en sådan tur, idet jeg fik 25 øre til fortæring; dem brugte jeg på et konditori i en høj stue ved torvet.

Der kunne man få et stykke lagkage med højt flødeskum for 10 øre og en citronvand for det samme, og hvis man så ofrede den sidste 5 øre ekstra på lagkagen, fik man næsten dobbelt så stort et stykke. På vejen hjem kom jeg fordi en kilde med godt og velsmagende vand, den lå nord for vejen og godt og vel et par hundrede meter, før man nåede Nr. Herlev. Når jeg nåede Bastrup, gik jeg ad en sti øst om Bastrup sø, så var det gerne med at snuppe en dukkert, inden jeg gik den sidste kilometer hjem.

Der var to af disse ture, jeg aldrig glemmer. Det var, såvidt jeg husker, ved midsommertid 1908, da havde jeg fået en gammel damecykel og var sendt af sted to gange med kort mellemrum. Den ene gang med rentepenge til sparekassen, og som jeg sad og spiste min lagkage, kom der en sektion af livgarden fra banegården på vej mod slottet. Kort efter kom et kongeligt køretøj, og i den åbne vogn sad to civilklædte herrer med høje hatte, de smilede og genhilste folk, der tog hatten af for dem. Manden til venstre var vor egen konge, Frederik den Ottende, og manden til højre var Frankrigs præsident Poincaré, som var på genvisit her i landet. Den anden gang, nogen tid efter, gentog det sig på samme måde, men der var alligevel en slem forskel; der var ingen hilsen, ingen nikken og ingen genhilsen. Manden til venstre var vores egen konge i admiralsuniform, og manden til højre var også i uniform, det var kejser Vilhelm den 2. af Tyskland; han havde en skinnende pikkelhjelm på hovedet, meget strengt udseende med stillestående, fremadstirrende øjne. Han var me-

get grå i huden og havde mørkt opadsnoet overskæg; han sad ubevægelig som en voksfigur. Jeg har siden fået at vide, at kejserens arme ikke rigtigt var til at bruge, og det kan have været af hensyn hertil, at vor konge også sad stille. Om kejserens syge arme fik jeg fortalt af en mand ved navn Hägge, hans far havde været slotsfoged på Sønderborg slot i tysk tid, hans bror havde været i kejserens livbataillon og været tilstede, dengang generalerne tvang ham til at abdicere; han havde da i raseri forsøgt at trække sin pistol, men havde tabt den på gulvet. Det havde efter sigende ikke fået nogen betydning, selvom den ikke var tabt, for på det tidspunkt var slagfjederen allerede fjernet.

En anden oplevelse, jeg havde på en tur til Fredensborg, var mere uhyggelig. Jeg havde været med til grisemarked, og da vi omkring ved middagstid havde begyndt hjemturen, trak det op med mørke skyer og tegnede til et farligt uvejr. Jeg havde en voksen karl til at køre for mig, og han skyndede på hestene, for at vi kunne komme et sted hen, hvor vi kunne skrukke (ɔ: komme i læ). Det lynede ret kraftigt, men havde ikke begyndt at regne. Pludselig kom der et lyn så kraftigt, at hestene delvis gik i knæ. Karlen sagde: »Det slog ned!« Det ligesom varmede om ørene på os, vi standsede og kiggede os omkring, og i næste øjeblik stod der en søjle af ild og røg op fra den gamle kostald på Faurholm, den brændte; vi var nået omtrent dertil, hvor amtets materialegård nu ligger; vi holdt lidt og så på branden. Jeg husker ikke, om noget dyr indebrændte, men jeg husker underdelen af de ca. 1 m tykke, stampede lervægge, som fik lov til at blive stående som mur om møddingen. Dengang var Faurholm ikke forsøgsgård, men var bortforpagtet til en mand ved navn Langermann og blev drevet som almindeligt landbrug.

Fastelavn blev her fejret med at synge rundt omkring på stederne, og de æg og penge, vi havde samlet, blev afleveret til kromanden. Til gengæld fik vi så æggeøl, boller, sodavand og lov til at danse i salen om aftenen. Der var også andre gilder, der – selv om de ikke ligefrem var sørgelige – dog var mere alvorlige. Det var de store begravelser, og der fik jeg altid lov til at komme med. Det var meget spændende. Det var ikke sådan, at jeg gik og længtes efter, at der skulle blive begravelse, men engang imellem skete det jo alligevel. Når nu sådant et dødsfald i nabolaget var indtruffet, så forholdt man sig i første omgang ganske rolig og afventede, at bedemanden skulle komme og bede til begravelse. Bedemanden var en træskomand ved navn Hans Petersen; han var en meget oplyst mand og kunne tillige holde måde med den snaps, som bedemanden traditionelt skulle have, når indbydelsen var afleveret. Når man nu regnede med, at han var ved at komme, og man havde set ham gå fra sted til sted, så listede de, der kunne, ind i stuen for at overvære ceremonien; selv om de voksne var beskæftiget med et eller andet, så lod de arbejdet hvile og gik ind, for det betragtedes som en uhøflighed ikke at være til stede, når man var hjemme. Bedemanden satte sin stok i en krog af forstuen, men hatten

beholdt han i hånden. Når han kom ind i stuen, gav han hånd til alle. Derefter trak han vejret lidt, samtidig med at han gik lidt baglæns mod en væg for at have overblik over hele stuen, og så kom invitationen, som gerne indledtes med »Det bekendtgøres herved for slægt og venner« og så kom hvem der var død, og hvornår bgravelsen skulle finde sted; til sidst skulle han så bede om, at man ville komme i hjemmet for at følge den kære afdøde til det sidste hvilested. Når bedemanden var gået, så kom der fart i foretagendet. Jeg blev sendt ud i huggehuset efter en rund træplade med vort navn på, den kaldtes en kagebund; den blev vasket og tørret af, hvorpå der blev bundet et blåternet tørklæde om den. Jeg blev så sendt afsted til bageren med den, og der skulle jeg så hilse og bestille enten en wienertærte eller en svesketærte og spørge om, hvornår jeg måtte hente den. Bagermadammen løste tørklædet af og gav det tilbage, hun bad mig hilse og sige, at vi kunne hente kagen dagen efter. – Samme dags aften gik man så hen til stedet, hvor den døde lå, og udtrykte sin deltagelse overfor familien dér. Så fik man en forfriskning, og de voksne drøftede, hvor meget eller lidt han eller hun havde lidt, inden døden indtraf. Når man så skulle til at gå, stod der altid en kone med et tændt lys eller en køkkenlampe i hånden og spurgte, om man ikke gerne ville se bedstefar eller bedstemor eller hvem det nu var, der var død, og man gav så høfligt udtryk for, at det også var en af grundene til, at man var kommet. Så blev man ført ind i den stue, hvor den døde lå på et bord. Konen med lyset tog så et tørklæde, som bar navnet »svededug«, af den dødes ansigt, og de tilstedeværende kom så med nogle korte bemærkninger om, hvor pænt og fredfyldt den døde lå, og så beredte man sig til at forlade stuen. Der var en mærkelig blanding af religiøsitet og hedensk overtro ved et sådant dødsleje. Den døde lå på et langt bord på et tyndt lag langhalm, hvor vipperne var skåret af; i de foldede hænder ovenpå lagenet var anbragt en salmebog, som undertiden kunne være opslået på en bestemt salme, og midt på maven var lagt en udspilet saks, som skulle beskytte mod troldtøj. Når den døde var lagt i kiste, blev halmen omhyggeligt bundet i et lille neg og lagt op på stueloftet; det var en sikker beskyttelse mod alt ondskab. Jeg har flere gange set sådanne små halmbundter stukket ind ved spær og leder (=lejder ɔ: remme) på gamle ejendomme, uden at beboerne anede, hvad de havde været brugt til.

Her i sognet havde vi pligter, som var pålagt befolkningen. De var honorarløse og bestod i, at man skulle møde til ildebrand, at man skulle rydde vejene for sne, og så var der pligtkørsel, d.v.s. at man blev tilkaldt til at køre tørv og brænde til skolerne og til at hente doktor og jordemoder til patienter, som ikke selv havde nogen befordring. Besked om kørsel til skolerne blev altid modtaget i god tid, men i sygdomstilfælde skulle det somme tider gå noget hurtigere. Der kom en udrider med besked fra sognerådsformanden om at hente doktor til patienten og køre ham tilbage igen efter besøget. Jeg var som 12 års dreng to gange ude på sådan en køretur, »doktorrejse« kaldte man det,

og det var ikke en helt lige sag at få gennemført. Den første gang, jeg blev sendt af sted, skulle jeg hente doktor Mørk i Farum og køre ham til en syg kone i Ganløse overdrev; hun boede i et hus, der lå lige i skovkanten af Ganløse ore. Jeg kom godt nok ud til konen med doktoren, men så begyndte besværlighederne. Jeg havde knapt fået vendt vognen, før doktoren kom ud igen, og jeg tænkte, at det blev en hurtig tur, men så sagde han til mig: »Du må hente en doktor til«. Da jeg forbavset spurgte hvor, sagde han: »Enten i Birkerød eller Ballerup, men en doktor til skal du skaffe, hvor .... du så skal få ham fra«. Jeg valgte at køre til Ballerup og fik opspurgt doktoren, han lovede at komme, men sagde, at jeg bare skulle køre hjem, for han kom selv kørende. Jeg skulle vente på ham på Møllebakken i Værløse, for at han kunne finde patienten. Da jeg nåede Møllebakken, var han allerede i hælene på mig, for han kørte jo med en udhvilet hest, mens mine var begyndt at blive trætte. Nå, vi kom frem, og efter en halv times forløb kunne jeg køre til Farum med den doktor, jeg havde hentet der.

Det viste sig, at havde den første doktorrejse været slem, så var den anden endnu værre. Jeg skulle hente doktor Krarup i Veksø og køre ham til en syg mand i Ganløse. Da jeg standsede op i doktorens gård, kom der en karl ud fra en port og spurgte: »Skal du hente doktoren?« Da jeg svarede bejaende, kom han hen og kikkede op bag i vognen, hentede et boresving og borede to huller i vognbunden, hvorefter han kom bærende med en mægtig lænestol; under bunden sad der et par jerntappe, som passede til de huller, han havde boret. Derefter hentede han en trappestige, og så kom doktoren. Han havde en stor kørepels på og en sort kalot på hovedet. Da karlen havde pakket ham godt ind i et tæppe og tændt hans store kørepibe, så lagde han sig tilbage i stolen

og sagde: »Så, lille ven, nu kan vi godt køre«. Turen ud til patienten foregik uden noget usædvanligt, men jeg skal lige love for, at hjemturen bød på adskillige overraskelser. Kort efter, at vi var begyndt at køre, sagde doktoren: »Hør lille ven, jeg har en gammel bedstemor, som ligger og har det rigtigt skidt, kunne vi ikke lige dreje hen og se til hende?« Det var på vej mod Knardrup. Da han havde været inde der, så var der to steder i Knardrup by, hvor han nødvendigvis måtte ind og hilse på. For, som han sagde, man kan jo ikke sådan lade sine patienter ligge uden at se til dem engang imellem. Til sidst havnede vi på gården Blengsholm, nu kaldet Vejlergård, omtent helt ude ved Måløv bakke. Det var en gammel firelænget gård med lukket port, så jeg kørte ind i gården og læssede doktoren af. Kort efter kom der en ældre kone ud til mig og sagde: »Hør min dreng, vil du ikke have et par stykker mad«. Der var ikke noget, jeg hellere ville, så jeg skyndte mig at komme af vognen, få lagt muleposerne på hestene og komme ind i køkkenet. Der fik jeg dejlig mad og kaffe ovenpå; da jeg drak kaffen, kom konen med en flaske og spurgte: »Vil du have en jernknægt?« Jeg sagde dog nej tak og tak for mad, gik ud og gjorde klar til at køre. Omsider nåede vi Veksø over Måløv og Sørup; jeg kom først hjem langt ud på aftenen.

I min barndom var man ikke pligtig til at lade en autoriseret skorstensfejer feje skorstenene, og han havde ikke noget med at se efter, om de var i god og forsvarlig stand. Dertil havde man et skorstensyn, som bestod af den lokale brandfoged, hans assistent og et brandsynsvidne. De kørte gerne rundt i en vogn fra sted til sted, og de sluttede altid dagens besvær med aftensmad hos brandfogeden. Det hændte, at de på deres færden rundt i distriktet mødte så megen gæstfrihed, at formålet med deres egentlige ærinde gled noget i baggrunden. Jeg husker et »syn«, hvor der efter aftensmaden kun var brandsynsvidnet, der insisterede på at ville gå hjem. Da han kom ud i gården, så kunne han ikke finde ud af porten, men var så uheldig at komme ind på en hesteomgang, og der stødte han mod trækbommen, vendte om og kort efter stødte han mod trækbommen fra den anden side. Da det havde gentaget sig nogle gange, var han blevet så ør i hovedet, at han holdt sig ved bommen og gav sig til at skrige højt om hjælp. En mand, der havde hørt spektaklet, fik tændt en lygte og hjulpet ham ud af gården.

Som det hørte sig til, havde vi også her både kloge mænd og koner. De var virkelig kloge, belært af et langt livs erfaring med at kurere på folk og fæ, men de kunne også være ualmindelig ræveagtige, når det gjaldt om at få folk til at tro på deres overnaturlige evne, og så kunne der jo ske ganske tilfældige ting, som kom dem til hjælp. Jeg mindes et tilfælde af en sådan art. Der var en »klog« mand, som vi kaldte for den store Jens; han boede i et lille hus på Ganløse Mørket, og ham hentede man gerne til en syg gris eller til en ko, som havde kælvet og ikke kunne blive ren. Hvis det var en ko, så kom han med en bøtte med honning i, forlangte en pot brændevin og hovederne og halerne

af syv spegesild. Potten med honning og brændevin varmede han på komfuret og hældte det på en flaske, gik ud i kostalden, stak et par fingre i koens næsebor og trak dens hoved op, så den kom til at gabe, og hældte så flaskens indhold i koen og smed sildeaffaldet i krybben foran den. Var det en gris, havde han ikke noget med, men tog en håndfuld plejltærsket rughalm, og med den piskede han på grisen og jog den rundt om ejendommen; den skulle tre gange rundt, og det skulle være avet om. Denne Jens pralede gerne af sine evner, bl. a. påstod han, at han var i stand til at vende sig i sin grav, men den var der jo ikke mange, der troede på. Jeg var med til hans begravelse med en krans. Da kisten var sænket ned, blev der nogen uro henne ved graven; det viste sig, at de havde fået vendt ham forkert. Efter noget besvær fik de reb om ham og hejst ham op igen og rettet fejlen; det var sikkert en tilfældig hændelse, men jeg ved i alt fald, at de overtroiske havde en anden mening.

Når jeg som dreng sad og hørte på, at de gamle sad og fortalte spøgelseshistorier over deres kaffepunch, så rejste hårene sig somme tider på hovedet af mig, men jeg lå aldrig vågen og var bange. Bl. a. var der et slemt »spektakkel«, som de kaldte for »Nyvangsdjævelen« efter den lille skov Nyvang. Han var meget drilagtig, og hvis en mand kom lidt mindre nøgtern hjem fra kroen med rifter her og der, så var det den pokkers djævel, der havde lagt pinde på vejen til at træde på eller på anden måde havde været på spil.

Der var et spøgelse, som rendte rundt ved Toppevad, og det er jeg nødt til at tro på, for det har jeg selv set, ganske vist i en anden version, end de gamle fortalte. Jeg oplevede det således: jeg kom tit om aftenen gående ad en smal sti, som førte mod mit hjem. Stien blev jævnligt benyttet i begge retninger, og som jeg gik en aften, kom der mig nogen i møde, vedkommende rømmede sig og trådte hårdt i jorden; jeg skimtede en gammel mand og trådte til side, men så var der ikke nogen; jeg skulle lige til at sige »God aften«. Min første opfattelse var, at han var faldet, og jeg strøg tændstikker for at finde ham, men der var ingen; dette gentog sig flere gange, og jeg undersøgte det

såvel ved dag som ved nat, men fandt ingen forklaringer. Efterhånden blev jeg dog så fortrolig med mødet, at jeg bare sagde: »Nå, var det dig«. Hvis det var et spøgelse, var det i det mindste yderst fredsommeligt, hvilket ikke kunne siges om den kloge kone fra Rompebølle, som skulle have levet i den sidste halvdel af det syttende århundrede. Hun skulle have været særdeles ondskabsfuld overfor dem, hun blev uvenner med, og da jeg kunne huske den gamle snak, så fik jeg den idé, at jeg ville skrive hendes meriter op; derunder kom jeg til at kalde hende troldkælling. Det skulle jeg aldrig have gjort, for i samme øjeblik, jeg havde sat ordet på papiret, sprang med et knald alt, hvad der kunne springe i min gamle skrivemaskine. Det var vel nok sket alligevel, men jeg skal ikke benægte, at jeg tænkte på konen.

MIT LEVNEDSLØB

vognmand Hans Jørgen Petersen, Helsingør

Man hører så tit folk sige, at i »de gode gamle dage var det anderledes rart«. Jeg har fået lyst til at fortælle, hvordan de var for mig. Jeg har aldrig været bange for at bestille noget, men somme tider syntes man, det var en temmelig lang og trang arbejdsdag.

Jeg er født på Sjællands Odde i Yderby i året 1878, hvor min fader var smed. Far havde været gift to gange, og i først ægteskab var der fire børn; jeg var nr. 2 i hans andet, hvor der kom 13 børn, men de 7 døde som små. Det var sløjt at være smed på landet den gang, bønderne var fattige, det var meget lidt, de skulle have lavet på heste og vogntøj. Tit måtte de sælge deres bedste hest eller ko for at klare terminerne. Vi flyttede derfor mange gange rundt i Odsherred, vi har boet i Engelstrup, Atterup, Staarup, Rørvig, Asminderød og Højby, så jeg har gået i skole mange steder. Dengang rendte man barbenet fra maj til november.

Da jeg var 11 år, kom jeg ud at tjene hos min morbroder på Odden. Det halve år den sommer havde jeg det ikke for godt. Der blev kaldt på mig kl. 4½ om morgenen ved at karlen, der lå i samme seng, gav mig et stød i siden: »Hans, du skal op«, sagde han, og så var det jo bare med at komme op af sengen. Han skulle passe hestene og jeg køerne. Jeg skulle rense under dem og køre møget ud; der var 12–13 køer. Jeg havde næsten nok med at køre den tomme bør, for den var meget vanddrukken af at ligge ude på møddingen. Derefter skulle de børstes lidt af, så klokken blev mange, inden man kom ind og fik noget morgenmad. Den bestod som regel af spegesild og bart rugbrød, så fik vi en kop sort kaffe med et stykke sigtebrød til, og så var det bare med at få benene på nakken og afsted til skole. Jeg gik kun i skole hver anden dag, og jeg havde kun et par kilometer at gå, mange børn havde op til 6–7, og da havde man jo ikke cykler at køre på; jeg har forøvrigt aldrig haft en cykel. Når man så kom hjem fra skole, skulle køerne vandes og fårene flyttes foruden meget andet arbejde. Særlig i høstens tid var der noget at gøre, alt gik jo kun med håndkraft; der blev slået med le dengang, og så skulle jeg tage fra, og der var gerne 2 mand ekstra; så skulle negene bindes. De blev ved med at gå og meje til klokken var 4½, så kom pigen ud med mad til os. Når den var spist, skulle kornet bindes og sættes i hove, så klokken var 8, inden man blev færdig med det. Så gik de voksne hjem, men jeg skulle ned og flytte køer, de skulle også vandes. Fårene nede ved Strandbakkerne skulle også flyttes, og somme tider var de koblet ind i hinanden, så de var ikke let at få

løse igen. Når man så endelig kom hjem, var klokken 9–9½; så stod der mælkesuppe, man kunne spise, inden man skulle i seng. Og så op igen næste næste morgen kl. 4½; det var en lang dag for en 11-års dreng, og det var jo hver dag, der var meget at gøre, der var ikke noget, der hed fridag.

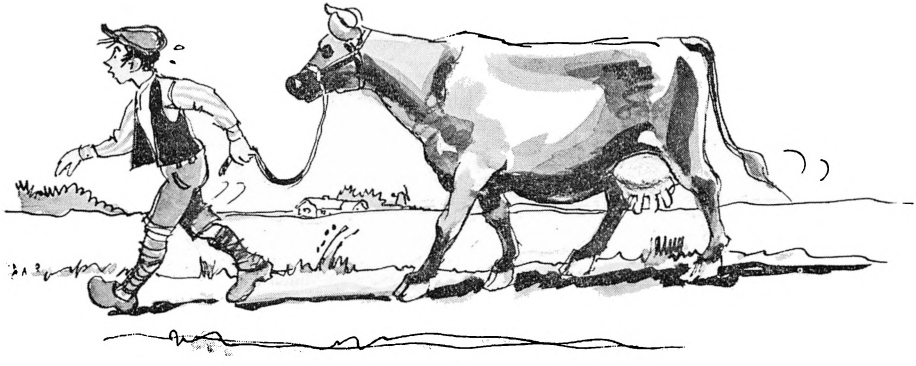

Når høsten var forbi, måtte jeg gå og vogte køerne, så gik de løse på marken, og tit var man helt gennemblødt, når man kom hjem. Jeg husker en gang, min morbroder sendte mig af sted til marked med en ko, den måtte jeg trække de 18 km helt til Nykøbing S. Da jeg så endelig kom dertil, ville han have 10 kr. mere for koen, end køberen ville give; så måtte jeg trække tilbage med den igen, det var ca. 35 km frem og tilbage. På hjemvejen gik jeg ind til mine forældre, de boede dengang i Stårup. Der fik jeg et stykke mad, og min søster Marie fulgte mig et godt stykke på vej. Inden vi skiltes, satte vi os i vejgrøften, og der sad vi og tudede begge to, men jeg måtte jo videre med koen. Jeg var vel nok godt træt, særlig i armene, af at gå og hive i koen, den var jo også træt af den lange vej. Min bedstefader levede dengang, og jeg kan huske, at han var gal på min morbroder, fordi han havde ladet mig trække koen både frem og tilbage. Næste søndag solgte han den til en slagter i Lumsås, så måtte jeg trække den ca. 10 km. Han fik vist ikke mere for den, end de ville give i Nykøbing.

Om efteråret kørte min morbroder rundt med sild, som han købte i Odden havn. Så var jeg med til at rende rundt med sildene og høre, hvor mange folk ville have. Vi begyndte ikke at sælge, før vi havde kørt en halv snes km; vi kørte til Lumsås, Vig, Nykøbing og andre steder. Man købte mange ol dengang, men de var også billige, 1,65–2,00 kr. pr. ol, og en ol er 4 snese. Mange bønder købte både 8 og 10 ol, de spiste jo sild hver dag.

Jeg var glad, da det blev 1. november, så jeg kunne komme hjem til mine forældre. Jeg havde kun været hjemme 2 gange i det halve år. Og hvad fik jeg så for alt det arbejde, jeg havde lavet? Jeg fik et par træsko og noget vadmel til et sæt tøj, men vi skulle selv lade det sy; så havde jeg fået 1 kr. engang, der var dyrskue og 1 kr., da der var marked. Jeg købte basser for den og gik hjem med dem til mine søskende; basserne kostede jo kun 2 øre pr. stk., så vi levede jo højt den dag. Det var alt, hvad jeg tjente den sommer.

Næste sommer kom jeg til at tjene på den gård i Højby, hvor min broder var, og der havde jeg det vældig godt. Jeg havde ikke nær så meget at bestille, og vi levede også meget bedre, vi fik rigtigt smør på maden, og de passede på, at jeg kom i rette tid i skole, så der var jeg glad for at være.

Da jeg var færdig der den 1. november, flyttede mine forældre til Helsingør, min fader havde fået arbejde på Værftet, men da vi ingen lejlighed kunne få i byen, boede vi 4 måneder i Skotterup, så der har jeg også gået i skole. Min fader var kun på Værftet i et års tid, så kom han på Gasværket. Det var strengt arbejde dengang i retorterne, de arbejdede 12 timer ad gangen, så skiftede man. Min fader var på Gasværket i 9 år, men så blev han syg og kunne ikke arbejde mere. Så rejste han hjem til sin ældste søn i Højby, han generede sig for at gå herhjemme, men han var så forfærdelig træt. Da han havde været i Højby i 14 dage, døde han temmelig pludselig af sukkersyge, 59 år gammel; han blev begravet på Højby kirkegård. Da min fader døde, var jeg 22 år og havde 3 ukonfirmerede søstre, en broder i lære samt min moder, og da der dengang så at sige ikke var nogen hjælp at få, måtte jeg sørge for dem, ellers var der jo kun fattighjælp at få.

Da vi lige var kommet til Helsingør, skulle jeg jo have en plads. Jeg kom til en sadelmager. Det var synd at sige, at det var strengt arbejde, jeg skulle pille hø fra halm. Da jeg kom hjem, sagde jeg til min far, at der ville jeg ikke være, for det var det mest kedelige arbejde. Så sagde min far: »Ja, men så bliv bare væk«, så der var jeg ikke mere end 1 dag. Så kom jeg ud på eksercerpladsen og skyllede flasker; de tappede øl af til soldaterne, men der var jeg heller ikke så længe. Så fik jeg plads hos nogen, der hed Warburg på Trykkerdammen, hvor min søster tjente. Der skulle jeg løbe i byen, save brænde og passe have. Efter den plads kom jeg til en købmand Nielsen på Strandgade, hvor jeg tappede øl og petroleum, jeg skulle også løbe i byen, og så skulle jeg også brænde kaffebønner. Der var jeg så, til jeg skulle konfirmeres.

Min konfirmation er der ikke noget at hæfte sig ved. Jeg fik et nyt sæt tøj og nye sko, men mine forældre var ikke med i kirken; om de ikke havde pænt tøj at tage på, eller hvad der var i vejen, ved jeg ikke. Men der boede en gammel kone i huset, som de kaldte »gale Kirstine«, hun var med mig i kirke. Hun var såmænd meget flink. Jeg kan ikke huske, om jeg fik gaver eller noget andet, folk var fattige dengang.

Da jeg nu var blevet voksen, skulle jeg helst i lære. Jeg kom hos en snedkermester Nielsen i Sct. Olaigade, men mit arbejde bestod mest i at rende efter øl til svendene og hente værktøj samt feje og hente spåner ned fra værkstedet, og så skulle jeg holde limpotten varm. En dag sagde den ene svend,. at jeg kunne prøve at sinke en kasse sammen, mesteren lavede mest ligkister. Da jeg så havde fået lavet kassen, kom den anden svend og sagde: »Hvad er det, du står og laver?« Så smed han kassen ned i gulvet, og mig stak han en på siden af hovedet, det var jeg ikke vant til at få. Klokken var da lige ved 12, så jeg gik hjem, og da min fader kom, fortalte jeg ham, hvordan det var gået. Så gik min fader hen til mesteren og sagde, at jeg ikke kom mere. Så fortalte far, at svenden havde givet mig en lussing. »Det har han ikke noget at gøre med, lad ham bare komme igen«, svarede mesteren. Men min far sagde, at jeg ikke ville, og så skulle jeg også være fri; jeg havde kun været der i 6 uger, og jeg syntes, at mine forældre dårligt havde råd til at holde mig i lære, man havde som læredreng kun 2 kr. om ugen, så jeg tænkte, at jeg kunne tjene lidt mere ved en plads.

Da jeg den dag gik hjem fra lærepladsen, mødte jeg en ung mand, som jeg kendte, og jeg fortalte ham, hvordan det var gået. Så sagde han, at han skulle ind og være soldat og spurgte, om jeg ikke ville hjælpe til ved mælkevognen, og det sagde jeg ja til. Det var ude i Hellebæk hos en, der hed Hammer, der var jeg så hele sommeren. Vi var jo selvfølgelig tidligt oppe om morgenen, kl. 4½. Når vi så havde kørt med mælk til ud på eftermiddagen, skulle vi kærne smør og vaske spande af, så klokken var 8 om aftenen, inden vi var færdige. I den sidste tid kunne mine ben ikke holde til det, de begyndte at hæve. Jeg havde gerne 22 liter mælk og fløde at rende rundt med inde i husene, man skulle jo selv måle det ud dengang, og det var jo alle ugens dage, også søndag, men jeg fik kosten og et par kroner om ugen, så det var jo altid mere end at stå i lære. Men det kunne jo ikke nytte, når benene ikke kunne holde til det.

Så søgte jeg plads igen og kom hos en delikatessehandler Magnus Hansen i Bjergegade. Da jeg havde været inde og fæste mig, mødte jeg en anden bydreng, og han sagde: »Derinde får du øretæver«, og jeg tænkte tak skal du have, men jeg var hos Magnus Hansen i 3 år, og det gik fint. Han var en meget

gemytlig mand, og jeg kunne godt lide at være der, men lønnen var ikke stor. Jeg fik kosten og 8 kr. om måneden det første år, 10 kr. det andet og 12 kr. det sidste. Jeg mødte kl. 6½ om morgenen, men mandag morgen mødte jeg kl. 3, for da skulle vi lave fars til soldaterne på Kronborg, så det var en lang dag. Man lukkede jo først kl. 8 om aftenen og lørdag kl. 11 aften; om søndagen havde vi åbent fra kl. 7 til kl. 9 formiddag, og bagefter skulle jeg så ud på Esrumvej, hvor han havde grise, dem skulle jeg rense under om søndagen, så jeg var aldrig færdig om søndagen før kl. 12–1 stykker. Jeg måtte 2 gange hver dag ud for at fodre grisene, og så skulle jeg jo løbe byærinder, så det var mange timers arbejde, man havde for de 8 kroner.

Da jeg havde været der i 3 år og stadig kom ud på Kronborg med varer og fars, spurgte fru Bjælkerup mig en dag, om jeg ikke ville komme ud til dem i marketenderiet, de skulle jo sørge for mad til alle soldaterne. Hun ville give mig 25 kr. om måneden og kost og logi, og det var jo mere end det dobbelte af, hvad jeg fik, så det syntes jeg jo godt om. Jeg sagde det til min fader, da han kom hjem, og han gik med ned hos Hansen og sagde mig op, jeg var ikke fyldt 18 år, og så kunne jeg ikke selv sige op. Da Hansen hørte, jeg ville rejse til den første, sagde han: »Hvorfor lukker du ikke munden op, tror du ikke, jeg kan betale?« »Jo«, sagde jeg, »men eftersom De ikke har lagt mere end 2 kr. på om året på månedslønnen, kunne jeg ikke vide, at De gerne ville give mig den dobbelte løn, og nu er det for sent, for jeg har fæstet mig derude«. Så var han sur og sagde, at han aldrig skulle have nogen på måned mere, kun på et halvt år. Den sidste dag, jeg var der, skulle jeg holde op kl. 12, men da klokken var 2, var jeg ikke færdig endnu, og så skulle jeg desuden et sted langt uden for byen med varer. Så sagde jeg, at det kunne jeg ikke, da jeg skulle være på Kronborg kl. 5, og jeg skulle hjem og vaskes og i byen og købe noget tøj først. Så sagde Hansen: »Nå Hans, nu har du været her i 3 år og aldrig gjort vrøvl, skal du nu gøre vrøvl den sidste dag, du er her?« Så stak han mig en krone, og så gik jeg ud med varerne, man havde jo ingen cykel.

Så kom jeg ud på Kronborg på marketenderiet, og der var jeg et år, men det var vel også nok et slid. Jeg stod op kl. 3 om sommeren og havde først fyraften kl. 9–10 om aftenen. Det var meningen, at jeg skulle have fri et par timer midt på dagen, men det blev aldrig til noget, for jeg skulle rende i byen og bestille varer, der var ingen telefon dengang, så jeg fik ingen tid til at hvile eller sove til middag. Mit arbejde bestod i at servere for soldaterne og et halvthundrede befalingsmænd. Der var 600 menige, og de skulle allesammen have morgenmad inden kl. 6. Det var gerne the eller kaffe med brød, og vi var kun 3 mand til at ekspedere. Bagefter skulle vi rydde op og gøre regnskab, og hele dagen gik med at sælge til soldaterne, nemlig smør, ost, æg, spegepølse, pudsemidler og meget andet. Da jeg havde været der i 4 måneder, begyndte mine ben igen at hæve, så fru Bjælkerup måtte have bud efter lægen,

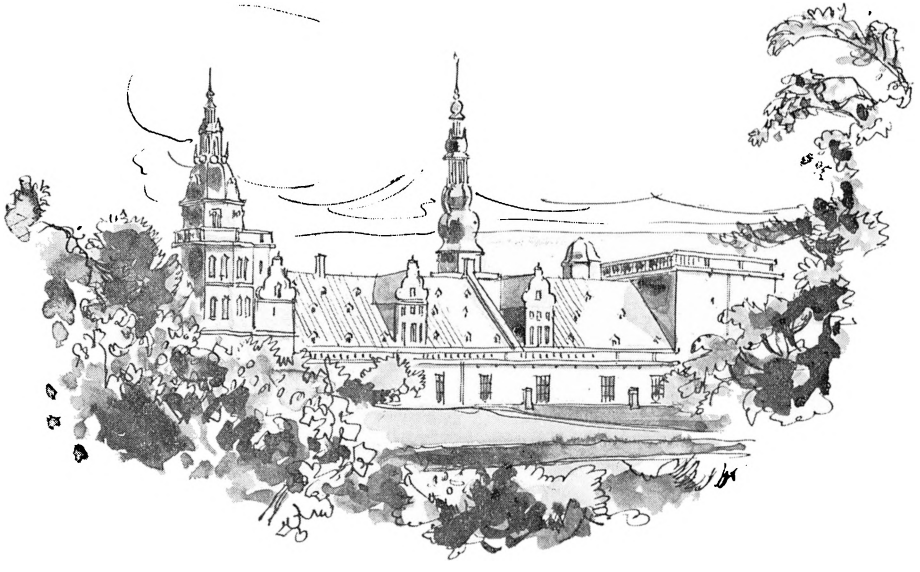

og han sagde, at jeg skulle på hospitalet, da der jo ikke var nogen der, som kunne passe mig. Så var jeg på hospitalet i en halv snes dage og fik varme omslag. Så kom jeg derud igen, og mærkeligt nok gik det meget godt, men i vinterhalvåret var der heller ikke så meget at bestille, da en del af mandskabet var sendt hjem. Da jeg sagde op, spurgte fru Bjælkerup, om jeg ikke ville blive der, hun ville godt give mig 40 kr. om måneden, men jeg sagde nej tak, jeg havde fået nok af at være på marketenderiet. Hun var såmænd ellers så flink og gav mig en cigar.

Når nogen spurgte mig, om jeg havde været soldat, sagde jeg altid, at jeg havde ligget et år på Kronborg, og det var jo sandt nok. Dengang var det lidt af en skam, når man ikke havde været soldat. Da jeg kom på session, blev jeg nemlig kasseret, de sagde, at jeg var ubrugelig til al krigstjeneste, fordi jeg var noget fladbrystet og lidt platfodet, men ellers kunne jeg vel være blevet en pæn soldat, og ville gerne have været det. Da jeg lige efter kom ind på banen ved kolonnen, ville formanden gerne have, at jeg søgte ind, så jeg kunne blive fast ansat ved driften, men når man ikke havde været soldat, kunne man ikke blive fast ansat.

Så søgte jeg på Værftet, og der var jeg i 12 år, der havde jeg det også godt. Da jeg havde været der i 2 år, døde min fader (1901), og så skulle jeg jo helst sørge for min familie. Min moder havde dårlige ben og kunne ikke tage arbejde, og pigerne var kun 7, 9 og 11 år. Laura havde lige fået friplads på Borgerskolen, men der skulle en del bøger til, og dem måtte man selv betale, så vi prøvede at få nogle brugte, men derfor gik der alligevel en snes kroner,

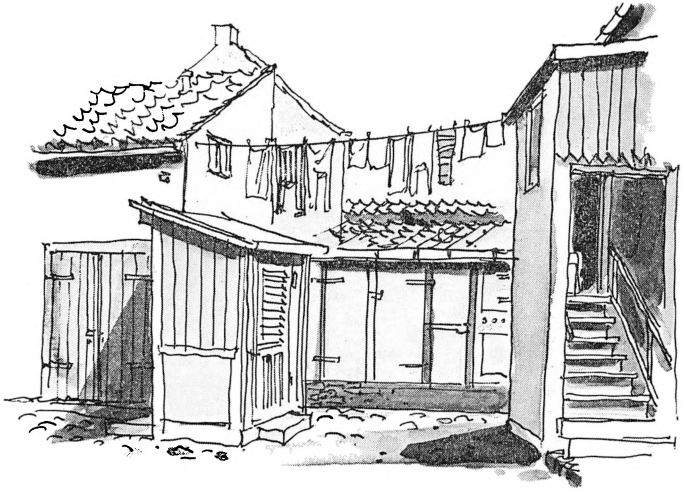

og det var jo næsten en ugeløn. På Værftet fik jeg i begyndelsen 27 øre i timen, det steg til 35 øre. Vi havde 10 timers arbejde, så min ugeløn lå fra 17 til 20 kroner, og det var sådan set meget godt. Desværre blev jeg arbejdsløs et stykke tid. Man skulle gå i 14 dage, hvor man ikke fik nogen understøttelse, og så skulle der gå en uge til, inden man fik 6 kr., så det var jo ikke til at leve af. På den tid havde Larsen-Jensen overtaget ledelsen af Forsamlingsbygningen, og der fik jeg en tjans med at servere; ham var vi lidt i familie med på konens side. Det hjalp gevaldigt, når man kunne tjene 2–3 kr. ekstra, men det var ikke hver dag; det var gerne om onsdagen, der var »assemble«, som de kaldte det, og måske lørdag og søndag. Så var der også juletræsfester og forskelligt andet.

Dengang gav man 13–18 kr. om måneden i husleje, og så var der hverken lys eller w. c., men kun »das« i gården, så det var forholdsvis dyrt, når man regner med den ugeløn, man fik. Så en dag sagde Larsen-Jensen, at der var en ledig plads på Fællesbageriet som brødkusk, om det ikke var noget for mig. Ja, jeg vidste ikke rigtig, hvad jeg skulle, for jeg havde hørt, at den sidste brødkusk havde taget livet af sig, og at et par andre var kommet væk, fordi de skyldte penge til bageriet, så nu forlangte de 1000 kr. i kaution, men Larsen-Jensen sagde, at det skulle han nok ordne, og så kom jeg på Fællesbageriet som brødkusk, hvor jeg var i 7½ år.

Jeg var i stalden kl. 5 om morgenen. Jeg skulle selv fodre og strigle hestene, som jeg skulle køre med. Jeg havde gerne 3–4 par, som man skulle skifte med. Så skulle foderposerne laves til, og brødvognen fyldes op. Forvalter K. Kristensen, som skulle tælle brød op til mig, var ellers en meget flink mand bortset fra, at han var morgensur, og det var jo altid om morgenen, at jeg havde med ham at gøre.

Jeg kunne ikke komme ud at køre med brød førend kl. 8, og jeg havde lang vej at køre, inden jeg kunne sælge brød. I den første tid kørte jeg til Nyrup Overdrev, Marianelund, Gurre by og hjem ad Esrumvejen. Den anden tur kørte jeg ad Kongevej til Mørdrup, Espergærde, Tibberup, Sletten og Humlebæk til Lave skov. Men så måtte jeg dele min tur, da den blev for lang; jeg kom for det meste først hjem kl. 12–1 om natten, da jeg skulle have hestene i stalden, og så stod min moder op og varmede middagsmaden til mig. Det kunne man jo ikke blive ved at holde til, når man skulle være i stalden kl. 5 om morgenen. Så delte jeg min tur flere gange, og så var der en anden kusk, der skulle have en del af mine kunder. Jeg kørte kun på procenter, så min løn gik ned til det halve; men så måtte jeg til at kapre nye kunder.

Ja, man traf mange forskellige mennesker i den tid, jeg kørte med brød. Nogle var bange for at komme til at skylde, mens andres bestræbelser gik ud på at snyde en, men jeg havde altid orden i regnskabet. Der var kun een gang en, der gjorde vrøvl; hun betalte kontant hver gang, så hun skyldte ikke noget, men da jeg fortalte hende, at hun den omtalte gang stod og vaskede, kunne hun godt huske, at hun ikke havde betalt da. Når jeg tænker på alle de oplevelser, jeg har haft som brødkusk, kan man godt skrive en hel bog alene om den tid. En kold vinteraften holdt jeg ude i Espergærde, klokken var over 10. Hestene kunne ikke stå på den isglatte vej, fordi de havde slidt brodderne af, og jeg kunne ikke se at brodde dem. Jeg måtte ind hos en smed og høre, om han ville hjælpe mig. Han var gået i seng, men han var flink og stod op og broddede hestene, så jeg kunne komme hjem. En anden gang holdt jeg på Strandvejen. Jeg var gået op til et hus, der lå temmelig langt væk fra vejen. Da jeg kom tilbage med min brødkurv, kunne jeg hverken se hestene eller vogn. Jeg stod og ravede i mørket for at føle vognen, jeg tænkte, at lygten måtte være slukket, men efterhånden gik det op for mig, at heste og vogn var væk. Jeg blev hed om ørene. Jeg mødte en mand og spurgte ham, om han ikke havde set et par heste og en vogn? Jo, langt henne på vejen stod et par heste med vogn; tænk, så holdt de ud for det sted, jeg derefter skulle handle, så der var ikke sket noget.

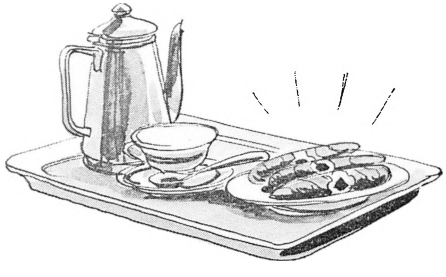

Jeg kunne godt lide at køre med brød, det var et frit og rask liv, syntes jeg. På kroerne, hvor jeg spiste min medbragte mad, vidste de, at jeg skulle have kaffe og 3 cigarer; de kostede dengang 7 øre pr. stk. Dem røg jeg så, når jeg skulle hjem om aftenen, men der var også lang vej, når man f. eks. kl. 10 aften skulle køre fra Lave skov, og derefter have hestene i stald og stille næste morgen kl. 5. Den eneste gang, man bekymrede sig om, at jeg kom hjem i rette tid, var på valgdagen; man måtte jo hjem og stemme for 8-timers arbejdsdag.

De sidste par år, jeg kørte for Fællesbageriet, kom jeg ikke så sent hjem, da var klokken sjældent mere end 6 eller 7, fordi jeg havde fået en dreng til hjælp; jeg betalte ham 12 kr. om ugen og kost og logi. Den ene tur gik da til Hellebæk, Apperup og Hornbæk, men jeg måtte altid sørge for at være i Hellebæk kl. 12, for der var en snes kvinder, der købte brød fra vognen i deres middagspause, de arbejdede på Hellebæk Klædefabrik. Der skulle jeg huske, hvad hver havde fået, der var ikke tid til at skrive ned lige med det samme. I Hellebæk havde jeg ca. 80 kunder, mange af stederne løb drengen rundt med kurven til kunderne, men der var noget at holde regnskab med. En dag måtte jeg ind i en gangdør og holde på hovedet, det snurrede helt rundt for mig, jeg tænkte, bare du ikke bliver tosset. Man skulle jo passe på ikke at skrive for meget på regningen, og man skulle også gerne skrive det, de havde fået; de betalte gerne hver uge.

Engang var jeg i direkte livsfare, det har jeg nu været flere gange, da jeg senere blev vognmand. Denne gang skulle jeg over leddet ved Snekkersten. Jeg sad og så i min bog, hvad portørerne skulle have. Hestene gik i almindelig skridtgang, da jeg pludselig så toget foran mig. Jeg fik fat i tømmerne og svinget omkring i sidste øjeblik, og toget brusede forbi. Konen, som skulle passe leddet, kom ud, hun var helt ude af sig selv, hun havde stået og vasket og havde så glemt leddet. Hun sagde, at de ikke havde ringet fra Kvistgård, de har ikke ringet, gentog hun, men det havde de vel nok alligevel. Hun har vel haft så travlt med at vaske, så hun ikke har hørt det. Det var skam heller ikke morsomt for sådan en kone, der skulle passe hus og børn og så også passe leddene samtidig. Det var mange tog, der løb på den strækning. Man spurgte mig, om jeg ville have det anmeldt, men det syntes jeg ikke, der var nogen grund til, der var jo heldigvis ikke sket noget. Siden den tid kunne jeg aldrig køre over en baneoverskæring uden at se til begge sider.

Da jeg havde kørt brødvogn i 7 år, var der en mand, der fortalte mig, at han havde talt med forvalter K. Kristensen, og han havde sagt, at han havde en brødkusk, der kunne sælge alt det brød, det skulle være, men han kørte alle hestene ned. Over det blev jeg så gal, at hvis det ikke var, fordi jeg havde over 5000 kr. udestående, havde jeg holdt op med det samme. Jeg tænkte, at jeg måtte se at få mine penge hjem. Jeg vidste med mig selv, at jeg var meget forsigtig med hestene. Mange gange gav jeg dem muleposerne på og

rendte selv rundt med kurven for at spare dem. Jeg havde et par gange haft sammenstød med forvalteren i den tid, jeg havde været der. To gange kom han og sagde, at han skulle bruge mine heste, og det var altid, når jeg havde gjort dem i stand med seler og det hele. Så tænkte jeg, at nu kan du komme een gang til, så finder jeg mig ikke i det. Og det skete selvfølgelig kort tid efter. Da han sagde, at han skulle bruge mine heste, sagde jeg til ham: »Det er tredie gang, du kommer og skal bruge mine heste efter at jeg har striglet og givet dem seletøj på. Hvis du skal bruge hestene, må du være her om aftenen, når jeg kommer hjem, eller også om morgenen, inden jeg begynder på hestene, det arbejde er noget, som jeg ikke får noget for. Hvilke heste havde du ellers tænkt, jeg skulle køre med?« Ja, jeg kunne tage Jumbo og en anden hest. Jumbo var en lidt gammel og kluntet hest, som ikke egnede sig til at gå på landevejen, den blev kun brugt i byen. Nå, vi gik så ud og læssede brødvognen, og da vi var færdige, spurgte jeg så, om han havde tænkt over, hvilke heste, jeg skulle køre med. »Det bliver, som jeg har sagt«, var svaret. Hertil svarede jeg, at så kunne han selv køre brødvognen, så er jeg færdig her, men så blev han skikkelig og sagde, at jeg kunne tage dem, jeg plejede. Siden den tid kom han altid og sagde fra, når han skulle bruge hestene, så jeg vidste om morgenen, hvilke heste jeg skulle køre med, så siden var vi ellers meget gode venner.

Hans udtalelse om, at jeg kørte hestene ned, gjorde, at jeg ville holde op, når jeg havde fået mine penge hjem. Jeg kørte så et halvt år til, og jeg fik ca. de 4000 kr. ind, men så var der jo alligevel 1000 kr., jeg satte til, og det var mange penge da. Jeg prøvede af og til at tage ud til folk, der skyldte mig penge, men det var ikke ret meget, jeg fik ud af det; når man ikke til stadighed kørte og solgte brød, kunne man ikke få penge. Da jeg holdt op på bageriet i 1916, havde jeg afregnet alt og skyldte dem ikke een øre, tværtimod, for når jeg havde delt mine ture, var det tit, at jeg havde penge til gode hos folk, og så var det ikke let at få dem ind. En gang betalte bageriet, hvad jeg havde udestående, så måtte de se selv at få pengene hjem gennem dem, der nu kørte turen.

Da jeg så havde fået de fleste af mine penge hjem fra brødturen, ville jeg være vognmand. Jeg købte et par heste, arbejdsvogne og en charabanc samt seletøj, lejede stald og købte foder. Jeg lånte 2000 kr. af en kusine. Så skulle jeg se at få nogle kunder, og det gik meget godt. Efterhånden fik jeg 4 heste. Var det en lang arbejdsdag, jeg havde haft på Fællesbageriet og andre steder, hvor jeg havde været, så blev den ikke kortere, da jeg blev selvstændig. De første år havde vi stadig 10 timers arbejdsdag. Jeg var altid i stalden kl. 4½ om morgenen, da vi skulle være på arbejde kl. 6. Inden jeg fik vandet og fodret et par gange samt striglet 4 heste, renset stald og spændt for og selv havde fået noget at spise, var tiden gået. Den mand, jeg havde til hjælp, kom først, når det hele var færdigt, så kunne han sætte sig på vognen. Jeg var

altid så svedt om morgenen, som om jeg var trukket op af en brønd.

Det var tit, at det ene spand heste kørte for kommunen. Der blev gerne lavet nogle veje om foråret, så kørte man sten og grus, somme tider kørte man vandvogn eller tromle, så det var temmelig svært arbejde for hestene. Prisen var dengang 17 kr. pr. dag for et spand heste og en mand. Senere gik man over til 8 timers arbejdsdag, så vognmændene skulle jo heller ikke have længere arbejdsdag, men de skulle jo gerne tjene det samme. I kommunen syntes man, at det var for dyrt med vognmænd, og så købte de selv heste og vogne, det mente de høje herrer blev billigere. Deri tog de nu grundigt fejl. For det første var det dyre heste og vogne, de anskaffede, og for det andet skulle de have folk, der kom om morgenen og aftenen for at fodre og strigle hestene og gøre staldene i orden; de, der skulle køre, passede jo kun deres. Om vinteren havde kommunen som regel ikke noget at køre med, så kunne de holde hjemme med deres køretøjer og betale folk for at gå og passe hestene, foruden hvad det kostede af foder og husrum til dem. Vi andre havde heller ikke meget at køre med om vinteren, man hentede somme tider et læs tang ved stranden eller et læs brænde i skoven, så man var lidt ærgerlig over, at man skulle være med til at betale kommunens underskud på dens vognmandsforretning. I mange tilfælde sendte de os hjem, når vi havde kørt et par timer, og det var der jo ikke noget at sige til, når de ikke havde brug for os mere. Da der var gået 4–5 år, ophørte kommunens vognmandsforretning.

Da arbejdstiden var sat ned til 8 timer, havde man især om sommeren nogen tid om aftenen, hvor jeg kørte i skoven efter brænde. Det kunne godt tage temmelig lang tid. Først turen derud, så skulle man finde brændet, der var altid nummer på det, man skulle hente, og det var ikke lige let at finde. Man havde gerne 3–4 rummeter på vognen. Det var sjældent, at man kunne læsse det på en gang; så måtte man først køre noget af det ud til vejen og læsse

det af, så skulle man ind og hente resten og så smide det første på igen. Det kunne tage flere timer med at køre et læs brænde, inden man kom hjem og fik læsset af: man fik en halv snes kroner for sådan et læs.

De første år, jeg var vognmand, lejede jeg stald på Kongevej på Vilhelmsens landsted, som det kaldtes, det var ikke ret langt fra byen. Der havde jeg også et værelse, hvor jeg boede; det var dog kun et lille hummer, hvor der aldrig blev fyret, men jeg var der også kun, når jeg sov, og jeg var også tit så træt, at jeg faldt i søvn, inden jeg fik begge ben i sengen. I 1920 blev jeg gift, da var jeg 42, jeg havde ikke haft tid til at se på piger før. Pigen traf jeg, da jeg engang kørte skovtur for de gamle på alderdomshjemmet. Hun var husassistent der, og så blev det altså os to. Hun var kun 21 år, så der var stor aldersforskel, men det er ellers gået godt.

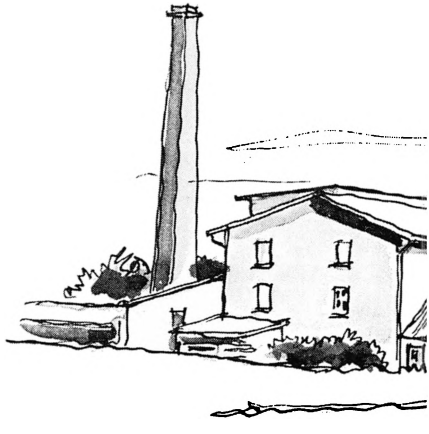

En anden gang, jeg skulle køre skovtur for alderdomshjemmet, havde bestyrer Ackermann bestilt mig til at køre kl. 1. Da jeg den dag kørte for kommunen, spurgte jeg formanden, om jeg ikke måtte køre fra kl. 11 i stedet for kl. 12, men han sagde, at arbejdet gik frem for fornøjelserne, så jeg fik ikke lov at køre før tiden. Resultatet blev, at jeg kom en halv time for sent, og Akkermann var jo gnaven i ansigtet og brugte mund, men det var faktisk ikke min skyld. Jeg kørte først fra arbejdet kl. 12, så skulle jeg hjem i stalden og fodre og vande hestene, de skulle børstes lidt af, hovene skulle tjæres, de skulle have andre seler på, charabanc'en skulle trækkes ud og gøres i stand, jeg selv skulle spise og have andet tøj på, foruden at hestene skulle have et foder til, dernæst skulle der laves muleposer til, som jeg skulle have med på turen, så enhver kan forstå, at jeg havde nok at gøre, så jeg blev svedt over det hele, inden jeg kom af sted, og så blev man skældt ud oven i købet. Siden var jeg ikke meget for at køre skovtur en hverdag.

Da vi havde været gift i 4 år, købte jeg et gammelt hus på Kongevej, det tilhørte Hollandske Mølle. Det fik vi lavet om og bygget lidt til, så det blev rigtig godt. Der fik jeg så stald og lejlighed samme sted. Før den tid boede vi på Gl. Banegårdsvej, det var såmænd forvalteren på Fællesbageriet,

der havde gjort udvej for det, det var nemlig bageriets hus, og der var også bolignød, da vi blev gift, så det var pænt af ham. Jeg lå i fast rutefart fra stalden og hjem for at spise og så op i stalden igen, ligeså om aftenen, når hestene igen skulle fodres og der skulle strøs under dem; det var meget renderi, så jeg var glad, da vi fik vort eget hus på Kongevej.

I løbet af få år fik vi 4 børn, og så skulle der jo mere til, men jeg havde for det meste godt at bestille. Det var tit strengt arbejde. I mange tilfælde kørte vi med sand fra grusgrave, og det skulle mange gange kastes op af et par gange. Man stod nede i grusgraven og kastede det halvvejs op og næste gang helt op, og så skulle det tit harpes, d.v.s. det skulle smides igennem et sold, når man smed det på vognen. Der var en kubikmeter i sådan et læs, og det fik man 5 kr. for, men den ene krone skulle betales for sandet, så man fik 4 kr. for alt det arbejde og kørselen med.

Engang jeg var oppe i Langelands grusgrav, stod jeg temmelig langt nede. Pludselig kommer der et skred, og jeg når ikke at komme væk. Sandet når mig til knæene, og jeg prøver på at få benene op, men så kommer der et skred til, og nu når det mig til armhulerne. Jeg bliver bange og råber om hjælp, endelig kommer der en kone løbende og siger, at hun vil kalde på sin mand. Det varede noget, inden han kom, og jeg var bange for, at der skulle komme mere ned, for så var det sket med mig. Heldigvis kom der ikke mere, og jeg blev gravet fri, men jeg var dybt rystet af den omgang.

Engang kørte jeg brædder fra banen til Stürup, da var der også bud efter mig. Da vi kørte det sidste læs, knækkede de brædder, vi havde sat op ved siderne til støtte. De første læs havde vi slået kæder om, men mændene, der hjalp mig, mente ikke det var nødvendigt med kæderne. Resultatet blev, at hele læsset brasede ned, hestene blev bange og fo'r af sted, så alle brædderne røg ned over mig, det var mest det ene ben, det gik ud over. En mand, som kom gående, fik stoppet hestene, og en anden fik fat i en bil for at køre mig til hospitalet, men da jeg kom der, sagde jeg, at jeg hellere ville hjem. Der hentede vi lægen, og han sagde, at der ikke var brækket noget i benet, men jeg måtte alligevel ligge 3 uger i sengen. Mens lægen var der, kunne vi trods alt ikke lade være med at le, da vor søn Jørgen, der da var 4 år gammel, kom med sin træsko og viste gamle doktor Teisen den, og han sagde: »Ja, den kan jeg skam ikke gøre noget ved«. Den var helt flækket. Jeg slap sådan set billigt, men jeg skulle have en mand til at køre i den tid, jeg var syg, og jeg skulle have en anden til at gøre staldtjeneste morgen og aften, så det var ikke så billigt alligevel. Man fik kun 5 kr. fra sygekassen om dagen.

Hestene er flere gange løbet løbsk med mig, men jeg er da heldigvis sluppet godt fra det. En gang blev jeg slæbt flere meter hængende fast med det ene ben i skaglerne, så det er et under, at jeg er blevet 80 år.

Ja, jeg har oplevet lidt af hvert. En anden gang skulle jeg også tømme et par banevogne for Stürup, men så blev der strejke. Da jeg havde kørt et par

læs, var der nogle gabhalse, det var vel kommunister, der råbte skruebrækker efter mig. Der var et par mand fra Stürup, der hjalp til med at læsse, og banevognen skulle tømmes til en bestemt tid, ellers kom der ekstrabetaling på, og jeg gjorde jo ikke andet eller mere, end jeg plejede. Jeg kunne ikke få understøttelse hverken til mig selv eller hestene, hvis jeg skulle holde stille. Jeg stod nok i vognmandsforeningen, men der fik man ingen hjælp fra. Jeg spurgte dem om, hvad jeg skulle leve af, når jeg ikke måtte køre. Den ene svarede: »Du har da en gammel hest, du kan æde«. Så spurgte jeg formanden for foreningen, hvordan jeg skulle forholde mig. Han sagde, at jeg kunne gøre den banevogn færdig, vi var begyndt på, og lade resten stå, men da de blev ved med at råbe efter mig, holdt jeg op. Til alt held varede strejken ikke så længe.

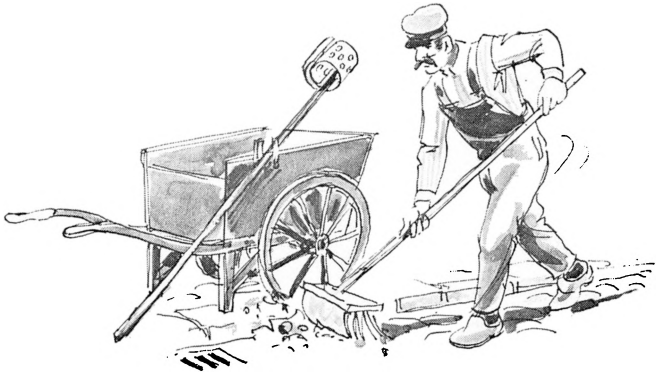

I 1928 fik jeg for kommunen arbejde med at feje fortove og rense byens rendestensbrønde; den gang var der ca. 900, men da jeg senere også fik dem på vejene, blev det til en 1700 stykker, derfor måtte jeg have en mand til hjælp. Jeg skulle også sørge for, at sneen kom væk fra fortovene og gruse rundt om dem. Der var meget arbejde med det, men havde man ikke noget at køre, kunne man jo altid rense brønde, og så havde man penge først i måneden til nogle af udgifterne. Jeg fik 200–300 kr. i månedsløn og 5 kr. pr. brønd om året, men de skulle renses flere gange for den betaling, så det var et stort arbejde, som man var meget afhængig af.

Efterhånden som børnene voksede til, skulle der også bruges mere, men min søn John har fra ganske lille hjulpet mig meget. Han var ikke mere end 4 år, da han begyndte med kosten på torvet. Senere blev han en god hjælp for mig, både til at rense brønde og læsse. Han kørte alene med hestene, inden han blev konfirmeret, så han var lige så god som en voksen mand, da han kom ud af skolen. Der skulle også mange penge til, man undrer sig over, at det kunne rende rundt. Hestene skulle forsikres, de skulle have kerne, hø og hakkelse; en overgang kostede en sæk kerne (200 pund) 70 kr. Man skulle betale telefon, regninger fra smeden, dyrlægen o.s.v. foruden man selv skulle

eksistere. Havde man så endelig sparet lidt sammen, skulle man have en ny hest, flere gange blev de syge og måtte slås ned, og selv om man havde forsikret, skulle der altid nogle hundrede kroner ekstra til, når man skulle have en ny. En gang købte jeg en billig hest. Jeg tænkte, at den skulle gå for kloakvognen. Jeg gav ikke mere end 400 kr. for den, så jeg ville ikke lade den forsikre. Jeg havde ikke haft den mere end 14 dage, da den blev syg og døde, så det blev alligevel en dyr hest trods dens lave pris.

I den første tid, jeg var vognmand, kunne man købe en meget god hest for en 6–800 kr., senere steg de til 12–1600 kr., ja, de sidste, jeg købte, kostede 3500 kr.

Tøj til mig selv blev der ikke meget af undtagen arbejdstøj, men det var jo også det, jeg har haft mest brug for i den tid. I de snart 40 år, jeg har været gift, har jeg kun fået et sæt tøj til 138 kr. foruden et sæt gråt tøj til at køre i på skovture med charabanc'en; der kunne man ikke køre i mørkt cheviottøj, hestehår og alt andet hang fast i det. Så har jeg fået en frakke til 75 kr., det er ikke meget stadstøj, jeg har fået. Børnene måtte jo også arve det pæne tøj efter hinanden, der var ikke råd til nyt tøj hvert år. Drengene havde gerne lappede bukser på til hverdag, dengang var man skam nødt til at spare på alting. Når man så næsten hvert år skulle stille i ligningskommissionen, var man ikke i særlig godt humør; de troede altid, man havde tjent meget mere end opgivet. Kunne man undgå at opgive hver øre, synes jeg ikke der var stort at sige til det, når man mange gange havde en arbejdsdag på 16–18 timer. Nogle gange lod jeg sagen gå til overskatterådet, og de var altid vældig flinke. Den sidste gang, jeg var indkaldt, var jeg lige ved 72 år, det var i 1950. Da havde jeg opgivet 8000 kr., men de satte indtægten op til 11000 kr., og af dem skulle jeg betale over 3000 kr. i skat. Det syntes jeg var noget rigeligt, så jeg lod det gå til overskatterådet; jeg kom heller ikke til at betale skat af mere end de 8000 kr.

Men nu ville jeg ikke have mere vrøvl med skattevæsenet, så da jeg var fyldt 72 år, lod jeg min søn John købe forretningen, og jeg tog min aldersrente eller folkepension, som det nu hedder. Jeg har aldrig haft det så godt som nu, penge lige ind ad døren og ingen regninger at spekulere på. Af og til hjælper jeg med at læsse affald og andet, jeg er også gerne med på torvet for at feje. Jeg synes, man skal være med, så længe man kan. Det går jo også lettere i dag med slamsuger til brøndene, kran og tippelad, så man på en halv time klarer det, jeg var det meste af en dag om. Og så er det ikke mig, der nu skal stille hos skattevæsenet! Det er morsomt at tænke på, at der, hvor jeg som barbenet hyrdedreng rendte rundt på Sjællands Odde, der kører nu min datter Inger og hendes mand rundt i fin luksusbil. Man kan ikke sige andet, end at tiden har forandret sig til det bedre. Jeg er glad for hver dag, der går godt, når man er rask og rørig til man er 80 år, kan man ikke forlange mere. Bortset fra brok har jeg aldrig været rigtig syg.

Ferie har jeg aldrig haft, men det kunne ske, at vi alle tog med toget en sommersøndag til familien i Roskilde eller Sengeløse, det var også alt. Jeg har aldrig været i Jylland, på Fyn eller Bornholm, jeg har været tilfreds med Nordsjælland, og inden længe er det vel slut.

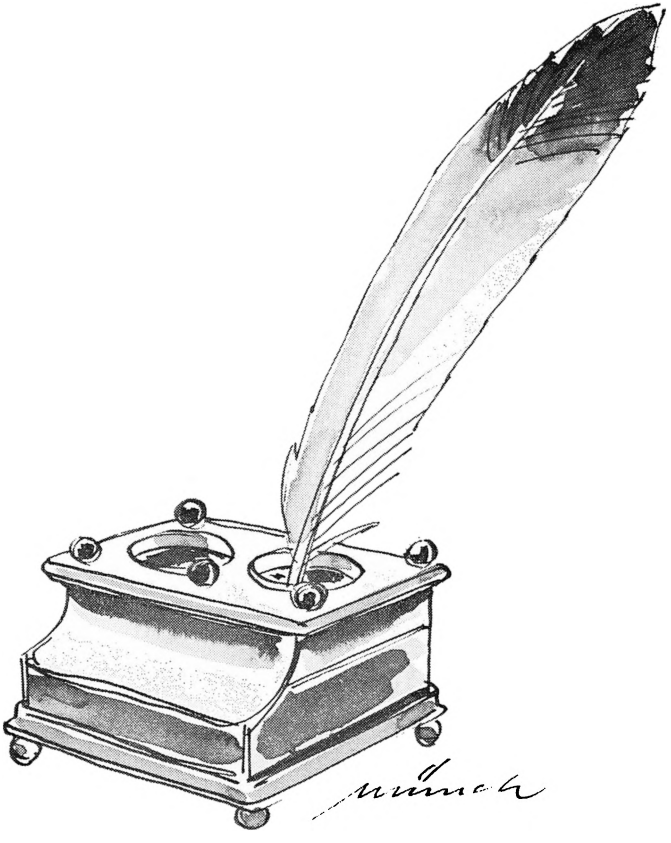

SOMMERMINDER FRA ET HORNBÆKHJEM

lærer Karl Rønne, Hornbæk

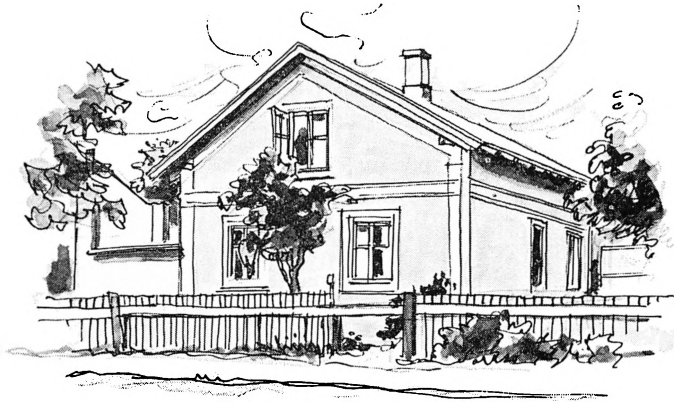

Neden for volden, der fører banen fra Hornbæk station videre mod Kildekrog, ligger ned til søen en række huse i Søvænget, i gamle dage kaldtes området »Birkehaven«. En bro førte over bækken hen til Søvænget nr. 11, hvor »Fransk Vask og Strygning«, som et skilt forkyndte, var beboernes hovednæringsvej, ligesom det også var tilfældet i nr. 13, to konkurrerende naboer!

At jeg fik min gang i nr. 11, er et af mit livs mange lykketræf, og det skyldtes den ældste datter dér fra huset, Marie, der i sin sommerferie 1919 tog mig som 3-årig med fra sin huslige ansættelse i København op til sommerbyen ved Øresundskysten. Det år husker jeg ikke, men jeg husker mange følgende ferier hos Peter Jørn og Laura og deres børn og det mærkelige liv, der udfoldede sig der.

Godt skjult under en hindbærbusk ved stien bag huset fandt jeg engang 15 hønseæg. En af naboens høns havde dér etableret sin private rede, men nu fik Frida sine æg og jeg megen ros for min agtpågivenhed. Frida boede i den store, firkantede, gulkalkede villa ned til søen, det vil sige, de boede der ikke om sommeren, så flyttede de ned i et udhus i baghaven ved bækken, som det var skik overalt i Hornbæk. Manden, Viggo Andersen, solgte fisk fra sin åbne båd i havnen. Til deres hus hørte en stor græsbevokset grund, den blev slået med le af »Anton Klydder«. Den lånte vaskeriet i Søvænget 11 til tørreplads, så den var næsten altid fuld af linned, smældende lagner og flagrende skjorteærmer.

Men hvad var egentlig »Fransk Vask og Strygning«?

Den næstældste datter i huset, Margrethe, havde lært det hos Henriette Larsen, en søster til den dengang meget omtalte hornbækker Emil Larsen, og nu havde hun etableret det dér i huset med hele den øvrige familie som medhjælpere i et kollektiv under hendes ledelse, »chefen« blev hun også altid kaldt. Det var baseret på sommergæsternes manglende lyst og muligheder for selv at vaske i ferietiden, og processen omfattede en uges arbejdsgang.

Lørdag måtte al snavsetøj indleveres, kun enkelte begunstigede kunder tillodes det modstræbende at indlevere endnu om mandagen. Da var det »mærkedag«. Det modtagne tøj skulle jævnføres med den medfølgende tøjliste, som nøje kontrolleredes. Al tøjet fik påsyet mærke eller blev mærket med »mærkeblæk«, inden det blev samlet i store bunker, så kunne man efter processens forløb atter identificere det ved hjælp af en »mærkebog«, hvori de forskellige kunders mærke var indført. Tirsdag var den store vaskedag, en væmmelig og forvirret dag, fugtig og sæbelugtende af grumset vaskevand og kogende gruekedel. Da stod på rad ude i vaskehuset alle til rådighed værende hjælpere ved hver sin balje, gnubbende tøjet over et vaskebræt med zinkriller i bølgeform. Som beskyttelse mod den gennemtrængende fugtighed havde hver en avis bundet over forklædet med en sejlgarnssnor. Ledende var her som overalt »chefen«, men som fast sagkyndig ved vaskebrættet indfandt sig denne dag Vilhelmine, et rødhåret, tætfregnet energibundt, som gik om bord i vaskebaljen med ubetvingeligt humør. Der blev kogt og skuret, skyllet og vredet den hele dag, mærkelige stoffer som blånelse og quillaiabark blev taget i anvendelse. Vaskeræset stilede frem mod snarest at få noget tøj til tørre på Viggo Anderens stejleplads for at udnytte alt forefaldende tørvejr, for regnvejr var den frygtede flaskehals for processens videre forløb.

Vilhelmine kom også som oftest om onsdagen og regerede i det sjaskvåde vaskehus, men for øvrigt var det værste overstået, og det resterende mandskab var flyttet ind i strygestuen til en mere velordnet tilværelse. »Chefen« var her i hvid kittel, de andre havde store smækforklæder på. Der var nu i mellemstuen fyret op i strygeovnen, en kakkelovn med skrå sideflader, hvorpå strygejernene kunne stå til varme. Da kom Jensine – eller frk. Andersen, som hun foretrak at blive kaldt (en søster til fiskeren »Peter Skøjter«, der sejlede kutteren »Vega). Hun var specialist i at blanke kravebryst og manchetter sammen med »chefen«. De to benyttede særlige »blankejern«, der havde buet endeflade, hvormed de med et snuptag krummede flipper og manchetter i den rigtige facon; herunder skulle jernet jævnligt stryges med en klud, der var gennemtrængt af stearin. Mange lugte blandede sig med det friskduftende vasketøj i den varme strygestue, hvor fire strygebrætter var opstillet. Marie, der snart opgav sin huslige plads hos mine forældre for at hellige sig det hjemlige erhverv, havde også sin faste plads. Den sidste blev besat med skiftende familiegæster eller bekendte fra Hornbæk. Ikke så sjældent tog således faster Ane sin tørn her. Hun var fiskerenke, en søster til Peter Jørn, en aldrende, sortklædt kone, som skønt noget fåmælt nok kunne give en historie til bedste. Således fortalte hun engang om en ældre landligger, der nøgenbadede, »så man kunne se lige fra søndaw til mandaw«, det vakte selvfølgelig munterhed, en usikker nyfigen fnisen, der snart afløstes af stormende jubel. Faster Ane boede på Havnevej hos sønnen Johannes (i det nuværende »Fiskerens Hus«). Her boede også datteren Julie, som ligeledes jævnligt hjalp til, både på vaske- og strygedage, eller hendes svigerinde Birthe, gift med Jørgen, der var bademester på »Den røde Badeanstalt«, afløste hende i strygestuen. Det fjerde strygebræt blev således betjent af vidt forskellige medhjælpere. Også Sofie gav her et nap med, når hun var på ferie, men hun havde svage håndled, så hun fik bestemt pålæg af »chefen« om at skåne sig. Hun var syerske i København, et plejebarn af Peter Jørn og Laura, ligesom broderen Oscar. Han havde stået i lære hos købmand Harald Petersen på Havnevej, men blev siden chauffør i København. Hans kone Ebba fra Ålsgårde tog et ordentligt tag både ved vaske- og strygebræt, når de var på ferie.

Stivningen af al kravetøjet påhvilede foruden meget andet husmoderen Laura. Det foregik hver torsdag eftermiddag i mellemstuen ved strygeovnen. Der stod hun ved en stol med to spande med hver sin hvide stivelsesblanding, en lettere til skjortelinninger og lignende og en stærkere til det egentlige stivetøj, som skulle blankes efter en let tørring ved ovnen. Hende kunne det undertiden knibe med at holde humøret oppe. Engang udbrød hun opgivende, at hun ikke håbede, hun skulle opleve en sommer til af den slags, den dystre mening, at hun ønskede sig død forinden slog mig, men straks var »chefen« der, hjalp til, glattede ud, og den muntre tone var igen anslået.

Strygedagene kunne være ulidelige med den gloende strygeovn inde og bagende sol ude, det hjalp ikke med nok så åbne døre og vinduer. Så måtte jeg af sted og hente Apollinaris og »dansk vand«, undertiden også en sifon, der afkøledes under den rindende vandhane. Udenfor hang endnu tøj til tørre, og pludselig kunne en tordenbyge trække op. Så kastede hele styrken, hvad man stod med, greb baljer og kurve, fo'r ud og samlede skyndsomst og i tilfældig orden tøjet ned under højspænding, som den rullende torden understregede. Trist var det, når der kom uger uden tørvejr, så måtte der tørres på loftet, hvor det kneb både med plads og »tørre i luften«, og der udbredtes bekymring for, om man nu kunne blive færdig til tiden. Og tiden var fredag eller senest lørdag, da al tøjet skulle være ude af huset. Torsdag aften var ikke så hyggelig, for når det løsere personale var gået, skulle rulletøjet stænkes, trækkes og lægges akkurat sammen, så det var klart til rulning om fredagen. Noget kunne rulles hjemme på en lille håndrulle, som jeg gerne trak, men det store måtte vi køre på trækvogn ud til Karen Christiansen på Skovvej, en kusine, der havde rulleforretning med elektrisk rulle. Endelig kunne man se en ende på ugens cyklus. Nu var kun tilbage at kontrollere og indpakke tøjet, skrive regninger og udbringe eller have klar til afhentning. Jeg deltog i udbringningen af de større leveringer, som krævede trækvogn, men ellers piskede bypigen frem og tilbage dagen lang med en tøjkurv bundet bag på cyklen og byttepenge i en pung i forklædelommen. Fra diverse steder hjembragte hun snavsetøj, som i uformelige bylter hobede sig op i den før så fine strygestue, parat til næste uges kampagne.

Man vil forstå, at »Fransk Vask og Strygning« nogenlunde følger den kendte børnesang til den stadige gang om »en enebærbusk«. Det var i virkeligheden en konstant storvaskedag med dens hektiske travlhed og alle dens frygtede overgreb mod en tilvant dagligdag hele sommeren igennem. Utroligt, at man havde plads for og tanker på en feriedreng, og dog mindes jeg aldrig at have været i vejen en eneste gang.

Peter Jørn og Laura ydede også deres uundværlige indsats til husets hovederhverv. Nu skulle en knægt ikke tillade sig at sige Peter Jørn, det prøvede man kun én gang, så blev den gamle bøs. Med en lykkelig, barnlig indskydelse døbte jeg dem »Hornbækfar« og »Hornbækmor«, og det kaldte jeg dem siden.

Peter Jørn skaffede familieforetagendet det nødvendige ildebrændsel. Han savede og huggede kævler i enhver ledig stund. Skingert lød filens fløjt, når han lagde saven ud, med dystre drøn drev han kiler i genstridige knuder, og han opbyggede kunstfærdige, kubeformede brændestabler, som stod rede til at dække det vældige energibehov fra gruekedel, strygeovn og køkkenkomfur. Den finere udpinding til optænding overlod han konen.

Hun havde sin betydningsfulde plads ved det sydende komfur med raslende ringe og boblende vandgryde. Det spruttede og røg og samlede en sværm af fluer, forgæves imødegået af klistrede fluefangere, der hang sorte af fluer, som udstred deres dødskamp i den lumske, klæbrige masse. Men skorstensvæggen var alligevel altid dækket af en sort sværm, der undertiden slog op i en metalglinsende, summende sky over gryderne. Det var omfattende frokost- og middagsborde, der dagligt skulle fremtrylles til 12–15 personer, tit måtte hun selv sidde på en stol uden for bordkredsen, den korte stund hun sad.

Hun måtte ellers stå tidligt op, når »Hornbækfar« skulle på arbejde. Han fulgte den kommunale tjæremaskine, snart i Borsholm, snart i Saunte eller Bøtterup. Han begav sig af sted ved 5-tiden med en rigtig madpose, et knyttet tørklæde om klemmerne. Så traskede han i de tunge, spidssnudede træsko ud til arbejdsstedet, som oftest langt af led. Laura holdt sig altid vel underrettet om arbejdssted, bekendte og hans hele færden. Blandt kammeraterne ved maskinen omtaltes undertiden »Jarnø med de hvide handsker«, han var egentlig »en fin mand«, der havde været noget ved russerlejren i Horserød. Undertiden havde han følgeskab et stykke vej af »den lille Andrés« og »Toruppen« fra Horneby, de gik dagligt til arbejde på Helsingør skibsværft.

Var Peter Jørn nu vel ude af døren, fik Laura travlt med at komme af Sted »i Banken«, hvor hun gjorde rent i banklokalet for bestyrer Fensmark-Hansen på hovedgaden, dengang Hornbæks eneste bank. Her fejrede hun sit 25-års rengøringsjubilæum engang i 30'erne. Men først skulle hendes toilette omhyggeligt ordnes, imens jeg blev holdt hen med en frisk, rund skive landbrød med smør og melis, og hun var en særdeles strunk og præsentabel kone, når hun begav sig i banken. På hjemvejen gjorde hun så de vigtigste indkøb til den omfattende husholdning og fik sig den nødvendige daglige orientering hos bekendte på gaden. Det øvrige indkøb måtte bypigen besørge ind imellem andre løbende forretninger, eller jeg blev sendt af sted.

Når hun kom hjem, skulle en tiltrængt opstrammer i form af en kaffetår serveres i vaskehus eller strygestue, det kompletterede i løbet af ferien min mangelfulde samling af Richs-billeder. Så gav hun sig i kast med de sodede gryder og en vældig spand kartofler, som bypigen gerne var hende behjælpelig med, og på slaget tolv stod altid et solidt, rigeligt og veltillavet måltid på bordet til de mange sultne mennesker. Fiskespiser var velnok fremherskende, men ikke enerådende. Til stegt og kogt fisk og stegt flæsk fik man »meldyppe«, men yndet var også stegt lever, dog kun kalvelever! Engang havde slagter Sofus Poulsen været lav nok til at udlevere svinelever, det glemtes ham aldrig. Jeg fik af »chefen« nøje pålæg om kun at gå hos Deventier i »Hvide Hus«.

Efter bordet frembød køkkenet et håbløst roderi forårsaget af den sidste hektiske travlhed med maden og den hovedkulds udbæring fra spisestuen. En uoverskuelig opvask tårnede sig op i vakkelvorne stabler, jernknivene lå allerede og samlede rustpletter, sodede gryder og kasseroller stod henslængt mellem halvtømte fade og skåle, aske og brændesmulder flød om komfur og brændekasse, og komfuret selv stod anløbent og gabede med sine grå udslukte askehuller. Først skulle nu madrester bjerges ned i spisekammer og kælder og affald tømmes i hønsespanden til Frida. Den kogende vandgryde pøsedes så over i opvaskebaljen, hvoraf servicet snart opstod blankt skinnende og så hedt, at det tørrede, før viskestykket kom over det. Knivene blev pudset i

skurepulver med en korkprop, der blev ordnet og ryddet op, og lidt efter lidt fandt alt sin rette plads, ildstedet blev rystet, askeskuffen båret ud, komfuret blev blanket i ovnsværte, gulvet fejet, og snart stod køkkenet i velordnet, lun hygge, mens vandet til den kommende eftermiddagskaffe sagte snurrede i den store blå kedel. Da var det tid for Laura til en halv time på slagbænken, inden kaffen skulle brygges.

Jeg hjalp gerne til med at tørre opvasken og løb lidt byærinder, mens ellers var mit domæne brændebunken, en ypperlig skrammellegeplads. Og brændestykkerne var herlige byggeklodser til alle slags befordringsmidler i fantasiens verden. Så tog jeg på eventyrlige togter som »Willy« i Familie-Journalen, der var fast lekture i huset. Den dirrende solvarme og lugten af juletræ hyggede, men man fik klæbrige harpixpletter på tøj og fingre, som ikke var til at få rene igen. Om søndagen, når jeg havde fået fint tøj på, måtte jeg ikke lege derude.

Mandag eftermiddag bragte bypigen og jeg den største samlede sending vasketøj ud til Vibe-Hastrup i Kildekrog, navnet kendte jeg fra skosværteæskerne, men tænk, at mennesket eksisterede i virkeligheden! Jeg gik varmt ind for købet af netop den skocreme. Der var ellers 3–4 lange kilometer derud ad Villingebæk-vejen, som vi havde næsten for os selv, strækningen var så godt som ubeboet. På hjemvejen fik vi os en sodavand hos købmand Leedgaard i Kildekrog, der var Leedgaarde alle steder dengang, og vi vendte udasede hjem med en stolt følelse af vel udført dåd og modtoges med lettelse over, at turen var gået uden uheld. Undertiden hentede Vibe-Hastrups chauffør, Willejus, vasketøjet, når han alligevel havde ærinde i Hornbæk. Han var en flot fyr, som betog alle damerne i strygestuen, men – man kunne nu ikke føle sig helt tryg ved ham – hans mørke øjenbryn var sammenvoksede over næsen, der blev sagt, at så var han en varulv. Hvad det så var, lød det ikke godt.

Når det var godt vejr – og stille! – fik jeg om eftermiddagen lov til at gå ned til »Den røde Badeanstalt«, men ikke uden mange indtrængende formaninger. Nu måtte jeg ikke gå i vandet den første times tid, for jeg havde jo lige spist et større måltid (det måtte jeg indrømme), jeg måtte ikke gå uden for badetovene, og jeg skulle komme hjem i god tid. Jeg efterlevede troligt alle pålæg.

Bademesteren, Jørgen, en fætter til Marie, var vældig flink, og jeg så meget op til ham. Han havde badeanstalten i leje af købmand Hannemann på Havnevej, og hans værdighed som bademester understregedes for mig ved, at han som knapper i sin jakke havde små, pyntelige konkylier. Badeanstalten var for den betydende del af Hornbæks badegæster i 1920'erne et nødvendigt serviceorgan, man kunne slet ikke tænkes at bade fra »fri strand«. I Jørgens lille kontor kunne man deponere værdigenstande, leje badetøj – mange var så fine, at de ikke medbragte det selv – og købe en sodavand efter badet. I

Jørgens varetægt var også den kugle, som blev hejst på flagstangen, når det var for farligt at bade; var den på halv stang, måtte man ikke gå uden for tovene, hel stang betød »badning forbudt«, så var badeanstalten lukket. Jeg hjalp Jørgen med at feje ledige badekabiner og rendte byærinder for gæsterne.

Ved siden af lå »Den gule Badeanstalt«, som fra den røde betragtedes med den dybeste ringeagt; de, der søgte den, ansås for en slags badelivets proletariat, man ikke kunne omgås. Jørgen indprentede mig begrebet »at bunde«: man kunne bunde, indtil vandet nåede armhulerne, men så ikke et skridt længere. Han fortalte om den lumske understrøm, der kunne danne sig i bunden. Næsten hvert år krævede havet da også sit offer, og efterretningen om en badeulykke forplantede sig lynsnart langs stranden med alle omstændigheder og kastede for en stund sin dumpe skygge over det ellers så fredelige badeliv.

En venlig badegæst tog sig på at give mig en lille daglig lektion i svømning, men Jørgen selv gav sig ikke af med vandet. Kun når en tordenbyge en sjælden gang brat rensede stranden for badegæster, kastede han sig i vandet, og dét sammen med bademesteren fra »Den gule Badeanstalt«. De tumlede sig i bølgerne midt i den stride tordenregn som vilde havdyr. Det var det eneste rigtige tidspunkt at bade på, hævdede Jørgen.

Ved 6-tiden om aftenen kunne Peter Jørn ventes hjem, jeg stod da ved lågen og kiggede efter ham, og når han drejede ned ad bakken, måtte jeg løbe ham i møde. Efter aftensbordet skulle han ufravigeligt en tur på havnen, hvor jeg ofte fulgte med. Han brugte langskrå – og langspyt, men vel at mærke aldrig inden for hjemmet, hvor Laura end ikke tolererede en spytbakke; onde tunger ville vide, at man kunne følge hans vej gennem byen ved hjælp af de med regelmæssige mellemrum afsatte stjerneformede spytklatter. Ved havnen forsamledes man omkring en lille firkantet toldbygning, der altid var lukket. Den lå på en lille forhøjning, hvorfra man havde udsyn. Yderst på sandfangerarmen sprang hornbækdrengene på hovedet i vandet i den stille aften, men snart tøffede kutterne ind mod havnen, så skulle vi ud på molen og se dagens fangst. Under gangbrætterne, der lå over molens sten, så man forstenede cementsække, bjerget fra den strandede cementskonnert, hvis vrag endnu lå ud ad Ellekilde Hage til. Blandt fiskerne havde faster Anes drenge særlig interesse. Johannes og Gudmann med kutteren »Karen«*) var åbne og venlige som deres broder Jørgen. De kaldtes »hanerne« eller »hanekyllingerne«, og deres koner »Mathilderne«, de var gift med to søstre, Johanne og Juliane, fra Horneby, hvis moder hed Mathilde. Jeg var tit om bord på »Karen« og oplevede alle de mærkelige fisk på nærmeste hold. Undertiden kom Juliane også ved den tid på havnen med plejesønnen »Lullefar«, et mongolbarn, som var kæledægge overalt i Hornbæk, men som børn nu alligevel følte sig fremmed ved og bange for. En fjerde broder var

*) se herom: Kay Nielsen: Karen af Hornbæk (Kbhvn. 1950).

Christian Bækker, der sejlede kutteren »Marie« (det hed hans kone også). Han var præget af en skeptisk sørgmodighed, man fortalte også, at han havde mistet to børn som små, men hans kone var ellers et rigtigt livstykke, altid munter og slagfærdig. En aften vandrede jeg stolt hjem midt på gaden, som det var naturligt dengang, med en stor makrel ved halen i hver hånd, dem havde jeg fået af Christian Bækker til »tante Laura«. Andre aftener kunne det til min forbavselse ske, at jeg fik penge til en iskage for at gå alene den vante vej hjem, mens Hornbækfar forsvandt ind i kroens skænkestue, sammenhængen er først mange år senere gået op for mig. Men sandheden i ære, de aftener, vi ikke fulgtes ad hjem, var undtagelser.

Hos naboen i nr. 13 var der mange børn, men forholdet var jo ikke ganske nabovenligt, så jeg var lidt i vildrede, men Laura vekslede dog ord over plankeværket med konen, og deres hund boltrede sig på vores græsplæne, hvor der altid lå et kødben til den. Manden havde et stort, stridt skæg, som havde givet ham tilnavnet »Løven«, han kaldtes også undertiden »Enkens mand«, et navn, hvis oprindelse jeg ikke kender. Også i »Skomagerens hus« var der børn på min alder, så vi fandt undertiden sammen om aftenen på tømmerpladsen og legede skjul, tagfat, ståtrold og andre almindelige lege. En morsom leg var også »svingfigurer«. Hele flokken blev en for en svinget rundt af en leder, pludselig slap lederen hånden, så man fløj ud til siden, og man skulle nu blive stående ubevægelig i den stilling, man var standset i. Når hele flokken var blevet svinget rundt på denne måde, stod vi alle rundt om i mærkelige stillinger, og den, der udviste den mest fantasifulde figur, blev udpeget til ny leder. Man gjorde jo mest muligt for at stå i latterlige eller kunstige stillinger, men det overvågedes nøje, at man ikke ændrede stillingen, man først havde indtaget. En rundkredsleg hed »Jerusalems ødelæggelse«.

Enhver havde sin plads i kredsen, mens én stod i midten, indtil der blev råbt »Jerusalems ødelæggelse«, så skulle alle skifte plads, og det skulle ske under så megen forvirring, skubben og råb som muligt, så skulle den, der stod i midten, se at erobre sig en plads i kredsen, så en anden stod tilbage.

Jeg følte mig i den grad hjemme blandt hornbækbørnene, at jeg også deltog i deres drillerier af »gadebæsterne«s børn (badegæsterne). I en sikker flok og på passende afstand tilråbte vi dem smæderimet: »Københavner du savner din mo'ers pa-pa«. Også over for voksne holdt jeg af at give mig ud for hornbækker. Engang underholdt jeg en ferierende herre i et sommerhus, hvor jeg skulle aflevere vasketøj, om livet i Hornbæk i vintertiden. Jeg fabulerede løs, men var dog lettet, da jeg slap for mere indgående spørgsmål, forøvrigt med en god drikkeskilling.

Selvfølgelig skulle de unge piger i vaskeriet, så ofte det lod sig gøre, om

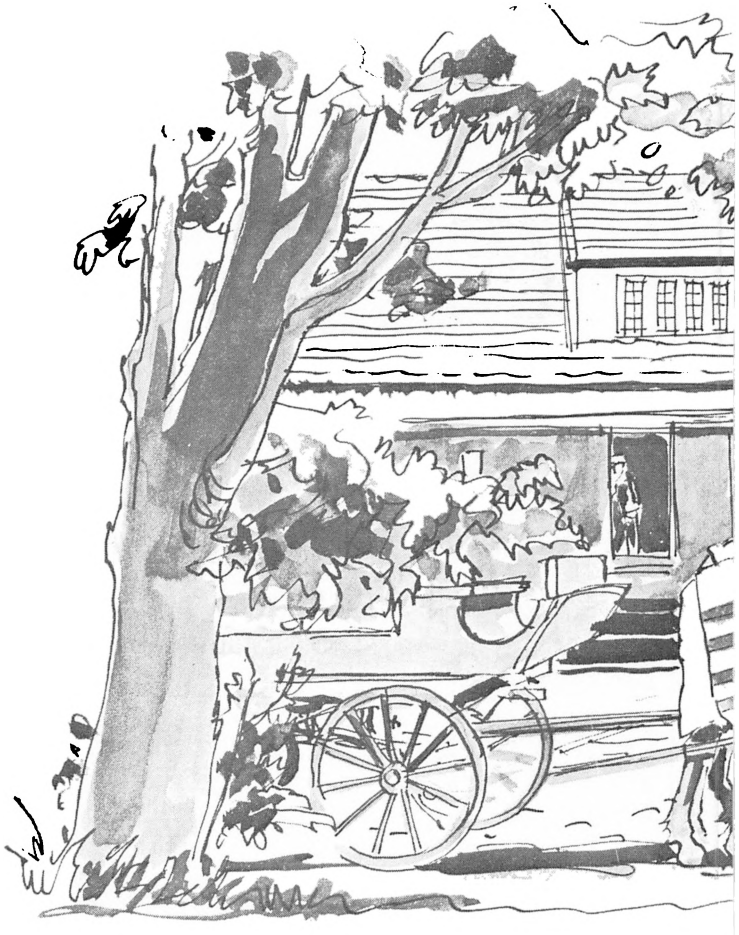

aftenen en tur på molen, men tit blev det sent, før de kom af sted. Bagefter skulle de også kigge på dansen på badehotellet til »Lille sommerfugl«, »Stakkels gigolo«, »En lille skat med pagehår« o.s.v., som siden opfriskedes på strygestuen. Det kneb med at rive sig løs i den milde sommeraften, så det blev oftest helt mørkt, før vi begav os på hjemvejen.

Så var det om at komme i seng i en fart.

Men så kunne det ske, at jeg midt om natten atter blev trukket ud af sengen og ilsomt måtte klæde mig på, så var det tordenvejr, og hele husstanden samlede sig om spisebordet, man skuttede sig i nattekulden, og petroleumslampens vågeblus sønderflængedes af lynenes glimt. Da var »chefen« fuldstændig panikslagen; i hænderne knugede hun vaskeriets pengekasse, og med stift stirrende blikke fo'r hun skælvende sammen, hver gang et skrald rullede. De øvrige diskuterede, om lynet efter tordenen at dømme var slået

ned eller ej. Mig var det absolut forbudt at kigge ud af vinduet, og det gjorde ingen, for så kunne det ske, at man kom til at se ind i himlen, og så blev man blind. Engang uvejret var ved at være ovre, viste Hornbækfar mig fra køkkentrappen, hvorledes lynene opstod ved, at skyerne tørnede sammen. Tordenbygerne gik gerne mod vinden, og ofte vendte tordenvejret tilbage, ligesom man troede, det var forbi.

På regnvejsdage – og dem var der jo imellem – kunne Hornbækfar ikke tjære vej eller save brænde. Så sad han i slagbænken, og da kunne det ske, at han fortalte mig, hvordan han som ung havde faret til søs. Hans sprog var da fyldt med sømandsudtryk og engelske vendinger, meget af det brummede han hen for sig og lo ind imellem, så det hele blev temmelig usammenhængende for mig, der imens drømte over væggens fuldriggere, men hans fortælling bragte glimt fra den store verden ind i vores hverdag, og den omgav ham for mig med et skær af eventyr og bedrifter.

Han havde sidenhen været fisker, og i et pulterrum på loftet fandt jeg engang en bunke indtørrede fiskenet – måske et minde, han ikke kunne skilles ved. Ofte vendte han tilbage til den begivenhed, der havde gjort ende på hans liv til søs. Det var en helt fastlagt fortælling, som kom ordret igen og igen, når nye tilhørere blandt de mange ferierende sluttede sig til. Jeg husker den meget godt.

Han fiskede »til part« hos kutterejeren Edward Ellekilde med »Fisken« af Hornbæk sammen med Anton Knudsen – han blev senere postbud, og Knud Poulsen, hvis fader havde været guldgraver. Når de fiskede til part, havde de 12 garn hver, men ved delingen af udbyttet fik båden også sin part. Engang blev de under Anholt overfaldet af en brandstorm, så Ellekilde bestemte, at de skulle gå fra redskaberne og søge havn med det samme. Peter Jørn indvendte, at tog de ikke redskaberne med sig, fik de aldrig redskaberne igen, men Ellekilde svarede: »De er betalt«. Så kappede de alt og søgte ind til Helsingør, til Hornbæk kunne de ikke gå ind i sådan en storm. To andre kuttere fra Hornbæk lå under Anholt i samme storm, »Svanen« ført af »Tykke Peter Hansen«, han slap også ind til Helsingør, men »Tordenskjold« nåede aldrig havn*). Efter den tid gik Peter Jørn på land.

Da Marie ikke mere havde plads hos mine forældre, blev jeg de følgende år sendt til Hornbæk med toget som en anden banepakke med et adresseskilt om halsen, og stor var gensynsglæden, når toget gled forbi gasværket og ind på perronen i Hornbæk. Marie var og blev som en elsket Paggotty for mig, og trods mange pligter havde hun altid tid til at beskæftige sig med mig. Skulle hun et ærinde eller i besøg et sted, skulle jeg nok sørge for at komme med, jeg hang ved hende, alt det jeg kunne.

*)»Tordenskjold« totalforliste i stormen 2.–3. dec. 1898, hele besætningen omkom (Fra det gamle Gilleleje, 1955, s. 18–19).

Mødte vi hendes gamle lærer Hoffmann på gaden, skulle hun nok sørge for endelig at komme hen forbi ham og få hilst. Også doktor Larsen omfattedes med stor ærbødighed. Marie fortalte, at han havde lukket Drachmanns øjne, da han døde oppe på klinikken, og Peter Jørn havde været med til at bære hans kiste. Engang jeg legede udenfor, standsede en herre og hilste venligt på mig. Det var observeret fra vinduet, og bagefter fik jeg at vide, at det var pastor Højrup.

Marie fortalte på vore småture meget om livet i Hornbæk og om sin familie, og jeg slugte ivrigt alle disse småtræk af familietraditionen. Hun bar sin fortid levende med sig, ikke en død viden, hvad historie jo godt kan være, men som et bærende element i hverdagen. Der var gerne små ydre anledninger til hendes beretninger. Engang vi kom forbi apoteket, trak hun mig således ind i haven bagved og fortalte mig, at her havde hendes barndomshjem ligget, og her var hendes far født og opvokset. Hun kunne huske den gamle, stråtækte skole lige ved siden af deres eget hus. Da hun var 10 år gammel, var de flyttet til »Birkehaven«, en murermester Jeppe Hansen havde mageskiftet med hendes far, og snart efter var huset blevet revet ned, »Tolleristhuset« var det blevet kaldt, men murermesteren havde vist tjent ublu på byttet.

Et andet træk, jeg husker, var om en lillebroder, der havde fået »tandkrampe«. Morbroder Villiam, der var kusk ved dagvognen for gæstgiver Bonde på »Bondegården«, måtte ridende bud til Helsingør efter »dråver«, halvt Hoffmanns- og halvt rabarberdråber, men han kom for sent, den lille broder var død, inden han kom tilbage. Det var kun en ringe trøst, at »dråverne« senere kom en fætter hos faster Ane til gode, da han fik »tandkrampe«.

Hendes forældre havde været længe forlovet, dengang faderen sejlede, og moderen havde haft mange lokkende tilbud i den lange tid, han var ude, men hun var forblevet ham tro. Hun fortalte også, hvor faderen havde arbejdet. »Sadelmagerens hus« (ejendommen Ndr. Strandvej 339) havde han været med til at bygge. Her havde han været håndlanger for »den runde murer« fra Frederiksværk, inden »de blev uvenner«. Også den første nye skole havde han arbejdet på. Selv fortalte han mig, at han havde arbejdet ved Helsingør–Hornbæk banen og senere ved videreførelsen til Gilleleje.

Marie fortalte også om russerfangerne i Horserød og om deres miserable optog på krykker til deres døde kammeraters begravelse på kirkegården, om de prægtige præstedragter og de store russerskæg. Ved en begravelse var den afdødes enke fra det fjerne land til stede og omgivet af megen medfølelse.

Fra sin barndom huskede hun, hvorledes fattigfolks børn blev sendt i skoven med en sæk for at samle »granpærer« (grankogler) til ildebrændsel, der var mange af dem, men i nødsfald samlede de også fyrrekogler. Nogle af hendes skolekammerater var også blevet holdt hjemme fra skole i bærtiden for at plukke bær i skoven, »men det var fordi, de var så fattige«.

Engang havde jeg fundet et forstenet søpindsvin, jeg vidste ikke, hvad det var og viste Marie den fintmønstrede sten. Hun kaldte den en »tordensten«, den slags kom ned med lynet, forklarede hun. Der kan nu leves kulturelt også på en jævn viden, i Søvænget 11 var der både tolerance og vidsyn.

Også politik underholdt hun mig med, eller var det bare underholdning? Da kvinderne fik valgret, havde hendes far sagt, at hvis de ikke stemte socialdemokratisk, kunne de lige så godt blive hjemme. Og hun fortalte, hvorledes han i gamle dage til fods på vejen til valgstedet, dengang i Helsingør, af de forbipasserende bønder fik tilbudt kørelejlighed, dog med en påmindelse om, at nu stemte han vel højre, men så skridtede han videre i træskoene med ordene: »Jeg stemmer socialdemokratisk!«

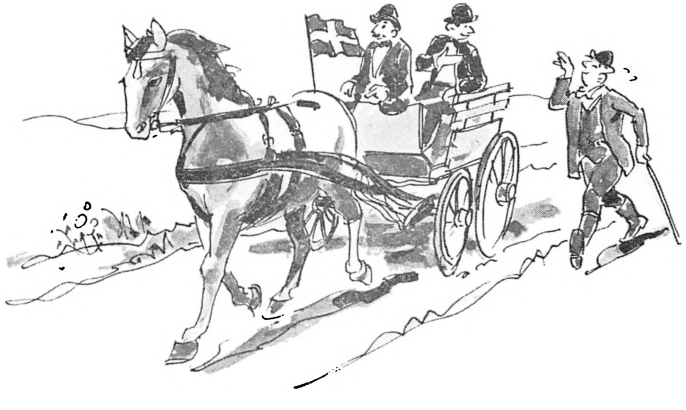

Da Hornbæk vandværk flyttede fra vandtårnet på bakken øst for søen og ned i Søvænget, mødte Marie sin skæbne i elektriker Valdemar Hansen, der foretog de nye installationer. Han blev »Maries Hansen«, som jeg kaldte ham, for alle andre i huset blot »Valde«, en rund, livsfilosofisk humørspreder med stråhat, uforfalsket københavner. Det er siden blevet fortalt mig, at folk i Hornbæk, måske især naboerne i nr. 13, anså mig for »et fejltrin« af Marie, hun tog sig jo så moderligt af mig, men når Hansen bragtes på bane i denne forbindelse, skal han have sagt: »Ja, gid jeg var far til drengen!« Nu indgik han blandt de mange sommergæster i Søvænget 11, og ingen kunne trække tørresnorene på Viggo Andersens stejleplads så stramt og sikkert som »Valde«.

Marie blev gift og flyttede til København, og jeg voksede ud af rollen som feriedreng, men en søndag eftermiddag år senere faldt min vej atter engang om ad Søvænget 11. Der sad Hornbækmor rank og statelig som før i lang, mørk kjole med fine stikninger over brystet og med frynseværk i den høje hals, bag sine pelargonier og læste »Ugens Nyheder«, som i de gode, gamle dage.

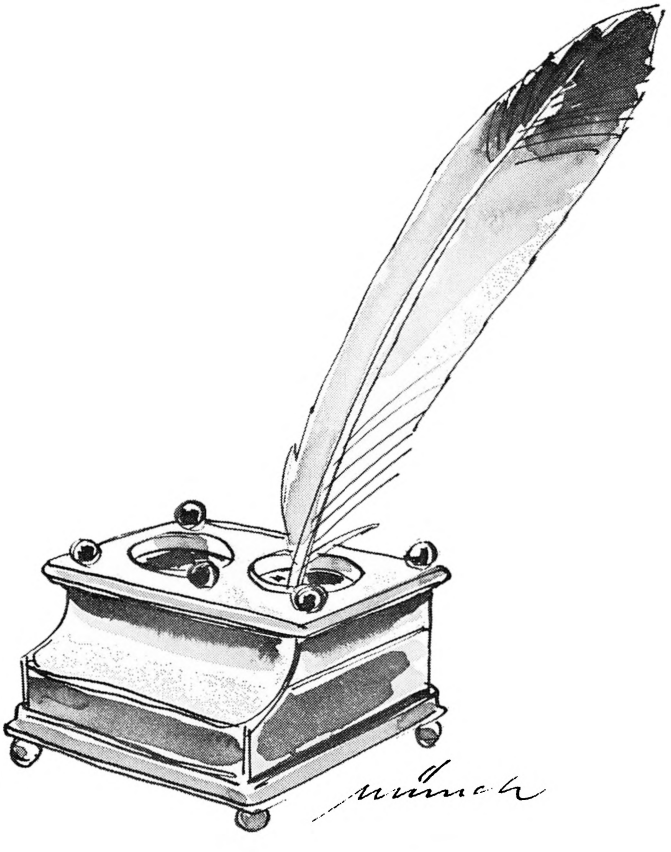

EN LANDSBYSMEDESØNS ERINDRINGER EFTER 1889

smedemester Christian Hansen, Langstrup

Hvem er den Langstrup smed? Hvorfra stammer han? Hvad kan han huske og fortælle?

Min slægt stammer fra Finland. Her fødtes min oldefar, mens Finland endnu var en del af Sverige. Han deltog som svensk soldat i krigen mod Napoleon. Efter fredsslutningen 1809, da Finland kom ind under Rusland, rejste oldefar til Sverige. Her bosatte han sig i Hjärnarp, 10 km nord for Ängelholm. Han havde arbejde på en stor gård, som hed Huntly. Min oldefar havde flere børn, heriblandt 2 sønner, hvoraf den ene skulle blive min farfar, Per Hansson Glad. Den anden, Gustav Hansson, skulle blive min morfar. Mine forældre var således fætter og kusine. Navnet Glad var et navn, min oldefar havde fået, mens han var soldat. Farfar havde lært som smed. Som andre unge svende tog han på valsen og kom til at arbejde i Hørsholm. Her lærte han min farmor at kende. Hun var gårdmandsdatter fra Donse i Karlebo kommune. De blev gift. Farfar lejede smedeværkstedet i Birkerød. Smedien hørte ind under Eskemosegård i Birkerød.

Min morfar blev i Sverige, og min mor blev opdraget der. Far og mor så hinanden første gang ved min oldefars begravelse i Helsingborg 1873. Min far har fortalt mig, at det var en stor begravelse. Min oldefar, som jo

var krigsveteran fra 1809, blev begravet under militær honnør med affyring af salut over graven.

Som lige nævnt blev farfar smedemester i Birkerød på Eskemosegård smedie. Den ejedes af proprietær P. W. Madelung. Min far blev født her den 5. december 1855. Madelung fik samme år tvillinger, to drenge, Hans og Thorvald. Disse tre drenge voksede op sammen der. Far kom meget op på gården. Der blev et venskab mellem dem, som holdt hele deres liv. De to Madelung'er forpagtede Nivå Mølle med Møllegården og landbrug. Hans Madelung købte Lerbjerggård i Langstrup. Far havde lejet smedeværksted i Kirkelte i Karlebo sogn, da han og mor blev gift den 3. november 1875. Men da Madelung'erne var kommet dels til Nivå og dels til Langstrup, hjalp de far til at købe smedie i Langstrup. Far og mor boede kun i Kirkelte i 3 år.

Nogle få år efter købte far beboelse. Indtil da havde de lejet et værelse og et køkken af den mand, de købte smedjen af. I dette hus fik min mor og far 8 sønner og en datter. Jeg er den 7. søn, og jeg hedder *Christian* Hansen og er på Hans Majestæt Christian den Niendes opfordring kaldt Christian. Dengang kunne et ægtepar opfordre kongen til at stå fadder, når de havde 7 sønner i rad. Far bad sognepræsten A. Hansen om at opfordre kongen til at være min fadder ved dåben. Præsten svarede far, at det var ikke noget at ulejlige Majestæten med. Kongehuset boede på den tid på Fredensborg Slot, så min far tænkte: »Så går jeg selv til kongen«. Og det gjorde han så. Han blev meget pænt modtaget, først af hofmarskallen og så af kongen. Kongen ønskede far til lykke med sin søn og sagde, at det skulle være ham en glæde. Far skulle sende en attest på, at han var en respekteret mand. Den kunne han få af præsten. Far var jo lige blevet afvist af præsten, så far spurgte kongen, om han ikke kunne henvende sig til politimesteren. Dertil svarede kongen, at det bedste jo ikke var for godt. Dengang var der birkekontor i Fredensborg, og far gik til birkedommeren, kammerherre Moltke. Han svarede, at det skulle han gerne give far. Far fik attesten, som han så gik til præsten med. Præsten spurgte far, hvem der havde været hos kongen. Dertil svarede far, at det havde han selv. »De ville jo ikke!«

Den 19. september 1889 kom der svar fra hofmarskallatet, at kongen gerne så, at drengen hed Christian, og med brevet fulgte 30 kr. i faddergave. Jeg blev døbt i Asminderød kirke den 29. september 1889.

Nu vil jeg så fortælle lidt om, hvad jeg selv kan huske. Jeg er altså født og opvokset i Langstrup, og vores hus lå omtrent overfor smedjen. Vi drenge kom ofte i smedjen og så på, at far arbejdede. Ofte sad jeg oppe i essen over ildstedet på vinteraftener, når far smedede hestesko. Der blev arbejdet i smedjen fra kl. 6 morgen til 8 aften. Dengang hed det ikke kl. 20. Om aftenen samledes her i løbet af efterår og vinter 2 eller 3 karle, som tjente på gårdene i byen. De lærte hurtigt at slå op med en ret stor forhammer, når far smedede sko til hestene. Det gik med lystige sange og viser af de dengang

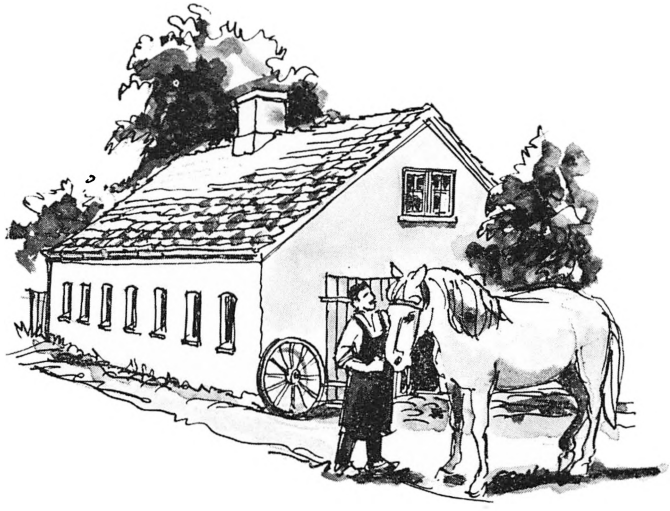

kendte som »Hjalmar og Hulda«, »Jeg stod i Ledreborg skønne have« eller en fædrelandssang, f. eks. »Påskeklokken kimed mildt«. Det var billig arbejdskraft. Somme tider fik de en kop kaffe. En af de større brødre passede ildstedet og gjorde hets, som jo skulle være glødende, men ikke for varmt.

Far havde også en smedesvend, som boede på Hillerød Overdrev. Han holdt gerne tidligere op et par gange om ugen. Han gik over Lønholt hjem til sin kone. Dengang var der ikke noget, der hed cykel. Spadsereturen varede et par timer. Lidt om cyklen kommer jeg til længere henne. Vi drenge kom hurtigt til at hjælpe til. De to somre, da jeg var 8 og 9 år, kom jeg på Lerbjerggård 2 søgnedage om ugen og om søndagen. For arbejdet på søgnedage fik jeg 35 øre om dagen og for søndagsarbejdet 50 øre samt middagsmad. Pengene fik jeg lørdag aften. Jeg vogtede nogle køer til kl. 4 om eftermiddagen. Herefter lærte jeg så mine skolelektier. Dengang var der kun første og anden klasse i landsbyskolerne. Man gik som regel i første klasse til man var 10 år og i anden klasse til det 14. Så blev man konfirmeret og udmeldt af skolen. Om vinteren gik de yngste skolebørn 2 dage om ugen og de ældste 4 dage. Der var 3 km til Langstrup skole fra Langstrup by. Vi havde mere vinter og sne dengang. Folk kørte meget i kane med hesteforspand. Der var klokker anbragt på seletøjet og bjælderem om hestens hoved. Til lystture havde man fine kanetæpper. På søndage kunne der være kaneudflugter med 10–15 køretøjer. Der var meget kønt og festligt over vinteren. Men det var ikke altid lige let at komme i skole, især ikke for de små børn. Der var jo ikke dengang noget, der hed at blive kørt i skole. Læreren så meget nødigt, at vi blev hjemme. Men det kunne være så strengt vejr, at vi måtte blive hjemme, og det kunne også blive så strengt med sne, at vi måtte gå hjem inden skoletimerne var forbi. Om morgenen, når vi mødte, havde vi først

morgenandagt. Lærer Johansen bad en bøn. Han havde ikke sangstemme, så fruen kom ind og sang og spillede en salme. En af børnene bad herefter Fadervor. Den første time havde vi altid religion. Lærer Johansen var en meget religiøs mand. Han var meget streng. Hvis han hørte, at en af de store drenge bandede, var der rigtignok smæk i luften. Men han var som en god far, et godt eksempel for os.

Jeg husker engang, at jeg havde glemt min mad hjemme. Han kom og kaldte på mig, så jeg skulle spise inde hos læreren og fruen. For mange af hans gamle elever holdt venskabet så længe, som lærer Johansen og fruen levede. De bosatte sig, efter et kort ophold i Jylland, senere i Hillerød. De blev begravet på Asminderød kirkegård. De virkede mange år ved gudstjenester. Johansen bad indgangs- og afslutningsbønnen, og fruen ledede sangen. Så meget om skolen.

Langstrup er jo et ret stort område i Fredensborg–Humlebæk kommune. Der har i fjerne tider ligget 23 gårde inde i Langstrup by. Ved udflytningen er de alle med undtagelse af tre flyttet til de jordarealer, som hørte til gårdene. Der var jo megen arbejdskraft på landet dengang og megen ungdom. Da jeg var barn, var der her i byen, foruden de tre nævnte gårde, en lille høkerbutik, hvor manden også var skomager. Her var en grovsmed, nemlig min far, en klejnsmed, en hjulmager og en skrædder. Der har også været en kro. Den har ligget, hvor jeg nu har have. Der har jeg engang fundet nogle mønter fra 1658. Man kunne tænke sig, at der måske har været en keglebane til kroen. På de tre gårde her i byen var der på den ene beskæftiget 2 karle og en pige, på den anden en karl og en pige og en husbestyrerinde, på den tredie 3 karle, 2 husmænd og en korøgter, som det hed dengang. Nu kaldes en røgter jo for en fodermester. På denne gård mødte husmændene om morgenen og hjalp med at trække kværnen. Det var før mejeriet Søholm blev bygget. Der blev iset om vinteren. Isen lagdes i en lang iskule, som blev tildækket med sort mosejord, så kunne isen holdes kølig hele sommeren. Den ene husmand havde hus med lidt jord til, så han kunne holde to køer. Den anden husmand boede i et lille stuehus til en gammel gård. Udhuslængerne var revet ned, og jordarealet til begge gårdene lagt sammen til en gård på 90 tønder land. Det var enken på den ene gård, der var blevet gift med ejeren på den anden gård. På den måde er det gået til, at Lerbjerggård er den største gård, der hører til Langstrup. Den er sammenlagt af tre gårde. Således er de 23 gårdes antal nu kun 18. Karlene havde deres værelse ude i en af udlængerne, og pigerne havde deres værelser inde i stuehuset. I stuehuset var et værelse, som kaldtes borgestuen, der spiste tjenestefolkene.

Husbonden sad og spiste middagsmad sammen med folkene. Når man fik søbemad, for eksempel grønkålssuppe, gule ærter eller grød, blev der sat et stort lerfad midt på bordet. Så ragede vi alle til fadet. Vi spiste alle af ét fad. Ikke noget med hver sin tallerken. Vi havde hver sin spiseske, som var af

horn. Den tørrede vi af, når vi havde spist, og vi anbragte så skeen i en læderstrop, som var fastgjort i vindueskarmen. Vi fik øl at drikke til måltidet. Vi drak alle af samme krus. I de fire somre, jeg tjente på gården, inden jeg blev 14 år, har jeg været med til dette.

Korøgteren havde sit sovekammer i tilknytning til kostalden. Der var en dør i muren, som skilte kostald og hans sovekammer, men det var kun en halvdør. Døren skulle jo stå åben, så han kunne høre, om der var uro i stalden om natten. Det skete, at en ko kælvede om natten. Det kunne også ske, at en tyr gik løs, så kunne den ikke gå ind og gøre korøgteren fortræd. Der var ikke malkemaskiner dengang, så pigerne malkede altid køerne. Det gik altid sådan, at pigen eller pigerne sad og sang, når de malkede koen. Pigerne hjalp også til i høsten. De malkede først efter kl. 6 aften og gerne fra 5 til 6 morgen.

Der var et sprøjtehus, som dengang lå, hvor nu Bognegårds have er. Her var Langstrups brandsprøjte anbragt. Jeg husker en begivenhed, hvor sprøjten rykkede ud med 2 heste forspændt. Kusk, sprøjtefører og strålemester sad på sædet. Nu er både sprøjte og sprøjtehus væk. Det samme gælder brandfoged og sprøjtefører. Kommunens brandmandskab og motorsprøjte ordner det hele. Den sidste sprøjtefører blev afskediget uden pension. Jeg tror nok, at sidste gang sprøjten var i brug i Langstrup, var i 1933.

Da jeg var barn, var der som før nævnt megen ungdom beskæftiget på landet. Efter fyraften samledes ungdommen ofte til leg og dans på en legeplads, som lå hvor nu stuehuset til Bognegård ligger. Der var jo altid nogle karle, som kunne spille på mundharpe eller harmonika. Så gik leg og dans mange gange til sent på aftenen, ikke sjældent til hen på de små timer.

Om vinteraftenerne skiftedes man til at besøge hinanden. Der var jo borgestuen inde i stuehuset. Her legedes mange forskellige lege, f. eks. pantelege. Der kunne også spilles kort.

Ungdom dengang havde også deres interesser, som vor nuværende har. Der var dog ikke så megen fritid som nu til dags.

Da jeg var barn og ungt menneske, gik høsten for sig på en ganske anden måde end nu. Græsmarkerne, som for en stor del blev høstet til hø, blev hugget med le. En rask mand kunne vist nok hugge en tønde land på en dag; der arbejdedes jo fra 5 morgen til otte aften. Når det blev tørt nok, blev det slået sammen med en stor hesterive med tænder, der var ca. en halv alen lange. Så blev det med høtyv stakket sammen i en kokhø. Senere blev der lavet hesteriver på maskinværksteder, og endnu senere blev der importeret slåmaskiner. Så gik det efterhånden meget lettere med at høste hø.

Roer brugtes, da jeg var barn, kun på én gård i Langstrup, nemlig Lundegård. Den ligger nord for byen. Jeg mindes en dag, hvor jeg fulgtes hjem fra mosen med de to brødre, jeg tjente hos. På vejen samlede jeg en roe op, der var tabt fra Lundegårds vogn. Jeg tog den med hjem. Brødrene sagde, at det skule være morsomt at se, om vore køer kunne æde roer. Vi gik alle tre over i kostalden. Og vi så, at det gik ganske udmærket for koen at æde roer. Når græsset blev slået eller høet revet, så man ofte 2–3 storke gå lige efter. De var slet ikke bange, og vi børn sang så:

Stork, stork langeben
med de røde hoser,
hvor var du så længe,
hvor har du gjort af dit ene ben,
blev det i Faraos moser?

Storkereder var ikke så sjældne. Der var reder både på Lerbjerggård og på Damgård. Jordene derfra grænsede jo op til Langstrup mose. Der holdt storken sit måltid, spiste frøer eller mus. Man kunne se, når en stork svælgede sit bytte ned gennem den lange hals.

Landbruget har nydt megen god hjælp af industrien. Først kom slåmaskinen, så mejemaskinen og senere selvbinderen. Jeg husker, da selvbinderen kom frem. En ældre gårdmand her i byen, som var meget gammeldags og konservativ, sagde: »Nej, selvbinder kan slet ikke bruges i Danmark. Sæden vil slet ikke blive tør. Foderet vil mugne. Men det går jo nu ganske udmærket, selv med mejetærsker.

Sæden blev kørt hjem med hestevogn med høstletter. Når vognen var aflæsset, blev den fejet ren med en kost, og de løse kerner kom ned i en kurv. Der blev passet meget bedre på kernen end i dag. Der var ingen landmand dengang, som lod 3 heste forspændt en binder køre gennem en sædemark, uden at der først var hugget et skår med le, så hestene kunne gå uden at træde sæden ned.

Om vinteren blev rugen tærsket enten med plejl eller revet til langhalm. Langhalmen blev brugt til nyt tag på bygningerne. Der var ikke som nu ildfaste tage på bygningerne undtagen i de større byer. Vårsæden – altså byg og havre – blev tærsket med tærskemaskine og senere med selvrensende tærskeværk. Det stod inde på loen og blev trukket af en hestegang forspændt 3 eller 4 heste. Hestegangen lå fastgjort udenfor laden. Der var forbindelse med de to maskiner ved en lang aksel, som nåede fra hestegangen til tærskemaskinen. Det var et koldt job at gå udenfor og køre hestene 2–3 timer uden ophold. Langhalmen blev revet til tækkehalm på en stor langhalmskam, som var fastgjort til væggen på loen. Senere hen blev der hos smeden lavet en stor rund tromle med jernpigge på, som blev trukket af den førnævnte hestegang. Det var nok et stort fremskridt. Rugen blev sendt til møllen, som også gerne havde et bageri. Der blev rugmelet bagt til brød. Havren blev brugt til hestefoder. Byg blev også sendt til møllen. Den malede byg fik grisene til foder iblandet vand og mælk.

Nu vil jeg gerne fortælle lidt om smedehåndværket og smedjen. Far beslog heste og var ret kendt både for at kunne beslå og tumle en urolig hest. Så det var nok hans hovedgerning. Jeg har også beslået heste – og mange endda, lige til jeg var 81 år. Men jeg har aldrig været glad for urolige heste. Jeg erindrer – jeg var måske 26 år -- at jeg stod og beslog en urolig hest. Far kom og sagde: »Gå væk dreng. Lad mig komme til«. Far beslog hesten, uagtet han dengang var en mand på lidt over 60 år. I de år, da far blev smed i Langstrup, bestod gammeldags smedearbejde foruden hesteskoning af at sætte plove og harver i stand. Harvetænder skulle skiftes, når de var slidte. Der skulle smedes nye plovskær og nye harvetakker med gammeldags værktøj. Vi trak blæsebælg til ilden. Ikke noget med mekanisk hjælp. En boremaskine med håndsving var forbundet med en lang aksel til slibestenen. Vi smedede selv de bor, som brugtes. Vi bukkede jernet med håndkraft omkring hjulet, hvor der skulle nye vognringe. Der blev også smedet og lavet nye harver, sæddækker og hyppeplove til at hyppe kartofler med. Far lavede også en del bygningsbeslag til

bygningshåndværkere. Min næstældste bror var i smedjen og lærte som grovsmed, til han var 18 år. Han kom så i fortsat lære på Nordsten fabrikken i Hillerød. Her var han en betroet mand; han var på Nordsten i 56 år. Dengang hed den P. Nielsen. Navnet blev ændret til Nordsten, da jeg var kommet derop. De fire af os drenge har lært som smed hjemme. Vi drenge hentede, da vi voksede til, heste på Lerbjerggård, som var fars store kunde. Jeg erindrer, at når vi red hestene til og fra smedjen, var vi ikke glade for at møde en cyklist. Cyklen kom jo først i brug i midten af halvfemserne. Først kom cyklen med det høje hjul, hvor sadlen var anbragt på en bøjle med en gaffel, hvori sad et lille hjul, som løb bag det store hjul. Der var ingen kæde.

Pedalerne sad fast på en aksel, som gik gennem navet i det store hjul. Køretøjets hastighed bestemtes af, hvor stærkt man trådte pedalen rundt. Der var fast gummi på hjulene, ikke noget med luft i. Senere igen kom så de cykler med to lige store hjul, stadig med fast gummi. Senere kom de dejlige køretøjer, vi har i dag, som jeg er så glad for og ofte bruger trods mine 86½ år. Nok om cyklen.

Nå, som jeg nævnte før, dengang var hestene bange for en cykel. Tit løb den over vejgrøften med en, men vi kom jo både hjem med hesten og fik lagt 4 nye sko under benene på den. Så red vi ud på gården igen. Far fik dengang 1,80 kr. for sådan et stykke arbejde. Nu koster det 150 kr. Det var i gamle dage, ikke sandt? Den første maskine, far købte, var en bukkemaskine til at bukke hjulringe på. Senere en lille smergelmaskine, som kunne trædes med foden. Den brugtes til at slibe bor og hovklinger skarpe med. Det var den mekaniske hjælp, der var i smedjen til 1909. Da havde jeg været i Hillerød i to år. Når Nordsten fabrikken tiltrak mig, skyldtes det jo, at min bror havde været der i 11 år. Han var blevet rejsemontør, men var dog på værkstedet ind imellem. Nordsten fabrikerede dengang alle slags landbrugsmaskiner, hovedsagelig selvrensende tærskeværker og halmpressere.

Nu (i 1976) er det udelukkende radsåmaskiner, som fabrikeres på Nordsten. De eksporteres langt ud over Europas grænser, leveres bl. a. til mange steder i det nære Østen. Min bror var første mand på et hold, som var med til at fremstille den første radsåmaskine på Nordsten. For mig var det en stor forandring med de gode værktøjsmaskiner. De var mig jo helt fremmede efter at jeg havde været med til at fremstille beslag i akkordhold på 4 mand i et halvt år. Vi lavede beslag til bredsåmaskiner. Jeg kom så igen tilbage for at lære at arbejde ved en drejebænk samt alle slags nye arbejdsmaskiner. Efter de to år fik jeg lærebrev som maskinarbejder og tilbud om at blive på Nordsten og rejse ud sammen med min bror som montør. Men far ville gerne, at jeg kom hjem til ham og arbejdede i smedjen. Det blev så resultatet. Nogen tid efter begyndte vi at lave nye hestevogne. Først arbejdsvogne og senere ponyvogne, jumber og charabanc'er. Vi var kommet i gang med at arbejde for en karetmager i Hillerød. Vi beslog ny trætøjer til vogne for ham, og han leverede trætøjer til os.

I 1912 overtog jeg hjemmet, mod at far og mor skulle blive hos mig så længe de levede. Det blev sådan. Mor døde i 1931 og far i 1935. Men i mange år var far mig en stor hjælp og mor med. Jeg blev gift i 1913. Indtil den tid ordnede mor husholdningen for mig. Jeg havde foruden far en lærling i smedjen. Efterhånden blev forholdene både i smedje og beboelse for små, så i 1918 byggede jeg et stykke til smedjen og tog et værelse bort samt byggede en ende af beboelsen bredere og indrettede to værelser i det nye stykke bygning. Jeg havde, fra jeg overtog hjemmet, handlet en del med cykler, og det gav sammenlagt med smedjen nogle flere penge. Jeg havde samlet 1000 kr., som var indsat i Frederiksborg Amts Sparekasse. Der lånte jeg 4.000 kr., og mine grossererregninger steg 1000 kr. Så det var mange penge. Med nogen betænkelighed overvejede jeg at få installeret elektricitet, dermed lys og kraft til maskiner. Det var i 1919, at Langstrup og en del af omegnen fik elektricitet. Der skulle jo maskiner til, og folk var flinke til at bruge mig som mellemhandler. Jeg solgte 35 elektromotorer, 20 tærskeværker, 10 halmpressere og en del kværne, så jeg kunne købe nogle maskiner til smedjen.

Jeg betalte, hvad jeg skyldte ved installeringen af elektricitet, og fik 5.000 kr. i sparekassen. Siden er det gået økonomisk godt. Efterhånden faldt alt arbejde med nye vogne bort, men jeg havde lidt efter lidt fået andre gode forbindelser, dels i Hillerød og dels i København, i bilbranchen. Så det blev til at lave beslag til lastvogne. Det afløste almindeligt gammeldags smedearbejde. Handelen med nyere landbrugsmaskiner tog jo også til. Men jeg var ligegodt så gammeldags, så jeg aldrig brugte autogen eller elektrisk svejsning. Jeg har altid svejset fra ilden i smedeskorstenen. I 1923 byggede jeg mit stuehus færdigt. Efter at have købt jord tre gange har jeg nu også en ret stor og pæn have at arbejde i. Almindeligt smedearbejde er nu forsvundet, da der, som vi ved, nu ikke er heste mere på gårdene. Plovskær og harvetandsspidser

fremstilles nu på fabrikker og sælges af maskinforhandlere.

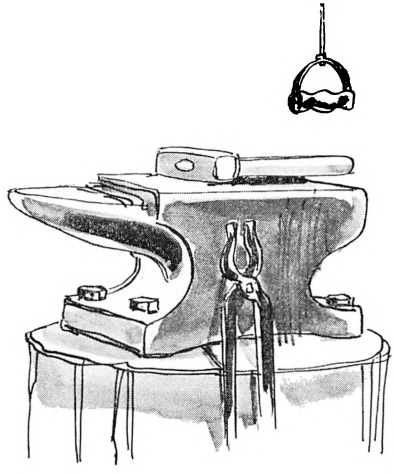

I min barndom var det politiske liv noget helt andet end nu. Da var militærspørgsmålet meget mere brændende end i dag. 1864 var endnu ikke glemt og heller ikke 1866 med den reviderede grundlov. Jeg husker fra min barndom, når vælgerne kørte gennem Langstrup til Fredensborg. Dengang foregik valgdagen for hele kredsen på Fredensborg slot, ikke som nu kommunevis. Alle vælgere samledes langvejs fra før selve valghandlingen, der åbnedes af sognerådsformanden, hvorefter kandidaterne og en eller to af deres stillere talte. Til sidst rettedes der forespørgsler til kandidaterne fra vælgerne. Far var meget interesseret i politik. Jeg har foran mig på bordet en avis. Det er Nordsjællands Venstreblad fra 22/4 1918, hvor han den dag rettede en forespørgsel til kandidaterne, om de ville arbejde for, at de værnepligtige soldater fik fuld kost, fodtøj og fri rejse med jernbanen over hele landet. Man forstår godt, at far rettede denne forespørgsel. Han havde jo otte drenge, og de 5 af os havde været soldater. Selv har jeg aftjent ved marinen. Den dag, da far rettede denne forespørgsel, foregik valghandlingen i slotsgården foran vognporten. I vognporten foretoges afstemningen efter valghandlingen. Det var vistnok sidste gang, der stemtes der. Senere foregik det kommunevis. Valg og vælgermøder var meget mere spændende end nu.

Før valget agiteredes der meget mere personligt. Jeg vil give et eksempel på dette. Det var op til valget i 1897. Det var sidste gang godsejer Hage, Nivågård, var opstillet i Fredensborg kredsen. Her i Langstrup var der en proprietær Rasmussen, som ejede »Lundegård«. Han var repræsentant for Østifternes Kreditforening. Han kom en dag ned til far og fortalte, at han havde haft en meget travl dag som repræsentant. Og nu op til valget skulle han også uddele spisesedler. Han spurgte far, om han ikke også ville have en spiseseddel. »Jo tak«, sagde far. Rasmussen sagde så: »Ja, men det er jo forudsat, at du stemmer på Højre«. »Nej, det gør jeg ikke. Jeg stemmer på Venstre«. Ja, så kunne han ikke få nogen. Efter den samtale gik der så det rygte i Langstrup, at hvis far stemte Venstre til valget, så ville han miste Madelung, Lerbjerggård, og Madelung, Nivå mølle, som kunder. Så nogle dage efter gik far til Madelung, Lerbjerggård. Han var imidlertid gået til sin bror i Nivå. Far spadserede så videre til Nivå mølle. Da han kom hertil, fik han besked om, at brødrene sad på kontoret. Da far kom derind, sad også gods-

ejer Hage der. Hans Madelung spurgte så: »Hvad vil du, Jens?« Far fortalte så sit ærinde. »Åh, sikke noget sludder, Jens. Du kan stemme, som du vil«. Godsejeren spurgte så far, hvorfor han ikke kunne stemme på ham. Far svarede da, at han ikke troede, at godsejeren kunne tale hans sag på tinge, thi den mærker bedst, hvor skoen trykker, som har den på. Der blev ikke talt mere om det. Dagen efter kom Hans Madelung ind i smedjen og sagde: »Er du færdig, Jens, til at gå til valg?«. De fulgtes så ad til Fredensborg. Madelung gik først til valgbord, og der blev sagt højt, at Hans Madelung stemte på godsejer Hage. Smed Jens Hansen stemte på kaptajn Dinesen, Rungstedlund. Far og Madelung var jo, som jeg tidligere skrev, venner fra drenge af. Far sagde under turen hjem: »Vi kunne jo ligeså godt være blevet hjemme«. Og Madelung svarede: »Ja, men nu har vi været der, Jens«. Dengang var der jo kun Højre og Venstre at stemme på. Den sidste gang, godsejer Hage, Nivågård, blev valgt, 1897, husker jeg så tydeligt, skønt jeg kun var en dreng på 8 år. Om morgenen – på valgdagen – kom tre store arbejdsvogne med vælgere fra Nivå. Det var mænd fra Nivågård og teglværket, som stemte på Højre. På den første vogn var der 4 hornmusikanter, som spillede fædrelandssange. Jo, der var fest ved en valgdag dengang. Vælgermøderne var meget lystige. Jeg har en avis fra 1913, hvor far tager en dyst med Sigurd Berg. Far havde været venstremand til 1908, men blev så rebeller, som de radikale dengang blev kaldt. Jeg har altid stemt radikalt, men de sidste gange til Folketinget Kristeligt Folkeparti, dog altid radikalt til sognerådsvalgene. Det ligger vel i blodet. Den lige og almindelige valgret fra 1915 har vi jo Klaus Berntsen, Zahle og Borgbjerg at takke for. Jeg har i mine yngre år været med i bestyrelsen af det radikale venstre, men nu er min interesse for politik ikke tilstede.

I mine barneår opkom der en kristelig bevægelse, der startede i England omkring 1885 eller måske lidt senere. Det var Frelsens Hær. En engelsk præst, som ikke ville lade sig binde af det engelske ritual, oprettede denne mission, der hurtigt bredte sig i Europa og nu er en verdensmission. Den kom til Danmark og Sverige i 1897. Grundlæggeren hed William Booth og kaldtes general. I sommeren 1898 nåede den Langstrup. Jeg erindrer det første møde så tydeligt. Det blev holdt på en skråning bag sprøjtehuset. Der var mødt en del mennesker, det var jo noget helt nyt. To mandlige officerer, som de kaldtes, blæste på horn, og nogle kvindelige soldater sang nogle kønne sange. En af officererne læste af Bibelen og talte over det, bad en bøn og aflagde et vidnesbyrd. Derefter sluttede de af med musik og sang. Efter nogle gange blev møderne holdt indendørs. Der kom også medlemmer i Langstrup. Blandt andre mor og far og min tredieældste bror. Der blev nu oprettet et korps i Fredensborg. Der boede to officerer. Når jeg en enkelt gang går gennem Bagerstræde, skæver jeg op til huset, som ligger der endnu. De boede på første sal. Jeg har som barn været deroppe hos Frelsens Hær. Der var ikke så få

medlemmer i Fredensborg. Frelsens Hær kom meget i mit hjem. Der blev holdt møder her en gang om ugen. Far gik ud om søndagen og solgte 25 Krigsråb. Turen gik til Daugløkke, Sletten og Humlebæk. Jeg fulgte ofte far på de ture. Han ville gerne, at jeg gik med – og mon ikke fordi jeg var hans Benjamin af de 8 drenge. Turen gik gennem Daugløkke til Sletten. Når vi kom op til gården på bakken før Sletten, så så vi foran os en åben mark fra »Laugård« til Humlebæk, det var Krogerups marker. Der var man i gang med at bygge Kystbanen. Den blev færdigbygget i 1897; først efter den tid kom der gang i byggeriet mellem Sletten og Humlebæk, der lå blot to huse dengang. I det ene boede sadelmager Warner og i det andet en havemand, som arbejdede på Krogerup. Først efter den tid, da Kystbanen kom, kom der gang i at bygge Ny Humlebæk og den nye Strandvej. Før Kystbanen var der forbindelse

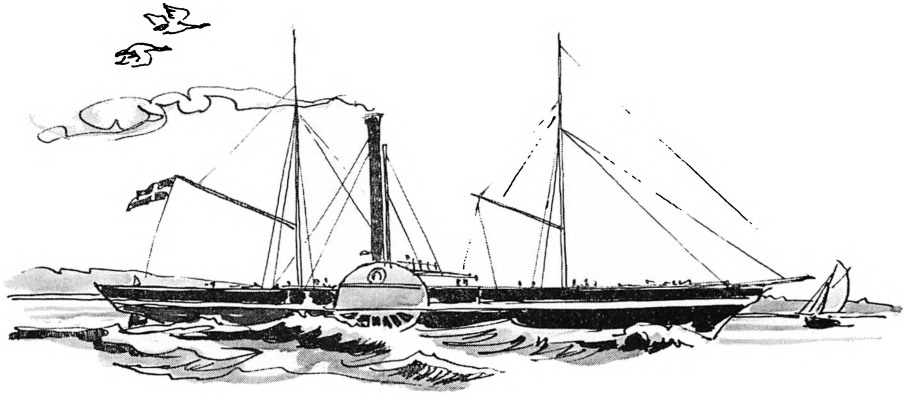

mellem København og Helsingør med en stor hjuldamper. Jeg husker, at jeg som lille dreng engang sammen med min mor og far sejlede med den. Vi kom ombord fra en lille båd, som sejlede fra Sletten havn. Midt mellem Danmark og Hven hjalp far mig op i dette store skib. Det var vel en begivenhed for mig, siden jeg husker det endnu som gammel mand.

Nå, det var et sidespring fra fars og min tid. Turen hjem gik gennem Torpen. Vi solgte Krigsråbet i Daugløkke Møllegård og i de små ejendomme ved Helsingør Kongevej, og derefter gik turen hjem. Så smagte maden godt, som mor lavede. Som tiden gik voksede Frelsens Hær til her på egnen. Der blev holdt friluftsmøder om sommeren. Om vinteren holdtes møder hos far og mor. Der var også juletræsfest for børnene. En del børn gik også i søndags-

skole hos Frelsens Hær. Men efter en del år blev korpset i Fredensborg nedlagt, og Frelsens Hær kunne synge:

Sol opstår
og sol nedgår,
når den har gjort sin gerning,
Gud give os at skønne så,
som himmellys, skønt af de små,
da randt for os guldterning!

Grundtvig.

Det kunne Frelsens Hær med rette sige. Hos mange var det en guds gerning, og ikke mindst for smeden i Langstrup. Frelsens Hær voksede sig da til i de større byer.

Også Indremission satte sit præg på vores egn, både i min barndom, ungdom og også i min manddom. Lærer Johansen, Langstrup skole, var en estimeret mand. Han tilsluttede sig Indre Mission. Han satte sit præg på børnene og såvidt muligt også på forældrene. En gang om måneden var der i løbet af vinteren møde, hvor præsten fra Asminderød kom og talte. Der kunne også være en indremissionær med til møderne. Som dreng på 8½ år var jeg med far til møde i skolen i Langstrup. Den aften brændte en gård i Langstrup – det var Toftegård – i 1898. Mødet blev afbrudt af en mand, som havde set, da ilden opstod. Han lukkede døren op til skolestuen, hvor mødet blev holdt, og sagde: »Der er ildebrand i Langstrup«. Præsten kunne ikke høre, hvar der blev sagt, så han sagde »Luk døren«. Lidt efter kom manden igen og sagde: »Det brænder i Langstrup«. Endnu engang sagde præsten: »Luk døren og hold mund«. Da hørte læreren det og sagde: »Manden siger, at det brænder i Langstrup«. Så fik far og jeg travlt med at komme hjem. I Lønholt var der af Møller Brun bygget missionshus i 1897. I Fredensborg blev der nogle år før af en kreds bygget et missionshus. Min hustru og jeg deltog i Lønholt. Det var jo det nemmeste. Og vi fortsatte med at komme i Langstrup skole. Min hustru hjalp gerne fru lærer Johansen. Der kom vi, og efter møderne skulle vi altid drikke kaffe. Jeg var en af Johansens gamle elever, og lærerparret var altid rare imod os. I Lønholt kom vi mest. Hvor havde vi dengang nogle gode møder med åndelige og levende talere. Der kom en grosserer Würtz, hans hjem som barn havde været i Daugløkke. Han var som stor dreng rejst til København, havde der haft medgang og fået en stor forretning. Han var en stor taler, og mange andre kunne nævnes, Hans Karlsen fra Hundested – ikke at glemme. Jeg hørte ham første gang på Højsager mølle. Møller Pedersen var en kendt missionsmand. Jeg tør sige, at jeg var en af hans gode, unge venner. Pedersen var med til at stifte Kristelig Lytterforening. Han var den første formand for foreningen. Den aften, Hans Karlsen var ude at tale som prøvemissionær, håber jeg altid, jeg vil huske til mit

sidste. Ordet han talte over: Jeg kender dine gerninger. Se, jeg har stillet dig foran en åben dør, som ingen kan lukke . . . (Johs. Åb. 3. kap., 8. vers). Han var dengang ganske ung, men tænkte dybt på, hvad gerning han gik ind til. Mange gange har jeg hørt ham siden. Nu hviler hans gerning. Og hans legeme hviler på Lynæs kirkegård. Jeg har været ved hans grav. Jeg besøgte ham mange gange i Gørløse. Der boede han, da hans gerning var endt. Men Lønholt var jo det sted, vi kom mest, da vi var unge. Når vi havde været til møde, var vi ofte gæster på Slettegård hos Anders Pedersen. Johanne Pedersen skulle nok sørge for, at smeden og hans kone kom med ind. Ja, vi havde mange gode aftener der. Men årene gik, og Indre Mission i Fredensborg ville have smeden i Langstrup i menighedsrådet. I 1937 blev jeg valgt, og siden er jeg kommet i missionshuset der. Jeg har mange gode minder derfra. 20 år var var jeg i menighedsrådet. Det var i pastor Reumerts tid. Jeg fik også gode år der, men svært var det dengang, da en hjemløs en nat satte ild på inde i kirken. Alteret brændte. Det gamle alter var fra 1658 og var skåret af den kendte billedskærer Lorentz Jørgensen.

Inden jeg slutter med at fortælle, vil jeg beder Eder, som har læst det, jeg har skrevet, slå følge med mig en tur i Langstrup mose. Der er nu skønt derude, og ikke mindst en tidlig sommermorgen. Vi går fra Langstrup by kl. 4 morgen; når vi har gået fra mit hus i ca. 10 minutter, så hører vi nattergalen synge sin smukke morgensang for os. Vi går lidt længere frem, hvad, der fløj et par fasaner op. Lidt længere henne løber en hare, nej, der er jo to. De er

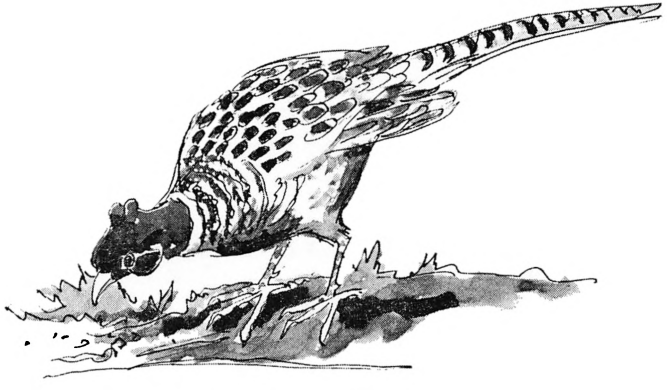

ude til parring. Når vi har gået og sludret lidt sammen, drejer vi til højre og går op i Græsholmene. Der er 20 tønder land jord, som hører til Brøndsbjerggård. Vi når op til den store mergelgrav, som er brugt til at holde mosevejen i stand med. Hver grundejer havde i gamle dage sit stykke vej at vedligeholde. Materialet blev hentet der. Dybest nede findes mergel og ler, som er

kørt ned på de lavest liggende enge, der har mosejord. Når mosejorden blandet med ler og mergel blev harvet sammen, såedes der ærter og vikker, som mange landmænd slog med le, senere med slåmaskine. Det blev brugt til grøntfoder eller høstet som modnet sæd. Det er på den måde, at den store mergelgrav er dannet. Vi går op på den temmelig høje voldkant på den venstre side af det ret dybe vandhul. Det er det højeste sted i Langstrup mose, ca. 8–9 meter. Nede er vandspejlet og rundt om vandkanten gror rør og siv. Vi kan se en rede mellem rørene, hvor andemor har lagt sine æg. Efter nogen tid vil hun få sine ællinger, som hun vil sejle stolt omkring med ude i midten af vandspejlet. Andrikken fløj jo øst på, da han hørte vi kom. Han flyver ud til Øresund, hvor han henter mad til vildanden og siden til ællingerne. Men de må passe på, for lidt længere henne har ræven også sit hjem i sin hule.

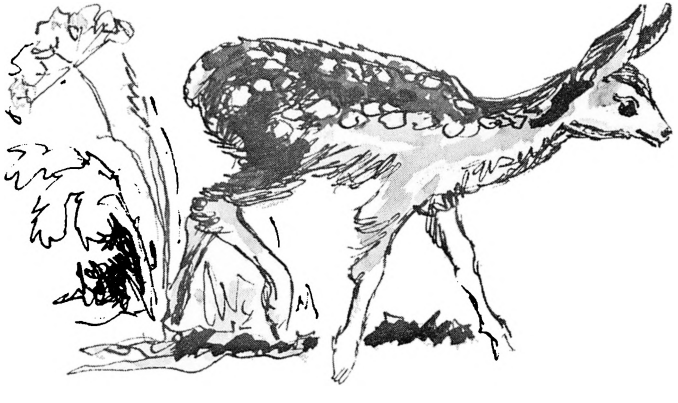

Når vi bøjer os ned, kan vi lugte, om han er hjemme. Er hulen ubeboet, er der en stram lugt derfra. Vi vender blikket mod syd. Der ser vi en lille beplantet lund på ca. 1 tønde land. Der kan man, når man går stille, godt træffe at se et rådyr gå med et eller to lam. Blot de gode jægere nu er lidt nænsomme ved vildtet. Længere mod syd er der i de sidste åringer oprettet en skydebane for jægere i Langstrup mose. Her uddannes jægere til fornuftige skytter. Vi står nu og betragter det store areal bestående af Lønholts og Vejenbrøds enge samt Langstrup mose. Heraf udgør mosen alene 300–350 tønder land. Herfra ses den ret høje vold, som omkranser mergelgraven. Herefter ses mod vestnordvest: Knurrenborgvang, Lønholt og mod Lønholt Old og mod syd: Vejenbrød. Vi drejer os mod øst og ser den smukke Nivå kirke, hvis klokker i stille vejr eller medbør tydeligt høres i Langstrup by.

Vi ser Niverød og Laveskov, Øresund kan også skimtes i nordøst. Langstrup by ligger nu så tydeligt og smukt på bakkeskråningen mod nord, som var vores udgangspunkt. Man regner jo med, at Øresund i fjernere tid har skåret sig ind ved Nivåbugten med en vig eller fjordtunge helt til Vejenbrød. Da har Langstrup mose stået under vand. Dette bekræftes af, at der under tørvejorden findes både muslingeskaller og små strandsten. Vandløbet, som gennemløber hele mosen og på et stort stykke danner skel mellem Lønholt Enge og Langstrup mark, munder ud i Nivå gl. by. Det går derfra videre ud i Øresund. I det, som kaldes Langstrup Langenge – her er der ingen tørvejord – skal man blot 2 spadestik ned i grønsværen for at finde de nævnte skaller og strandsten. Legenden fortæller os, at i fjerne tider, da pesten hærgede med den sorte død i Norden, kom der et skib, som havde to børn ombord, de var smittet med nævnte sygdom. De blev i en lille båd sejlet i land og sat af på en høj bakke ved vandløbet. Børnene blev fundet siddende grædende. Bakken blev kaldt »Grædebjerg«. Senere er navnet blevet forvansket til »Graftebjerg«. Gården, som bakken er opkaldt efter, hed Møllegården. Ikke ret mange bruger dette navn, men derimod »Graftebjerg«. Mange har nydt godt af Langstrup mose. Da jeg var barn, levede køerne næsten udelukkende af græsningen dernede. Græsset blev lagt og skåret. Der gravedes tørv til ildebrændsel i en del af engene. Hvor der ikke var tørv, høstedes til hø. Under de to verdenskrige gik der 3–4 virksomheder, som fremstillede brændsel. Meget af tørvene blev kørt til byerne – København især, fik ildebrændsel i kakkelovnene fra Langstrup mose. Det er den største halvdel af mosen nærmest Langstrup by, der egner sig til tørvegravning. Jeg vil tro, at det også er der, der har været skov. Der er jo fundet oldtidsminder i Langstrup mose, takker af hjortegevir, stenkiler m. m. Og endelig må man ikke glemme den meget smukke bælteplade – et offerfund, som nu opbevares i Nationalmuseet. Pladen er sikkert fundet i denne halvdel af mosen. I min barndom har såvel vejgrøfter langs med hovedvejen, som de grøfter, der adskilte jordene, været anderledes renset i bunden. Man så det

rene vand rinde i bunden af grøften, og grøftekanternes græs blev slået til hø. På markerne sås høkokkene, tørveskruerne og tørvekokkene. De nyopgravede huller stod fulde af vand. Man kunne om foråret se gedderne ligge i overkanten af vandet og nyde solen. Da så man også en mand gå og fiske gedder dernede. Nu ser man ikke meget vand dernede. For ca. 25 år siden begyndte Gentofte kommune vandindvinding i Langstrup og omegn. Alene i Langstrup er der ca. 26 boringer. Brøndborerne har hentet vand dybt nede i jorden. Skønt er det at se, når en boring, som er 90–100 meter dyb, laver en vandsøjle på 2–3 meter, som springer lodret i luften. Mejslerne, som brugtes, blev hurtigt slidt op. Jeg har skærpet mange mejsler til Andersen fra Lyngby ved København. Men det har bevirket, at vandet i brøndene er forsvundet, så de nu er helt tørlagte. Intet er jo så galt, at det ikke er godt for noget. Vi fik indlagt vandværksvand, og det er jo meget bedre og nemmere at skrue op for vandhanen. Det fik også til følge, at vi fik indlagt oliefyr i husene. Ja, ovenvand er der ikke ret meget af nu i Langstrup. Foruden den mergelgrav, vi står ved nu, er der branddammen nær byen, som er på Lundegårds mosestykke. Lidt vand findes også ved mosevejen, hvor kloakken fra Langstrup by bliver ledt ud. De smukke vejgrøfter og vejkanter er nu ikke holdt, som da jeg var barn. De er jo nærmest jævnet med jorden og begravet i brændenælder og andet ukrudt, hvilket jo ikke er nogen pryd. Men trods det er mosen et besøg værd. Og til dem, der nutildags rejser på lystrejser, vil jeg sige: Glem ikke, hvor kønt der er herhjemme i Danmark. Ikke mindst i Nordsjælland – ikke Langstrup at forglemme. Selv har jeg fået lov at have helbredet – og takker Gud derfor – og været vidt omkring. Redet på kameler ved pyramiderne i Ægypten, været på Oliebjerget i Getsemane have. Holdt juleaften i Bethlehem og overværet julemesse i Fødselskirken i Bethlehem, men:

Det er ej den danske tunge,
det er ej de vante ord,
ikke dem, jeg hørte sjunge,
hvor ved hytten træet gror.
Bedre er de vel måske,
ak, men det er ikke de!
bedre, tror jeg vist, hun kvæder;
men – tilgiv, at jeg græder.
(Oehlenschläger)

»Jeg tror der er skjønnest i Danmark«.
(H. C. Andersen)

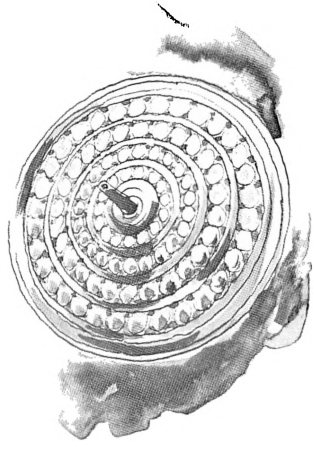

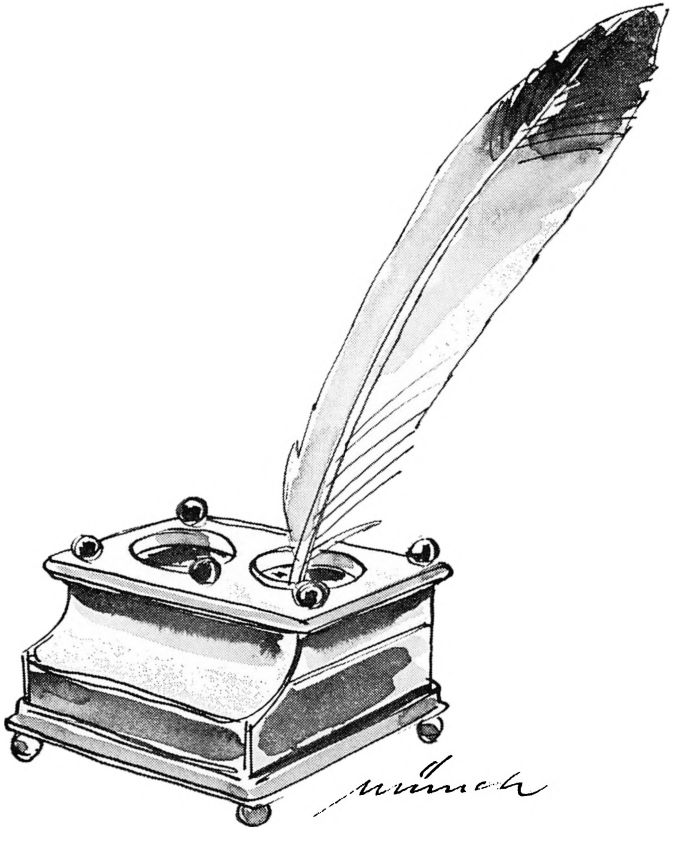

HELSINGØR OMKRING 1910, MARKETENDERGÅRDEN, KONGENSGADE 7

Elvira Jørgensen, Helsingør

Jeg står fortabt, fatter det ikke, ser ud over de åbne steder, tomt, forladt, raderet ud, væk er de gamle huse, barndommens Helsingør på godt og ondt, den utrolige fattigdom, men også hjælpsomheden og sammenholdet i de store, børnerige arbejderfamilier.

Marketendergården var vort hjem, i folkemunde kaldet »Tutten« – der siges at have været marketenderi i 1864 – jeg ved det ikke. H. C. Andersen skulle have logeret der, det kan tænkes, da han gik i skole længere nede i gaden.

Gården med forhus og baghus rummede femten familier og et utal børn. Huslejen varierede fra 10–15–20 kr. efter lejlighedens størrelse; de sanitære installationer var 6 retirader, 2 faldefærdige vaskehuse, en skarnkule, en brøndpumpe. Og så var der hestestald og mejeri. Af husdyrhold kan nævnes lopper, væggetøj, rotter og utøj under alle former.

FAMILIEN HANSENS LEJLIGHED LÅ I GÅRDEN

Vi boede i krogen med retiraderne og pissoiret, i en 2 værelsers lejlighed uden entré. Fra gården gik man lige ind i køkkenet, som havde stengulv. Sovekammeret vendte ud til en smal smøge med et højt plankeværk, der skjulte Odd Fellow-logens have mod profane blikke. Når det blev mørkt, befolkede vi smøgen med alskens djævelskab.

Sovekammeret havde vi unger døbt penalhuset grundet dets lange, smalle facon. Der var 2 slagbænke; når de var trukket ud, rummede de 8 børn. Madrasserne var store sække med halm; de blev skiftet, når halmen var blevet til hakkelse.

Opholdsstuen, der rummede ægtesengen, havde foruden et bord, skab, seks svenske træstole, som forresten er på mode igen. De sanitære forhold kan man jo tænke sig til; vi var 10 børn, men vi må jo ha' været gjort af godt stof, vi overlevede, blev endda kaldt Hansens tykke unger med smilehullerne.

Forklaringen var måske den dejlige natur omkring Helsingør – den benyttede vi i fuldt mål, når lejligheden gaves.

GRØNNEHAVE

I min barndom var Grønnehave store, grønne fælleder lige fra Allégade ned til stranden, et yndet sted, hvor man slog sig ned med aftensmad og kaffe, ventende på fatter, når fløjten på værftet lød til fyraften; så nød man et par timer i den lune sommeraften, inden turen gik hjem til de små, trange stuer.

Øresund – Kronborg – det gamle glasværk med de svenske glasarbejdere – kommunens badeanstalter, hvor man formedels 5 øre kunne låne badedragt. Grønnehave med Toftes karruseller, det store spilleværk, hvor strålende engle spillede basuner.

Cirkus – der nær var bleven min første store skuffelse. Med fare for et par lussinger – jeg var 7 år – var jeg smuttet under teltet. Hvad så jeg? Ikke vilde dyr og klovner, men skelettet af bænkeraderne set fra bunden, jeg stod fortabt. Pludselig sprællede jeg i luften, stærke arme hev mig op. 2 soldater fra Kronborg var mine redningsmænd – op til det forjættede syn.

GARNISONEN

Soldaterne, Kronborg og Grønnehave hørt sammen. Der eksercerede de under udelt opmærksomhed fra os unger. Garnisonen og værftet prægede sundbyen. Vi børn kendte Kronborg ud og ind. Hvor tit har jeg ikke, da jeg havde byplads, været ude med fransk vask til højerestående officerer, der boede på selve slottet.

Mindre bemidlede kunne hente den tilovers-blevne mad fra soldaterne. Sveskerne elskede jeg; med skam at melde var jeg dykket ned i sødsuppen og hugget dem, inden jeg kom hjem. Mor syntes, det var synd for soldaterne, at man var så fedtede med svesker.

Fra militærhospitalet, nuværende Lundegården, husker jeg en episode, der viste den sociale status. Mor var på hospitalet, hun blev hentet i sygevognen, der dengang var et hestekøretøj, det var en mellemting mellem en charabanc og en varevogn, lidt groft sagt. En eller anden menighedssøster havde udvirket, at vi tre mindste søskende kunne få middagsmaden i hospitalskøkkenet; jeg var 6, min søster 5 og min broder 4 år. Det var bidende koldt, vi traskede afsted holdende hinanden i hånden. Vi havde ingen vanter – det frøs temmelig meget – mine fingre var stive af kulde. Da jeg kom ind i det varme køkken, tøede de op, det gjorde bitterligt ondt – jeg græd, som var jeg pisket. Kogersken varmede mine hænder og gav mig en stor appelsin. Jeg kan huske, vi fik frikassé.

SOMMERMORGEN I GÅRDEN

De første solstråler forgyldte de gamle bindingsværkshuse i Kongensgade. Natvognen, chokoladevognen, som vi kaldte den, havde gjort sin sidste runde med sit stinkende indhold. Nu kom bøndervognene fra overdrevet skramlende med deres fyldte mælkejunger ind til mejeriet i »Tutten«. Gården rørte på sig. Gamle Kagepeter – senil, med selerne ned om bukserne – kom trippende med den fyldte potte i de rystende hænder. Indholdet var der ikke meget af, da han nåede dasset; man kunne sige, det var »tisspilde«. Kagepeter havde haft sit beskedne udkomme ved salg af brød og slik fra sin tohjulede vogn, som han kørte ud i omegnen med.

Mor kaldte, en af os skulle hente gammelt brød. Efter først at ha' skændtes om hvis tur det var, tumlede jeg ud af slagbænken, søvndrukken af 10 børns uddunstninger i det trange rum. Jeg skuttede mig lidt. En af mine søskende kunne ikke ligge tør, så jeg var lidt våd. På min særk prangede der et farvestrålende firmamærke for Gluten Flour. Mor syede særke af melsække, de blev bløde og hvide i vask, men desværre holdt »Gluten« sig, til særken var slidt op.

Hos bager Lindgren i Stjernegade var butikken fuld af koner og børn, der skulle købe gammelt brød fra dagen før. Min tur kom, jeg afleverede min

25-øre og fik fyldt kurven med landbrød og sigtebrød. Jeg skævede, om der skulle være noget af det fine, der var nogle cremeboller, jeg snuppede en, cremen var sur. Skidt, det smagte godt alligevel.

Nu drøner den store damphammer, fløjter hyler og kalder strømmen af arbejdere fra nær og fjern, fra oplandet, gennem gyder og stræder strømmer en endeløs skare mod værftet til en ny, slidsom dag.

Den sure vinter var forbi. Nabogårdens pæretræ står i blomst, de tusinder af hvide blomster drysser over retiraderne, skønheden og hæsligheden mødes.

»Skyggen« har været efter mælk, gårdens levende avis. På sine kludesutter kommer hun listende. Der er bid, et vældigt skænderi er i gang. Madam Pedersen og Olsen, to enker med fransk vask og strygning, skændes så det rasler om tørresnorene. Striden bilægges, kort efter blafrer vasketøjet fra snorene. »Skyggen« har fået stof.

»Pip« og »Dille«, mig og dig, som de kaldtes, er 2 ungkarle, som bor hos deres gamle mor, en sød kone, der altid havde et venligt ord til os børn. Hun sled og slæbte for sig og drengene. De havde en båd på Trykkerdammen, fiskede lidt, men drak desto mere. De kunne ha' været Fy og Bi, den ene lang og tynd og drævende, den anden, den lille, var tyk, snublende over ordene, gentagende sig selv. I går var de kravlet ud af deres vindue på retiradetaget, hvor de i en ordentlig kæfert sang mer eller mindre skønsange til opbyggelse for beboerne. Brændevin var billig. Delirium tremens almindeligt.

GÅRDENS BEBOERE

Erik og Erhard, mine ældre brødre, er færdige med at bringe mælk ud, nu er det tid til skole. På vej til skole møder jeg søster Josefa, en af Sct. Vincentsøstrene; hun spørger, hvordan det går med mor, der lider af kronisk årebetændelse efter mange børnefødsler. Søster Josefa glemmer jeg aldrig – lille og spinkel med det milde, kloge ansigt under den store, hvide kyse, hun var altid på farten med sin kurv for at hjælpe trængende; i hendes lille sygestue kom vi, når vi havde slået ankelskank, som vi sagde. I dag som for en menneskealder siden fornemmer jeg lugten af varmt vand, gas og karbol; nænsomt vaskede hun sårene og forbandt dem, og vi var ikke engang katolikker.

Tja, nu vi er ved religionen. Jeg og mine to mindre søskende var i Sct. Olai kirke og blev døbt, inden vi kom i skole; vi gik selv derhen. Hvad der gjorde mest indtryk var den krone, vi fik her af kantoren. Der blev råd til 4 pund kludebøf, pladebrød til kaffen, det bedste af det hele: madam Slids figner dyppet i sirup og sat på pind. Der var barnedåb med manér, navnene blev bekræftede.

SOMMERAFTEN I GÅRDEN

Dagen går på hæld. Vi leger, drengene spiller klink, pigerne synger: »Der kom 3 mænd fra det røde hav, ej sikke sej – sikke latus, hvem vil du så giftes med«. Da forstummer sangen: en lirekassemand, veteran fra 1864, gør sin entré. Med astmatiske stød kommer »Donaubølger« rullende, vinduer smækkes op – toører og femører i avispapir lander i gården. Vi samler op og putter dem i veteranens kasket. Så går turen til andre gårde.

Gamle mormor kommer rokkende. På sjællandsk dialekt kalder hun på sit barnebarn: »Ingeborri, ka do it hyre, do ska' op«. Vi andre aber efter. Så rokker mormor videre til dasset. I den krogede hånd holder hun nøglen med hummerkloen. Da hun er færdig, kalder hun på de mindste og deler sukkerknaller ud, som hun fisker op af de omfangsrige skørter, som hun også tørrer fingrene i.

Nu skumrer det, de mindste bli'r kaldt ind under protester. Beboerne kommer ud og slår sig ned på trappesten og medbragte stole. Vi unger er kravlet op på mælkevognene.

FAR SYNGER

Far kommer, så lyder det: »Sophus, gi'r du en sang?« Far sætter sig på skarnkulen, han har en fænomenal hukommelse, kan huske alle tekster på hundredvis af sange af alle kategorier. Så toner hans smukke, klangfulde stemme i sommeraften. Han synger viser af Rantzau, Erik Bøgh og »Det var på Frederiksberg«, Lumbyes »Du spørger, min dreng«. Så er det tid til en kop aftenkaffe inden sengetid.

Ud på natten vågner jeg – lytter – så lister jeg op. Madam Henriksen har set et spøgelsestog med hornorkester i spidsen. Jeg står spændt og spejder ud i den månelyse gård. Det eneste, jeg ser og hører, er musiker Schreibers fede hankat, der holder elskovskoncert på pissoirtaget. Et vindue smækkes op – en ed og en pottes indhold ryger ud af vinduet. Katten forsvinder med en hvæsen. Skuffet lusker jeg tilbage til slagbænken. Jeg tror, hun er fuld af løgn, hende Henriksen.

Der er gravstemning i gården, mor græder, far bander. »Peberbøssen«, en betjent, har været med stævning. Drengene i gården har pillet kul ved havnen. Når havnearbejderne lossede kul, lod de tit nogle ekstra stykker falde. De vidste, der var hårdt brug for det, når vinteren kom. En nævenyttig formand har meldt drengene. Nu må de med trækvogn køre kullene ned på pladsen ved politistationen. Far er med, han er gårdens sagfører. Han har gode talegaver – kommer med bidske bemærkninger om et råddent samfund, der gør børn kriminelle. Kullene bliver konfiskeret, drengene får en dundertale og løfte om allandsens ulykker, hvis det sker igen. Det sker igen i mindre format.

JUL HOS SAVSKÆRER HANSEN

Der bliver klippet og klistret. Glanspapir og silkepapir fylder bordet. Mine brødre laver sprællemænd, som de sælger. Mor har forsøgt at bage, men det er håbløst, vi kan ikke holde fingrene fra småkagerne. Min bror Ejler er

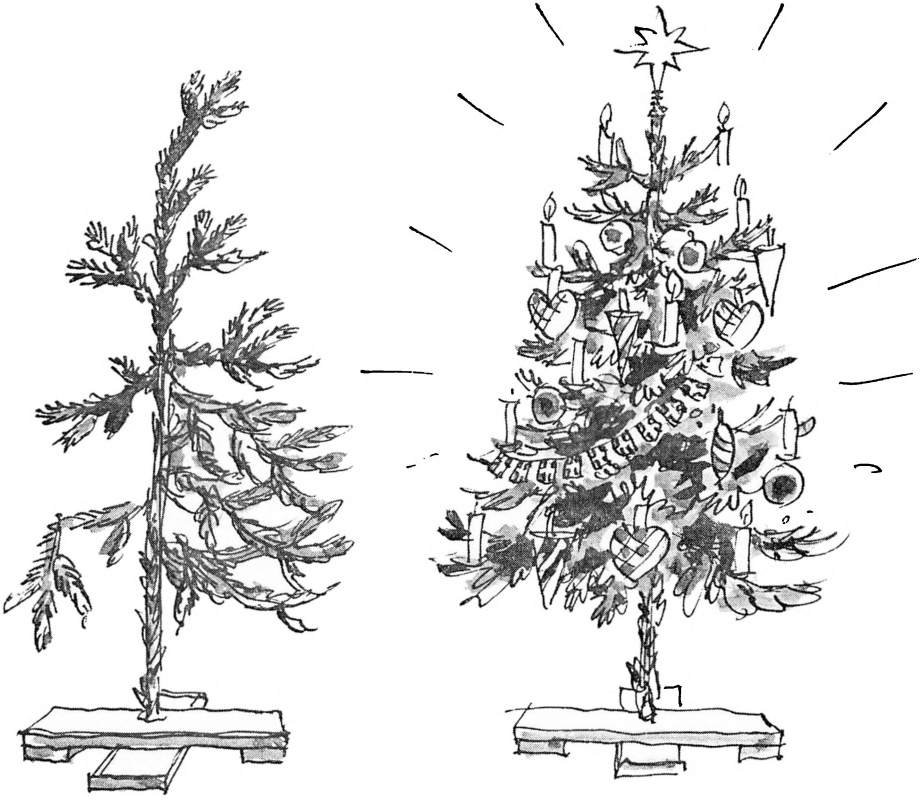

særlig slem. For at aflede opmærksomheden fløjter han – det ved vi – så lyder der et hyl fra en af os: »Mor, Ejler hugger kager!« Mor opgiver. I stedet for bliver vi dagen før juleaften sendt til bager Poggenborg med 3 pund mel, smør, sukat og rosiner; så kan vi næste dag hente en julekage stor som et møllehjul.

Vi er noget beklemte, dagen går på hæld, og vi har ikke købt juletræ. Der er kort tid til juleaften. Far venter, de bedste jultræer er solgt, så kan vi få et billigt et, hvad vi også får. Det er stort og vindt og skævt, men når min far har fået det under behandling, pillet grene ud og sat grene ind, er det fint. Vi bliver kostet ud i køkkenet, medens træet bliver pyntet. Der dufter af flæskesteg og rødkål. Flæskestegen står på bordet med sine sprøde svære – vi skæver – det kribler i os – men vi tør ikke.

Vi flokkes ved døren ind til stuen, de heldigste har erobret nøglehullet. Vi andre ligger oppe på ryggen af dem. Vores kat – som vi kalder jomfru Hansen, den får killinger 2 gange om året – sidder på ryggen af min søster, som den elsker. Det pres kan døren ikke bære, den ryger op, og vi ligger hulter til bulter. Katten ryger op i træet, hvor den krummer ryg og hvæser. Far tordner – satans unger – det er jo ikke just juletoner. Nå, roen bliver genoprettet, julemaden spist med glubende appetit. Træet bliver tændt. Fra stuen i krogen af gården tonede de gamle, elskede julesalmer og -sange, sunget af den store børneflok. Der gik nogle år, inden der var råd til julegaver.

JULEVISIT

Julen går med besøg hos venner og bekendte og genvisit. Gamle madam Hansen, en lille vindtør kone på 93 år, der bor i Aldersro i Lundegade, kommer. Jeg synes, hun ser mærkelig ud. Hun har sådan en sjov kyse med slag og uldne klunker, blå briller og en stok med sølvdup. Hun har været nede hos Fiskernille på torvet og hentet fiskesnask til sin kat. Nu bliver hun bænket med en kop kaffe og et stykke julekage. Hun hælder kaffe i underkoppen og slubrer med sine tandløse gummer kaffen i sig. Så hiver hun en snustobaksdåse frem og tager en ordentlig pris og byder mor en – hvilket afslås. Da hun døde, fandt man i hendes dragkiste – som jeg har arvet – et hav af detektivhæfter – en mærkelig lekture for en ældgammel kone – der var Lord Percy og Nat Pinkerton, som jeg slugte. Jeg havde lige læst Kameliadamen – guderne må vide, hvad jeg fik ud af den. Som voksen fik jeg nok noget andet.

Mor har fået julebrev fra sin søster i Amerika. Hun udvandrede omkring 1880 og blev gift med en svensk farmer, de har det godt; vi har fået billede med mine kusiner, der går på college. Der var 7 dollars i brevet – mor fik en ny bluse.

VI FLYTTER. FAMILIEFEST

Tiden bedres. Mine ældste søskende er fløjet fra reden – der bliver mere til de yngste. Min fars løn er forbedret – stuen ser mere møbleret ud – der er kommet buffet.

Kagepeters er død, vi har fået deres lejlighed på første sal til gaden; der er et rum mere. Far går i krig med væggetøjet, der er legio. Utøjet må ha' tappet de gamle for nogle liter bold. Alt tapet bliver revet af. Væggene bliver olie-

malet. Far hælder saltsyre ned langs panelerne: de vælter frem fra revner og sprækker. Han selv ligner en slagter, da han er færdig. Nu håber vi, de har fået deres bekomst.

Nu skal der være indvielsesfest i den nye lejlighed – et par gode venner fra gården med et par sønner er indbudt – den ene spiller dejligt violin og har taget den med. Med vores egne er vi en 25! Det fylder godt op. Vi får kaffe og kager. Spiritus er bandlyst. Far har været afholdsmand nogle år og har gjort et stort arbejde i logen; han var der lige til sin død som æresmedlem. Logen havde stor betydning, den reddede mange ægteskaber.

Det er en livlig familie. Latteren drøner – mine brødre og far optræder – de er fødte komikere. Nu spiller Villy violin, og der synges. Flere er i sangforeningen. Aakjær, Bellmann og Gluntarna – sangglæden er stor. På gaden står flere og lytter, så brydes der op. En dejlig aften er til ende. Der er festet for små midler.

BYENS ORIGINALER

Helsingør havde mange originaler, og i en lille gammel by som denne var de kendt af de fleste. Den mest kendte var Silde-Ludvig, som kørte rundt med en trækvogn og solgte sild. Han havde en vældig knude i nakken. Den havde han solgt til videnskaben, så snart han slap håndtaget, som han sagde. »Ludvig, hvad er der i den knude, du har?« »Lus«, replicerede Ludvig. Slagfærdig var han – det måtte en provstefrue her i byen sande. Hun jamrede over de høje priser på sild, så kom det fra Ludvig: »Lille frue, fik vi Vorherres ord lige fra himlen uden mellemhandlere, var de osse nok billigere«. Fiskernille, som sad på torvet med sin trillebør, råbte til alle, høje og lave: »Kom her, min tøs, og køb en ret fisk – lige fanget!« Det måtte jeg sande. Jeg havde købt småål. Vi flåede dem selv. Jeg tog mig ikke i agt for, at de kunne komme ud af maskerne i nettet. Jeg sloges fortvivlet med ålene til stor jubel for gadedrengene.

Madam Bonfils – der gik i laser og pjalter – skulle have en formue gemt i madrasser. Da det brændte hos hende, hev de klude og madras ud, og så gik skattejagten.

Liserullepige i vor gård havde et stort monstrum af en rulle med kampesten og rottereder i bunden af den. Lise var ingen skønhed – hun havde et kæmpeunderbid – det så ud, som om det sad på hængsler. Hendes store modsætning var hendes veninde »Prinsessen af Nøjsomhed« – lille og spinkel med sort taftkjole, hvide krøller under kapokhatten – en skær kulør og kulsorte øjne. Hun skulle være afkommet af en spansk soldat og en bondepige.

Det var enkelte af originalerne, der kunne nævnes flere.

FORLYSTELSER

Det gamle teater, ak ja, svundne tider, det lå i Groskenstræde. Det var i filmens barndom, hvor man for 10 øre kunne redde sig en ståplads på balkonen, helst i slagterkrogen ved scenen. William S. Hart – mine drømmes helt – han ledsagede kvæghjordene og holdt de blodtørstige indianere i skak og lagde den unge, skønne datter for sin fod.

Det gik heldigvis over. Der var en ung fyr, som lignede ham lidt, som stillede til hvert Hart-film med cowboyhat og et rødt tørklæde; så blev jeg kureret. Filmene ledsagedes af levende musik på klaver og violin, sidstnævnte spillet af fru Rendsberg. Til naturstykker var især »Bølgen den blå« og »Donaubølger« det mest spillede.

Der var sommerteatret, der havde til huse i »Folkets Hus«, hvor den gamle garde af skuespillere som Lilly Helios, Erik Lassen, Nathansen m. fl. forlystede byen, bortset fra enkelte nye som Marguerite Viby, purung, 16 år og allerede meget talentfuld. Der var mange kendte, flere debuterede her. Nitterdrengene, de rigtige, havde fast stade på balkonen, hvor de sang med på omkvædet. Om lørdagen efter forestillingen var der bal, så gik den østen om med skæv skulder, som man sagde til forkert om, sekstur og Under de lysegrønne lindetræer. Overtime kunne gives, hvis hver især ville betale ekstra.

»Hammershøj« på Trækbanen – der hvor alderdomshjemmet nu er, var i min tidligste barndom omkring 1906–08 en yndet varieté. Min ældste bror var med i en lille garde, den yndede Tyrolerferdinand jodlede. »Sommerlyst« i Sct. Annagade var en folkelig varieté.

Der var dog intet som »Pinseskoven« – Hammermølleskoven. Generationer har vandret med feststemte unger, barnevogne, madkurve og papæsker ad Ndr. Strandvej og Hellebækvej. Målet var den lille dyrehavsbakke inde i skoven med boder og gynger under de nyudsprungne bøgetræer, hvor maden blev sat til livs.

Morgenmænd vandrede med sangforeningerne ad Strandvejen til Julebæk for at se solen danse, hvis den var i humør dertil, der var vel sjældent skønnere syn end solen, når den steg op. Morgendisen og Kullen blånede i nord, og bøgetræerne med deres lysegrønne slør stod som en bræmme langs skrænterne. Ja, naturen om Helsingør er det skønneste jeg ved. For min mor var det Tåsinge og Svendborgsund – der er vel også lighed.

VERDENSKRIG – MOBILISERING

Sorte skyer trækker op. Første verdenskrig bryder ud, Danmark mobiliserer. I Helsingør er flere årgange soldater indkaldt, de samles på havnepladsen, før turen går til Kastellet i København. Jeg var med far og mor for at tage afsked med min ældste søsters mand.

Stemningen var mærkelig. Mændene lo og sang. Skjulte de deres uro? Kvinder græd over en usikker fremtid. Vi unger var spændte, vi var forskånede for at kende rækkevidden af krigen. Danmark var neutral og slap nådigt. En anden »krig« rasede derefter, den spanske syge. Den lærgede frygteligt, alle hjem blev ramt mere eller mindre. Det var nærmest en lungepest, som rev mange bort.

Efterhånden mærkedes knapheden på fødevarer. Et krigssurrogat glemmer jeg aldrig. Så gammel jeg er, erindrer jeg smagen og lugten af te lavet af kakaoskaller – føj. Margarine blev rørt op med mel – i folkemunde kaldt klister.

Nøden blev mærkbar, kommunen trådte til. I en af de store gamle kældre fra Sundtoldstiden på Stengade solgte Forsmark billigt salt sild og kartofler. I slagterhuset – nu stadsdyrlægens domæne – deltes kød og suppe ud fra kreaturer, der havde haft en skavank.

Mange af Helsingørs børn drog til Egebæksvang og pillede agern til bøndernes svin og tjente en skilling derved. Inflationen rasede, priserne steg tårnhøjt. Sko og støvler skulle man helst ikke gå i regnvejr med, så faldt de fra hinanden. Brændenælder var en bestanddel af tøjet.

MAGGITERNINGER TIL FRONTEN

Helsingør pakkede maggiterninger. Store og små klistrede og pakkede i mere eller mindre uhumske omgivelser; kynisk sagt gjorde det vel heller ingen forskel, soldaternes liv ved fronterne taget i betragtning; men noget svineri var det. Som ældre har jeg tit tænkt, hvad de maggiterninger bestod af. Jeg har en vis aversion mod maggiterninger siden den gang. Danskerne vænnede sig til rationeringsmærker, sultede gjorde man ikke. Det var værre med svenskerne, jeg ved ikke hvorfor.

KRIGEN – FREMMEDE TYPER

Sårede soldater begyndte at strømme til Danmark. Helsingør fik sin del, de begyndte at præge bybilledet. Det var et sørgeligt syn at se de russiske soldater mere eller mindre lemlæstede blive kørt på åbne bøndervogne med halm i til Horserød, hvor der var bygget barakker til dem. Efter krigen var der en del russere, som bosatte sig i byen. En russisk general blev arbejdsmand på værftet. Sin gyldne fortid kunne han vist ikke glemme. Man så ham i parkettet i Kosmorama med skinnende hvid skjorte og hvide handsker. En russisk operasanger med en vældig bas sang af og til i logen. Hans stemme var stor, den krævede langt større rum.

Franske officerer var installeret på Marienlyst. De var så livlige og smilende. Englænderne var afvisende, reserverte. Der var særlig én, jeg husker; han stod på »Industrien«s trappe med monokel og bambusstok under armen. Vi havde lært os at sige goddag og farvel på fransk. Det benyttede vi børn os af, når vi så de franske officerer. Det kunne de ikke stå for. Mange havde vel børn hjemme. De havde gerne lidt godt til os.

Chopin's sørgemarch – aldrig har jeg hørt den så gribende, som når de franske soldater blev bisat fra Sct. Vincent kirke. En del nåede jo ikke at se Frankrig igen. Flere år efter gravede man dem op og samlede dem i den fælles krigergrav på kirkegården.

Mangt og meget var der vendt op og ned på. De sociale forhold bedredes. Borgmester Peder Christensen – Kong Peder – gjorde vel den største indsats. Han havde selv følt fattigdommen på sin krop. Gamle mennesker kunne se alderdommen trygt i møde. Fattiggården blev en saga.

ERINDRINGER FRA EN SVUNDEN TID

fhv. gårdejer Laurits Jørgensen, Stenløse

Mit barndomshjem lå på en lille bakkeskråning ned mod den lille Tvinsmose, der ligger i det nordvestre hjørne af Snostrup bys jorder. Det ligger der endnu, moderniseret og forandret noget, men mosen har nok undergået en større forandring. For ca. 70 år siden, da jeg var dreng, var der store, dybe tørvegrave med klart vand og siv og rør. I den side, der først var skåret tørv fra, var vandet så klart, at man kunne se både de store og de små fisk helt nede ved bunden, ja selv de sorte igler, der kravlede nede på den mørke mudderbund, og man så gedder af alle størrelser, der sad på lur bag vandplanter og pludselig for frem fra deres skjul og snuppede deres bytte, som jo gerne bestod af frøer og mindre fisk. Der blev så gerne ringe, ja helt »kølvand« efter dem, når de for frem.

Jeg kan huske et forår, da isen var smeltet efter en hård vinter, og vandet var steget efter tilløb til mosen, da drev der mange, både store og små døde fisk i vandet; de var nok døde af iltmangel. Der var henved et par snese. Vi samlede dem sammen og lagde dem på række og geled på engen, de største på fløjen. De største bedømte de voksne til et halvt lispund (et lispund = 16 pund) – så kunne ræve, katte og krager holde festmåltid.

Når det så blev rigtig forår, og frøerne vågnede til liv – så kvabbede skroptå'serne, som vi sagde. Der var en koncert dagen lang og ikke mindst om aftenen; i mange, mange år har jeg ikke hørt den lyd, men hvor jeg savner den. Når så deres æg, som de lagde mellem stænglerne af siv og rør, blev udklækkede af solen, blev vandet helt levende af haletudser – rumpetåser kaldtes de jo altid, og når solen skinnede, var det et betagende syn at se den hele »re'efuld« på flere hundrede eller tusinde vifte med rumperne og med munden suge sig fast til plantestænglerne.

Der var også stimer af hundestejler, – »håndstakker« – som de kaldtes på egnsmålet. Når man gik på engen, ca. 1 m fra tørvegraven, og så hoppede op i luften og kom ned på jorden igen med samlede ben, gav det et bump, der forplantede sig til vandet ved siden af, med det resultat, at hele »sildestimen« hoppede 10–12 cm op over vandoverfladen, for derefter at falde ned i vandet igen; men hvis man straks efter hoppede igen, var det kun nogle få fisk, der »hoppede med«, og 3. gang slet ingen. Andre har jo nok gjort samme erfaring.

Da vi blev lidt større, lavede vi nogle »meddetøjer« af sejlgarn med et par sammenbundne, brugte ålekroge. 40 cm fra krogen bandt vi på linen et par brugte flaskepropper, »tolle«, til at holde krogen med lokkemaden, som til at begynde med gerne var en frø, fra at synke ned i mudderet. Vi fangede ikke så få gedder på den måde. Der var også gerne et kuld gråællinger eller to, blishøns og rørhøns, ja, der var sådan set et kuld i hver tørvegrav, så kom de jo heller ikke så nemt op at slås om pladsen eller vandet. Gøgen kukkede om dagen sommeren igennem, nattergalen og rørsangeren sang morgen og aften, jo, der var rigtignok liv.

Om vinteren, når der var is på vandet, og den kunne bære, skulle rørene på tørvegravene høstes. Hvor der var græs imellem rørene, blev de hugget med le, men hvor der var klar is, blev de taget med en rørskrue. Det var et apparat, der var lavet af et par lægter eller stænger, ca. 3 m lange, eller lidt længere end rørene var høje, og ca. 80 cm mellem stængerne, der blev holdt sammen med tværstivere på midten, og på den nederste ende var en gammel le eller andet fladt jern spændt fast mellem stængerne. Når man så holdt i den øverste ende af stængerne og gik fremad på isen, skar den rørene af på isfladen, og de faldt ned på tværstiverne, hvor man så kunne samle dem sammen i kærver; på denne

måde knækkede der ikke ret mange, og når de blev stødt godt op, blev der et fint tag af dem. Da jeg var dreng, blev der solgt mange rør, når vi ikke selv skulle tække; prisen var altid 10 øre kærven, – 2 kr. traven (1 trave = 20 neg på Sjælland).

Nu er tørvegravene helt groet til med siv og rør, rommertuer og græs, den smule vand, der er tilbage, er så mørkt og surt, at det ikke er til at se bunden, selv om den ikke er ret langt nede, og der er vist slet ikke liv under vandet mere. Engen er groet til med buske og træer.

Før blev der skåret hvert år, men det var ikke i Tvinsmose, men på præstegårdens mose, der var i forpagtning, den lå længere mod øst og grænsede op til den udtørrede Hangerup sø. Da jeg var dreng, skar vi hvert år 400 □favne tørv (ca. 1420 □m), hvilket i tørre tørv svarede til 40 fastvogns læs. Der var blødt og ujævnt at køre derude, så læssene var jo ikke så store; vi fik så lov til at beholde 1/5 selv. Det var altid spændende for os drenge med tørveskæret, hvor der var 2–3 mand til hjælp; det foregik helt på gammeldags manér, hvor tørvemalmen blev både langløbet og tværstukket med en tørvespade i bænken nede i graven for derefter med et rigtigt tørvejern at blive skåret op i de afstukne firkanter. De blev så af skæreren kastet op over kanten af graven til en dreng, der stod og greb dem og læssede dem på en trillebør, og derpå blev de trillet hen på tørvepladsen. Når de så begyndte at blive mere faste og tørre, blev de stillet op i rader og senere smidt sammen i bunker, før de var tørre nok til at køres hjem. Før der var til at komme ned i tørvegraven og skære tørv, skulle vandet først ud; det blev sneglet op med en lukket vandsnegl af træ. Det var tit et hårdt arbejde at trække i håndtaget på sneglen, særlig nede ved bunden af graven, når vandet skulle løftes højere. Der kom også gerne gedder og karusser og hvad der ellers var i vandet, med ud af sneglen. Så var det bare om at få fanget dem, mens de var i sneglerenden, inden de kom med ud i en grøft eller grav, hvor vandet løb hen.

Markarbejdet foregik altsammen med hånd- og hestekraft, der blev sået med hånden fra en såkurv af halm, der hang i en læderrem over skulderen. Kornet blev så harvet ned i jorden, og før der blev tromlet, kom børnene altid ud for at pille sten af, så man ikke huggede imod dem med leen, når kornet skulle høstes. De fleste steder blev der høstet med le, taget fra og bundet med halmbånd, der blev snoet i armene for at gøre dem stærkere, så de kunne holde til at binde neget med. Disse blev derefter stillet til tørre i hobe, inden de blev kørt hjem. Høsten var altid en travl tid, hvor både unge og gamle, store og små, skulle være med, så den kunne blive bjerget, mens vejret var godt. Børnene lærte det hele fra først til sidst, der var ingen problemer med, hvor de skulle sendes hen, der var heldigvis ingen pædagoger den gang, børnene havde nyttige ting at tage sig for.

Der skete også store fremskridt dengang. Jeg kan dunkelt huske, at der blev kærnet smør på en håndkærne, men så kom vi med i mejeriet Langager. Der var langt at bringe mælken om morgenen og hente den afskummede mælk, når mælkemanden kom tilbage. Vi kørte den altid på en tohjulet vogn, vi selv trak på den grusede eller plørede vej. Den afskummede mælk blev så brugt som foder til kalve og grise. Jeg kan lige huske, at der blev bygget nyt svinehus i 1904. Lervæggene blev revet ned i det gamle svine- og fårehus, så der kun var bindingsværket tilbage. Så blev det stivet af og sat på rulle og flyttet nogle meter øst på. Så kom den gamle stenhugger og altmuligmand Hans Povlsen; han murede tavlene op imellem bindingsværket, murede skillerum og skorsten, stillede gruekedel op og lagde gulv; i den anden end blev indrettet værksted til at arbejde med træ i.

Hvor der før havde været mælke- og kærnerum i stuehuset, blev der gravet kælder, lagt loft over og indrettet stue oven på. Mine bedsteforældre boede på aftægt, så der var ikke for megen plads; de gik og hjalp til med det forefaldende arbejde. Jeg var gerne i hælene på min bedstefar og hjalp ham, og kom også somme tider med ud at besøge den gamle familie. Jeg husker en dag i høsten med ustadigt vejr, det var i 1906. Vi gik ad vejen til Sundbylille og skulle hen og besøge hans bror, der boede der på Spangegårdens mark. Lige før vi nåede Sillebroen, stod der en selvbinder, sådan hed den, fordi den selv kunne binde negene. Det jeg tænkte mest over, da jeg kikkede på den på afstand, var, hvordan mon den fik snoet båndene til at binde med. Jeg kunne ikke få ind i min lille drengehjerne, at det var bånd fra et garnnøgle, den brugte.

På en anden mark i nærheden var der en stor flok storke, der baskede rundt imellem hverandre. Min bedstefar fortalte, at det var de unge storke fra omegnens reder, der var forsamlet her. Dengang var der reder på taget af Rosenfeldt og Kongstedgård i Oppesundby og Enggården og Skorstensgården i Sno-

strup, men de er »nedlagt« for mange år siden, det var de nok allerede inden Holger Munk på Færgegården registrerede alle storkerederne i flere miles omkreds og fortalte om dem i Amtsavisen; de nævnte 4 var da ikke med. Min bedstefar fortalte også, at de unge storke var ved at træne i at flyve, inden de skulle drage mod syd til Ægyptens varme lande og være der om vinteren. Han fortalte også, at han som soldat måtte træne i at marchere og løbe; de kom også ud på en rejse mod syd, men der var ikke varmt, han havde aldrig frosset og døjet så meget som den vinter, da de i december 1863 blev sejlet til Eckernförde i en gammel hjuldamper for at forsvare fædrelandet.

I sommeren 1906 blev det sidste stykke gammelt udhus med lervægge revet ned, og så kom igen den gamle stenhugger Hans Povlsen og satte grund af hugget granit. Det var store kampesten, der var pløjet op af jorden, som han om vinteren flækkede i ru flader. Nogle blev slebet meget fint af med hammeren og blev brugt til trappestene med afrundede hjørner. Sådan en granitsokkel med sten i flere farver og nuancer, der ligefrem kunne funkle som krystaller i solskinnet, var smuk og blev aldrig kalket eller tjæret, men står endnu, som da den blev sat. Ovenpå den blev væggen støbt i mindre sten og små pillesten i grus- og cementblanding, det brugtes mest dengang og var billigt byggeri; det var kun cementen, der skulle købes. Hans Povlsen fik 20 øre pr. □alen væg og kosten. Det arbejde, han lavede, var meget solidt og næsten ikke til at slå ned igen. Han kom til egnen fra Sydsjælland for godt et hundrede år siden, da Frederikssundbanen blev anlagt. Han flækkede alle stenene til de mange stenkister, der førte vandet fra alle grøfter og vandløb under banedæmningen ud i åerne. Broerne blev sat af firkanthugne kampesten med port-hvælving over, altsammen akkurat og solidt; de står endnu,

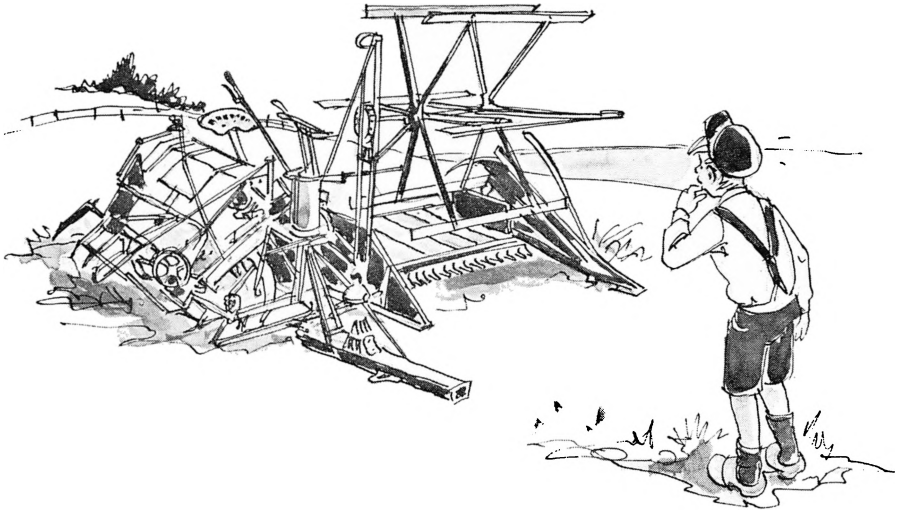

som da de blev sat. Han har også nok lagt grunden til de 20 ledvogterhuse, der blev bygget på strækningen fra København til Frederikssund.

Da banearbejdet var forbi, bosatte Hans Povlsen sig i Snostrup. Han har lavet meget sten- og støbearbejde i omegnen; en gårdsplads, hvor han havde lagt stenbro, kom der aldrig til at stå vand på, den havde det rigtige fald. Han har også opført mange kampestensbygninger i hugget granit, og hvor de ikke er overpudset eller kalket, er det en pryd for en landejendom. Jeg har selv været ejer af sådan en bygning, som han byggede i 1893; der kom ingen revner i den som i murstenshusene. Først da Københavns vandforsyning havde pumpet nogle år og sænket vandet i undergrunden, blev der revner i muren. Det gik noget nær ligesådan med banedæmningen over mosen mellem Stenløse og Veksø; i 1930, da Værebro å blev så godt oprenset, at vandet i forbindelse med østenvinden i det tørre forår sank meget, skred banedæmningen og sank; der måtte udveksles passagerer på begge sider af skredet, indtil der var lagt nyt materiale i hullet.

Vi må igen tilbage til barndommens dage. Hidtil havde det jo nærmest været leg og at efterabe de voksnes arbejde, nu blev der snak om, at jeg snart skulle i skole. Det var nok knap så ligetil som i vore dage, hvor børnene bare bliver sendt derhen. Nej, der var store forberedelser, der blev købt en ABC-bog, en lille tavle og en griffel, nu skulle jeg lære at læse og skrive og regne lidt med små tal. Den sidste vinter, før jeg skulle i skole om foråret, terpede min bedstefar og jeg i bogen hver aften, og kunne jeg det ikke tilfredsstillende, skulle vi prøve et »toulter« gange til, der hjalp ingen kære mor. Det, der blev skrevet på tavlen, blev visket ud igen, hvis det ikke var godt nok, og så var det bare på'en igen. Det gik da også godt fremad, og da jeg den 1. maj mødte i skolen, var jeg forlængst færdig med »staveriet« og kunne læse en hel side i bogen flydende, fra øverst til nederst. Skolelæreren var helt forbavset, og jeg måtte læse højt for de andre. Fra det af, man begyndte at gå i skole, og indtil man var 10 år, skulle man gå i den lille klasse, hvor vi var i skole tirsdag, onsdag, fredag og lørdag om sommeren, og kun tirsdag og fredag om vinteren. Den store klasse, hvor de gik, der var 10 til 14 år, var så i skole mandag og torsdag om sommeren, og mandag, onsdag, torsdag og lørdag om vinteren, så een lærer kunne undervise begge klasser, hver sine dage. I den store klasse var vi også gerne 44–45 børn om vinteren, når vi var samlet alle sammen. De fleste, der gik i den store klasse, var ude at tjene om sommeren, når de kun gik i skole 2 gange om ugen. De, der ikke tjente, måtte hjælpe til hjemme. Sommerferie var der ikke noget, der hed. Når vi nåede hen i juli måned, spurgte skolelæreren, om der var nogle, der snart skulle begynde at høste, og når der var det, fik vi høstferie i 5 uger; den sluttede gerne omkring 1. september. Havde det været ustadigt vejr, var høsten ikke altid forbi med ferien. Skulle børnene efter den tid hjælpe med ved høstarbejdet og derfor blev hjemme fra skole, så skulle der betales skolemulkt, som skole-

kommissionen skulle sørge for at inddrive. Jeg blev tit dengang sendt ud med »den sorte liste«.

Jeg gik i skole i den nu forlængst nedlagte gamle rytterskole i Rørbæk. Vi lærte jo ikke sprog, selv om vi havde noget, vi kaldte sproglære, d.v.s. det var dansk, men det lærte vi også grundigt i de danskbøger, omegnens lærere ved samarbejde havde udgivet. Vi lærte at læse og skrive korrekt dansk, vi lærte at bøje hvert ord og analysere sætningerne. Vi lærte den lille tabel i den lille klasse og den store tabel i den store klasse, og den skulle vi kunne svare på, enten vi så var vågne eller sovende, sagde skolelæreren. Vi fik lært dem og regnede derefter både i hovedet og på tavlen.

Salmevers skulle vi også lære udenad ligesom alle skriftstederne i Katekismen. Bibelhistorie, danmarkshistorie og geografi terpede vi også så meget igennem, at man var ved at kunne det udenad. Den lille klasse havde eksamen hvert efterår, og den store klasse hvert forår. Eksamensdagene var store dage. Skolekommissionen og præsten var der altid og overværede det, og vi mødte altid i stiveste puds. Der var også engang bispevisitats, som det kaldtes, men da bispen ikke selv kunne komme, kom som stedfortræder stiftsprovst Hoffmeyer. Jeg husker, at skolelæreren sagde, vi måtte passe på ikke at komme til at sige hofprovst stiftsmeyer. Vi var også en gang til provsteeksamen; det var den 11. april 1913. Når jeg husker datoen så godt, var det fordi, det var et forskrækkeligt snefog, så det næsten ikke var til at gå derop. Den gamle provst Christensen fra Slagslunde kom selv kørende med heste og vogn. Når ellers det var godt vejr, og eksamen overstået, spadserede vi gerne ud til jættestuen »Møllehøj«, hvor vi legede i gravkammeret, hvor vi tændte lys, som vi havde købt i brugsen sammen med lidt slikkeri. Udenfor var bedre plads til at boltre sig; der var også mulighed for at lægge sig ned og rulle ned ad skråningen. Hvis vejret så var godt, og der var lyst til at gå eller løbe længere, fortsatte vi ad landevejen mod Svestrup, hvor der var en granskov

på »Spoelsbjerg«s mark. Lige før vi nåede den der, hvor gartneriet »Trekanten« nu ligger, boede dengang kartoffelhandler Sørensen, som foruden at betjene egnens landmænd rejste i Jylland og Tyskland og købte og solgte kartofler. Hans kone havde slikbutik, hvor vi gerne skulle ind og købe for de sidste ører, vi havde på lommen. Når vi så havde leget røvere og soldater i granskoven, havde vi en god travetur, før vi nåede hjem hver for sig.

Cykle til eller fra skole var der aldrig noget der hed, det var kun et par enkelte, der havde cykler, og de måtte ikke bruges til at køre til skole. Biler var også sjældne, dog kom der en lastbil på faste ringe fra Otto Mønsted margarinefabrik kørende ad landevejen; vi kunne gerne høre, når den kom buldrende ude ved Udlejre, men tit fik vi ikke set den, da frikvarteret var forbi, før den nåede Rørbæk. På bivejene måtte der hverken køre lastbiler eller andre motorvogne, som de dengang kaldtes. En dag, jeg var i skole, holdt der sådan et køretøj ved brugsen, og passagererne spadserede ad bivejen til Snostrup kirkegård, hvor de skulle nedlægge kranse i anledning af en hundredårsdag. Køretøjet blev da rigtig studeret og efterset af alle skolebørnene. Nogle år senere, det var i efteråret 1912, var jeg med min far i København, og efter forskellige ærinder tog vi ud til Holmbladsgade på Amager for at besøge noget familie, som vi havde haft besøg af om sommeren. De var oppe på taget af den 4-etagers ejendom, de boede i, og ventede på, at der skulle komme en flyvemaskine og lande på flyvepladsen ved Kløvermarken, som lå i nærheden. Det var en fransk flyver, der hed Theelen; han skulle komme flyvende fra Ålborg, men han var noget forsinket. Jeg fordrev ventetiden med at kikke med en lånt kikkert på dampere og andre sejlere ude på Sundet. Pludselig lød en snurrende lyd, som jeg aldrig havde hørt før, og ved at rette kikkerten efter lyden fik jeg fanget »fuglen«; men nu skulle de voksne jo have kikkerten. Jeg så den da også godt nok alligevel, nu den var inden for synsvidde. Det var jo en hel sensation dengang med flyvemaskiner. Der blev også kort efter voldsom trafik mod flyvepladsen, og om søndagen skulle der være stor flyveopvisning mod entré. Da jeg kom hjem og i skole, kunne jeg »prale« med at have set en flyvemaskine; det var der ingen af de andre, der havde gjort. Så gik der også flere år, før jeg oplevede at se den næste.

Som dreng fik jeg af og til lov til at køre med til Frederikssund. Vi skulle på dampmøllen for at få malet og købe lidt foderstoffer og kolonialvarer. Vi havde et trækar til brændevin, det rummede 10 potter; det kostede 3 kr., hver gang det blev fyldt. Mens kornet blev malet, og hestene fik et foder, gik vi gerne ned hos Peder Lynge, som min far havde gået i skole sammen med; det var på den anden side af Torvet, hvor han havde ostekælder i gården og restauration ud til gaden. Når vi havde smagt på ost og købt et par gode stykker, skulle vi ind og have lidkøb på dem. Når vi så kom hjem fra turen, havde min bedstemor fundet tørrede malurtstilke, som var avlet i urtehaven,

frem og stukket dem i et par flasker, som så blev fyldt med brændevin. Det skulle så stå og trække et stykke tid, inden det skulle bruges, men så var det også en meget fin malurtbitter.

Der var aldrig den gang problemer med fritid eller fritidspædagoger. Der var fritidsaktiviteter nok bl. a. ved at hjælpe til med arbejdet inde og ude, det var sundt, og børnene blev opøvet i arbejdet og gik op i det med liv og lyst, lige fra det første forårsarbejde begyndte, til den sidste avl var bjerget, ja, endda om vinteren, hvor der skulle tages stak ind eller tærskes de 2 dage om ugen, vi ikke var i skole. De andre dage måtte vi tit ud og trække kastemaskine, når vi kom fra skole. Nogle steder, hvor der var større avl, damptærskede de ude fra stakkene, men det var kun, når det var godt vejr, og stakkene var tørre. Det var et hårdt arbejde at være med ved damptærskningen. Fyrbøder og ilægger måtte op kl. 3 om morgenen og gå til arbejdspladsen for at fyre og smøre og have fuldt tryk på maskinen til kl. 6; så skulle hele det øvrige mandskab også være på pladsen.

Så lød dampfløjten. Det hele snurrede, og så skulle alle være klar til at tage fat. Det var et hårdt arbejde i »røg, støj og møg«, men dengang var folk ikke så pivede som nu. Der var altid højt humør, når vi kom ind og skulle have mad. Hele mandskabet fik fuld kost på stedet med diverse snapse til og gerne en cognac til kaffen, men så gik snakken også livligt.

Der var mange steder en stor husholdning med faste og løse folk. Bageren fik rug til at bage brød af, og så kom han og læssede en portion brød af en gang om ugen. Til at begynde med, fra den tid jeg kan huske, fik han 2 kr. i bytte for hver td. rug; så steg det til 2½ kr. og 3 kr. for at slutte med 3½ kr., inden brødkortene kom i 1917, og bagerne var glade, da byttehandelen blev ophævet.

Om efteråret kom sildemændene med høstsild, som de hentede i Lynæs og Hundested om morgenen, når fiskerne kom ind med dem. De blev øst løse op i store fjedervogne med kæpskinner på og 2 heste for. De blev så kørt ind i landet til forbrugerne, hvor de blev solgt olvis (en ol=80 stk.). Den almindelige pris var dengang 2 kr. 50 øre pr. ol. Der blev købt mange ol sild, og de blev saltet ned i tønder; vi skulle jo helst have sild til frokost hver dag kl. 8.30. Disse sild blev kaldt kogesild, da de skulle koges. De slap gerne op inden Skt. Hansdag, så blev der købt spegesild hos købmanden; dem spiste vi, indtil der kom høstsild igen.

Store og fede svin blev også slagtet og saltet ned; det var jo dengang den eneste måde at opbevare flæsk og kød på, og ligesom silden var frokostmad, skulle vi altid have salt sylte eller »grønsaltet« flæsk til »medavten« hele vinteren.

Af og til fik vi besøg af »glade Jens«. Han hilste altid »go'daug å glæ'li ny'år«, når han kom, »ja, det æ ganske vist den 20. juli«, eller hvad dato det ellers kunne være. Efter en lille pause sagde han: »Der sku' vel ent være en dram te meg i da'ev?« Jo, det var der jo altid. Når han så havde drukket den og sludret lidt, sagde han: »Ja, jeg kommer da te å ska ha' een te de å'ent ben osse, a de ka' komme te å føls ad«. Jo, det skulle de jo helst, så der blev skænket op i glasset igen. Han satte så den til livs også, men efter en pause sagde han: »Syn's I nøv ente, jæ sku' ha' een te hovede' med, at jeg kan holde det klart?« Jo, det kunne der jo være noget om, så glasset blev fyldt påny og tømt påny. Skete det så, at han endnu var mere »tørstig«, tog han sit halstørklæde af og sagde: »Hvor mange snapser ve I ge mæg for de?« »Du ska' beholde dit tørkel, Jens«, sagde min bedstemor til ham, »snapsen får døv e'lirk« (alligevel), og så hentede hun den gamle klukflaske med den gyldne malurtbitter og fyldte glasset, imens Jens' ansigt lyste i et stort smil. »Skål! ah, den var vel nok go'. Tak«. Og så var Jens klar til at vandre videre.

Men når det blev rigtig vinter med frost og sne, og Jens' tøj var bleven tyndslidt, og der var gået huller i træskoene, fik Jens arbejde omkring på gårdene med at plejltærske og lave langhalm, det var han dygtig til, og i den tid drak han kun de sædvanlige snapse til måltiderne. Han tjente så meget, at han kunne købe nyt tøj og nye »bøgetræs laksko«.

Han lå ingen til byrde.

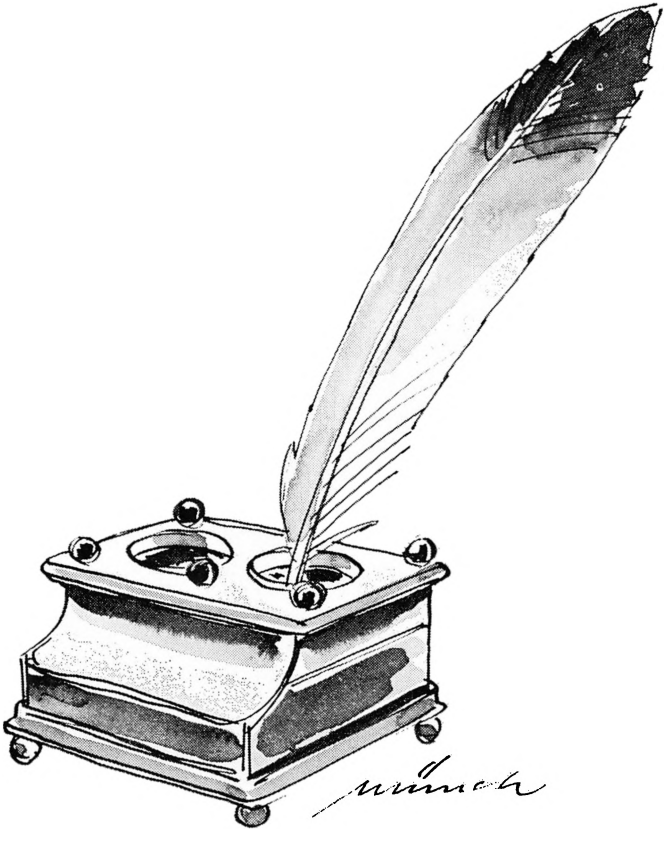

TIDSBILLEDER OG OPLEVELSER FRA HELSINGØR

1876–1976

Orla Boye Nielsen, Helsingør

Jeg vil nedskrive, hvad jeg selv har oplevet som dreng fra ca. 1920 og fremefter, samt om hvad min far har fortalt mig fra hans barndom og ungdom fra ca. 1877 om livet i Helsingør. Det bliver ikke een lang sammenhængende beretning, men små afsnit af forskelligt indhold, bl. a. hvad min far har fortalt mig, oplevelser i skolen, om originaler, spillemænd og musikanter i byen o.s.v. Jeg skal nok sætte årstal ved hver beretning, så gør det ikke noget, at jeg springer lidt i det. Min far, som hed Svend Nielsen, var født i 1872 og udlært som hustømrer. Han blev opdraget hos sin onkel, melhandler L. Sørensen. Der var 4 børn i familien, men onkelen havde ingen selv. Han opførte den nuværende bygning i Kampergade 7 i Helsingør i 1877. Fra denne bopæl havde min fader god lejlighed til at studere livet på Akseltorvet og især slagterbutikkerne rundt om torvet.

HVAD FAR FORTALTE

Dengang var der mange flere slagterbutikker i byen og på torvet. I ejendommen ved siden af i nr. 5, der hvor bistroen nu ligger, var der kødudsalg og slagteri i porten; ejendommen havde beboelse i stuen og på første sal. I dørene til porten var der glasruder, og den halvdel nærmest gaden var butik, den anden, der var åben ud til gården, var slagteriet. Her var rødt murstensgulv med en bred og dyb rende i midten, så blodet fra slagtningerne kunne løbe hen til kloakken. I loftet og på væggene var der store kødkroge til at hænge de parterede dyr op. Der var altså kun een udgang fra gården til gaden, igennem slagteriet og butikken, så den vej måtte latrintønderne bæres ud, men det var der ingen, der tog sig noget af.

På torvet var der altid liv og handel, især med heste. Slagtermestre og handelsfolk mødtes her for at købe og sælge. For at en køber kunne sikre sig, at det var en god hest, som kunne »spadsere« og ikke en »død kugle« eller en hest med »spat« i benene, der blev solgt, måtte handelsmanden eller hans medhjælper løbe rundt om torvet med hesten for at bevise, at »krikken« var noget værd til kørebrug. Alle slagtermestre og andre forretningsindehavere havde jo på den tid hest og vogn til arbejdskørsel og en fin charabanc til søndagsbrug, så der var brug for mange heste. Hvis hesten var en »krybbebider« eller var »død i sværen« kunne det hænde, at handelsmanden så sit snit til at putte nogle peberkorn eller en skrå i endetarmen på hesten, som derpå straks blev mere sprælsk og derved kunne opnå en højere pris. I al det virvar og munterhed rendte de friske og frække slagterdrenge rundt og lavede grin med borgermusikken. Det gjaldt om at komme en afskåret kopatte ned i frakke- eller kittellommen på en fremmed mand. Det skal have været et kosteligt syn at se en mand stå forundret og rode i sin lomme og så trække en kopatte op. Kopatter havde slagterdrengene nok af, da enhver slagtermester dengang (ca. 1880) selv slagtede i sin port eller gård.

Tømrersvendene og andre håndværkere havde dengang (omkr. 1890) fuldskæg, som blev knappet inden for frakken som et halstørklæde for at varme om vinteren. Skægget kunne ikke undgå at blive snavset af støv og tobaksrygning samt skråsovs. Når man så mødte en sådan mand, der havde været til begravelse eller møde, kunne man næsten ikke kende ham, for han havde fået skægget vasket, så det var blevet helt hvidt. Han lignede nærmest en julenisse.

SLAGTERNE

Jeg er selv født i 1915 og har næsten al min tid boet i Kampergade nr. 7. Jeg har set »slagteriet« i nr. 5 med murstensgulvet og den brede rende til blodet, men dog aldrig en slagtning her. Hestehandler Chr. Nielsen indrettede en moderne slagterburtik i ejendommen ca. 1925, og hele porten blev derefter

brugt som vognport for hans ladvogn og senere til hans bil. Men stengulvet med renden blev bevaret lige til ca. 1940.

Min broder elskede som dreng (i 1920'rnes slutning) at hjælpe til hos slagter Nielsen med at »skære råt« i bagbutikken og hver aften bære kødvarerne ud på ladvognen og så i fuld galop ud til det offentlige slagtehus, hvor der var et stort kølehus fælles for alle slagtermestrene, og så sammen med slagtersvenden bære kødet ind i kølehuset. Jeg har også mange gange været med på den aftenlige køretur med hestevognen til kølehuset og båret kødvarer ind i kulden. Det var en brat overgang at komme fra varmen ind i kulden og ud igen. Her samledes hver aften alle byens slagtersvende og diskuterede meget forskelligt, men særligt heste og vogne. Hvis en mester lige havde fået en ny hest, skulle den straks bedømmes af de andre svende. »Den har kuller«, »Den er ikke vant til at gå foran en vogn«, »Det er jo en gammel travhest« o.s.v. Da min broders skolekammerat opdagede, at han hjalp til i en slagterforretning, blev han straks døbt »Flommekød«, og når de så mig, sagde de: »Der er Flommekødets broder«.

På det offentlige slagtehus har vi børn mange gange overværet slagtninger af heste, køer, får, lam og grise. Det var ikke så behageligt i starten, men senere blev det en vane. Min moder var meget forbavset over, at børn måtte overvære slagtningerne. Vi har set det hele: slagtningerne, tarmskraberiet, saltning af huder o.s.v. En dag var der en af slagtehusets faste slagtersvende, der ville skaffe os et stykke »legetøj«. Han blev kaldt for »Loppen«. Han havde lige slagtet en ko, og alle indvolde lå på stengulvet. Så stak han med en kniv hul på en væskefyldt blære, og ud kom et lille foster af en kalv, ca. 15 cm langt. Vi kom hurtigt ud af slagtehuset den dag.

Jeg selv holdt mest til i slagterforretningen i Kampergade nr. 3. Der var en stor marmorplade i udstillingsvinduet, og helt fremme ved vinduet stod en lang, smal zinkbeholder med en væske i, måske sprit. Det var til at fange og opsamle grønne spyfluer i. Senere, under en anden mester, blev denne beholder fjernet og i stedet ophængtes klæbrige fluefangere i butikken. I bagbutikken var opstillet en gammel kedel fra en vaskekedel, og på væggen et stykke over kedlen var anbragt et jernstativ med en ring i, hvorigennem skaftet af en lang træspade gik. Så kunne man med håndkraft blande fars m. m.

I kvarteret i Kongensgade boede en pensioneret overbetjent, der havde været slagter. Han blev forøvrigt kaldt for »Lungen«. Han kunne godt lide at komme i slagterforretningen og give et nap med. Jeg har set ham stå med sort uniformsfrakke og sort uniformskasket og blande fars i »vidundergryden« eller ved den gamle pålægsmaskine og skære sig et par skiver rullepølse. Slagterfruen gemte alle pålægsrester og det nas, der lå under maskinen, til »Lungen«, han elskede sådant noget. I den lave kælder stod saltekar og en træblok med en gammel rusten vuggekniv med 5–6 buede knive i, en pølsepresse og forskelligt andet.

I baghuset til Kampergade nr. 3 var der 5 et-værelsers lejligheder med et smalt køkken. Alle vinduer vendte mod gården. I den stod vandposten, så alt vand måtte hentes her. Der var også 4 gammeldags retirader, en møgkule og et hønsehus med høns samt en hestestald i baghuset.

En dag kom en kone ind i slagterforretningen for at klage over blodpølser, de var svedne, sagde hun. »Er blodpølserne svedne?« »Ja, blodpølserne er svedne«. »Det kan jeg ikke forstå, jeg har sådan passet på, for at de ikke skulle blive svedne«. »Jamen, de er svedne«. Da konen var gået, stod slagtermesteren og tænkte sig om, og så sagde han til mig: »Det er sku rigtignok, det må være sket, da jeg var ovre på lokummet, ha, ha«.

En eftermiddag skulle vi ud på nordre mole til en gammel kulbåd med proviant. Vi fik spændt »Isak« for vognen, det hed slagterens hest, der stod ovre i stalden, og som vi børn passede og fodrede. Det var en brun hest på størrelse med en islænder, men den var ikke fra Island, den var fra Polen. Den havde aldrig set vand, altså sø og hav. Vi nåede ud til den træbro, der førte over til nordre mole. Lige der, hvor Kronborgs røde murstensvolde begynder, stod hesten helt stille og ville ikke gå over broen. Så måtte vi springe af vognen og trække »Isak« ved hovedtøjet over broen.

Bagermester Bengtsson i Stjernegade havde også hest og bagervogn. I badesæsonen red næsten hver eftermiddag ved 16-17 tiden en bagersvend hesten og sig selv i vandet ude på Grønnehave. Bagersvenden var høj og slank med lange bare ben i træskoene, så han måtte løfte benene lidt op, for at de ikke skulle slæbe hen ad brostenene, når han i stærkt trav red over torvet til Groskenstræde. Hesten brugte benene som trommestikker, og hestepærerne fløj bagud; den var jo også glad for et bad. Da var der stemning over det gamle Akseltorv.

TORVELIV

Stemning var der også på torvet onsdag og lørdag, når bønderne kom ind for at handle. De fleste kom med hest og vogn, kun meget få havde biler (1928). Der var også hestestalde i »Hold an's« gård, i Legarths gård i Torvegade og i »Gæstgivergården« i Kampergade. Hestene var vant til turen og vidste nøjagtig hvilken stand, de skulle i. Jeg har set heste blive spændt fra vognen midt på torvet og med en sæk hakkelse over ryggen vandre alene, stille og roligt over torvet og Kampergade ind i »Gæstgivergården«, hvor så staldmesteren tog imod dem. Dengang var der port der, hvor nu »Grillbaren« er. Langs væggene i porten var der krybber, hvor så hestene kunne bindes, foruden i gården og i stalden.

De handlende på torvet måtte ikke aflive duer, høns eller kaniner på selve torvet, men skulle gå ind i gårdene og foretage det fornødne. I »Gæstgivergården« har jeg set en bonde, der skulle hugge hovedet af en høne, hvilket også lykkedes, men han holdt ikke fast på hønen bagefter, så den løb rundt i gården uden hoved og rendte til sidst ind i husmuren. Men den tykke Morten Vilhelm fra Hillerødkanten, som kom hver lørdag på torvet, klarede aflivningen af duer på stedet uden nogen lagde mærke til det. Han var meget tyk og kunne dårligt gå, så han sad på en kasse, ja til sidst sad han i hele torvetiden på en bænk ved Torvegade, den var bred nok til ham. Han kunne tale og se en kunde lige ind i øjnene, mens han holdt duens hoved mellem pegefingeren og langemand, så trak han duens hoved og hals af led og krydsede dens vinger, kunden havde ikke set det, akkurat som en tryllekunstner. Morten Vilhelm handlede også med kaniner og hundehvalpe samt levende gæs og ænder. En legekammerat til mig havde en gås og andet fjerkræ gående hjemme i baggården. Da han syntes, at gåsen begyndte at skrante, skyndte han sig at

sælge den til Morten Vilhelm. Lørdagen efter kaldte han på drengen og sagde: »Den døde«. »Ja, jeg tænkte det nok«, kom drengen til at sige. Min far har fortalt, at Morten Vilhelm gerne ville have været ind i sikringsstyrken under den første verdenskrig, men der fandtes ikke en uniform, der var stor nok. Så lagde Morten Vilhelm maven op på bordet og støttede sig til »forbenene«, idet han sagde til de tilstedeværende officerer: »I ku' da gi' mig en hue«.

HESTEPÆRER

Et sjovt træk omkr. 1930 i byens billede var de mange mandlige pensionister, der med en kasse foran på deres cykel samlede hestepærer op med en fejespån, især lige uden for det egentlige byområde på Kongevej, Esrumvej eller Gurrevej; de skulle bruges i deres haver som gødning. Jeg har selv været på den samme. En dag skulle min broder og jeg ud på Thorsvej, hvor min bedstemoder havde hus og have, og som vi børnebørn hjalp til med at dyrke. Vi skulle hente en kasse æbler, kartofler eller andre grøntsager og brugte dertil en legevogn. Den var helt tom, da vi startede fra Kampergade, men da vi var kommet halvt op ad Møllebakken, så vi en lang stribe nylagte hestepærer, gode faste og runde. Vi blev enige om, at det var synd og skam for ikke at sige uforsvarligt at køre ud til haven uden at tage hestegødningen med. Min broder blev så siddende på kanten af vognen lige ud for hestepærerne og holdt vagt. Jeg selv styrtede tilbage til Kampergade for at hente skovl og kost samt et par gamle aviser, som vi lagde i bunden af vognen, og så blev gødningen skovlet op i vognen. Ude i bedstes forhave smed vi gødningen omkring

roserne. Min bedstemor blev så glad for, at vi havde tænkt på hendes roser, at hun jokkede over til købmanden og købte rosenbrød til kaffen. Meget dejligt. I sådan en landhandel stod bagerbrødet frit fremme på disken, så enhver kunne rave og lede efter det plade- eller wienerbrød, de ville have, for ikke at sige, at de kunne hoste hen over hele bakken. Mærkeligt nok har man aldrig hørt om nogen, der blev syge af den grund.

GADEMUSIKANTER

De første gademusikanter, jeg kan huske, var en zigeunerfamilie, som en overgang boede i en gammel beboelsesvogn i Bjergegade, hvor senere margarinefabrikken »Kronborg« la. Det var i 1920. Konen, der var blind, spillede på en guitar, som var godt brugt, kunne man se; den havde metalstrenge. Hun så typisk zigeuneragtig ud med knaldsort hår samlet i en knude i nakken rullet op af en fletning. Hun sang til guitarspillet med en skøn lys stemme. Manden, som også var mørk, havde et fedtet gråt jakkesæt på og en lige så fedtet blød hat, hvorunder det lange sorte hår hang helt ned på jakken. Han sang med en dybere stemme og ledte konen frem ad gaden ved albuen. Somme tider havde de en datter på 5 år med. Hun rendte rundt og samlede de penge op, som folk smed ud af vinduerne, indpakket i avispapir. For at understrege sangen havde manden i højre hånd et sæt hjemmelavede »klaptræer«. Det var 2 stykker udskåret træ med hakker, så de kunne sidde fast på begge sider af langemand. Den yderste spidse ende skulle helst svies gennem forristen i en kakkelovn ind til de glødende koks for at få den rigtige klang. Min fader har selv lavet sådanne klaptræer til os børn. Når man så holdt dem mellem fingrene og slog og rystede med armen og hånden, kunne man frembringe en lyd og rytme, der kunne minde om spil på en lille tromme eller kastagnetter. Det var meget morsomt at se en fjernsynsudsendelse i marts 1976, hvor en irsk folkesangsgruppe optrådte. Der var både violiner, banjo, guitar, irsk harpe og så disse klaptræer. De bruges åbenbart endnu i Irland til folkemusik.

Fra en senere tid (ca. 1927) kan jeg huske de almindelige lirekasser, som besøgte byen, især fredag og lørdag. Det var jo invalide mennesker, der ejede disse positivspil. Nogle kørte i rullestol, idet de manglede begge ben, andre humpede rundt mellem 2 krykker, fordi de kun have ét ben; nogle havde en mand med til at dreje lirekassen. På den var opsat skilte med forskellige tekster, f. eks. »Familieforsørger, ingen invaliderente« eller »Tilskadekommen sømand« o.s.v. En melodi, der var meget populær dengang, var »Ved Øresunds kyst« med tekst og musik af vort bysbarn, forhenværende slagtermester Wilhelm G. J. Hansen, Stjernegade 22. Denne sang og melodi er vist den kønneste og mest berømte, han har skrevet, men han har skrevet mange andre. Jeg har en bog af ham, der hedder »Onkel Wilhelms gemytlige historier«, og bag i bogen er en fortegnelse over 24 forskellige sange, som han tilbyder for 75 øre pr. stk.

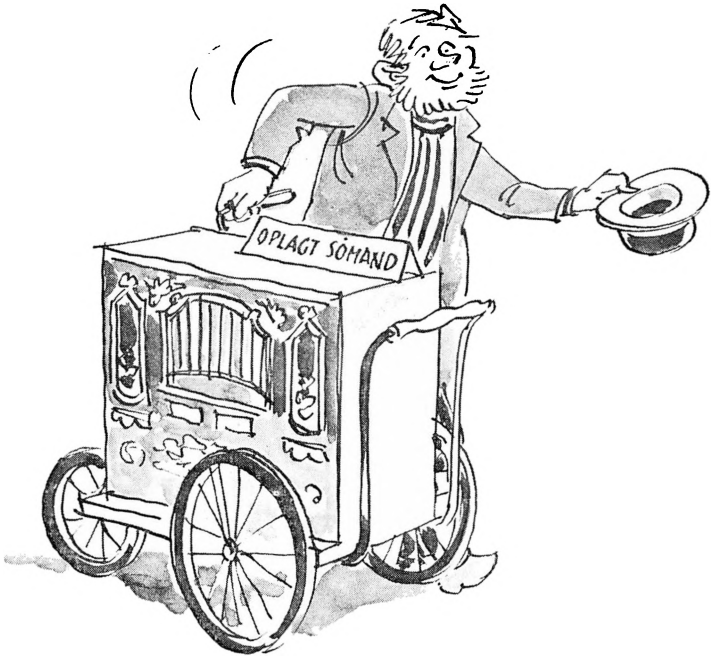

Ved juletid var lirekasserne pyntet med et lille juletræ med elektrisk lys på, og så lød disse toner gennem byens gader: »Der er noget i luften«, »Julen har bragt velsignet bud« og mange andre julemelodier.

GADEHANDLERE 1927–1935

På Akseltorvet langs med Sudergade holdt der hver dag mange fiskerkoner med deres trillebør, hvorpå stod en stor vaskebalje af zink, fyldt med vand, hvorfra de solgte »levende« torsk, rødspætter og ål og fra sildekasser døde hornfisk og sild. Det var altid spændende at stå og se på, når konerne flåede ål og rødspætter. I Stjernegade var der en fiskerkone, der havde fast stadeplads, og i den yderste søndre ende af Stengade var 2 stadepladser, hvorfra der blev solgt fisk fanget af fiskere på Trykkerdammen. Desuden gik en ældre mand rundt i gaderne og reklamerede for ekstra tilbud af fisk i havnen. Ved hvert gadehjørne standsede han op og ringede et øjeblik med en »mælkeklokke«, hvorefter han råbte: »I havn en båd med store sild, 25 øre pundet«. Så vidste alle husmødre, hvor »dagens tilbud« skulle hentes.

»Silde Petersen« fra Sudergade gik også rundt i gaderne med en nymalet trækvogn og solgte røgede sild og makrel. Det var en lille tyk og sirlig mand, han blev også kaldt for »Proppen« eller »Pløkken«. Han havde et tæt over- og hageskæg samt guldbriller og var i en pæn kittel. Han var altid omhyggelig med at pakke de røgede sild ind i 2 lag papir, og de blev altid afleveret med et »Værs artig, frue«, udtalt højt og tydeligt.

En anden meget særpræget gadehandler var »Silde Ludvig«, der også kørte rundt i byen med trækvogn, men han solgte kun friske fisk, hvilket man tydeligt kunne se på hans tøj, hvor der altid sad sildeskæl. Han havde en meget skarp tunge, var meget rapmundet og meget duknakket. Det sidste skyldtes, at han havde en knude lige i nakken så stor som en appelsin. Det fortaltes, at Ludvig havde solgt denne knude til 3 forskellige læger og havde fået 100 kr. af hver mod, at de til gengæld måtte se, hvad der var i den, når han engang var død.

En sommerdag i 1927 sad jeg på den bænk, som stod på torvet lige ud for café »Den lave stue« i Bjergegade. Så kom »Silde Ludvig« og satte sig på den samme bænk. Lidt efter kom en ca. 45-årig mand iført pæn, åbenstående sommerfrakke og hat med ombøjet kant. Han havde også en pæn brandert på. Han begyndte at snakke med Ludvig med noget uforståeligt fuldemandssnak. Men så rejste Ludvig sig op, tog manden i hånden, kiggede ham ind i øjnene og sagde så: »Er det ikke min gamle ven, skuespiller Poulsen?« hvorefter Ludvig sugede en meget kraftig luftstrøm ind gennem næsen, hvorved fremkom den længste og kraftigste snorkelyd, jeg nogensinde har hørt. Manden blev så paf over den uventede måde at blive behandlet på, at han lige så stille forsvandt igen.

I rejetiden kom to udenbys handelsfolk med en fælles trækvogn. Jeg er ikke klar over, hvor de kom fra. Det var en tyk og en tynd mand, de mindede meget om Gøg og Gokke. Hvis man havde givet den tykke en pisk i hånden, havde han grangiveligt lignet en cirkusdirektør fra en familiecirkus i provinsen. Han havde lang, mørk frakke på, snoet overskæg og stiv hat. Den tynde mand var glatbarberet, uden frakke samt med sixpence. Det var selvfølgelig også ham, der hele tiden måtte skubbe vognen. Den tykke gik inde på fortovet med udadvendte tæer og råbte om rejer og tog imod penge, som han

hældte ned i de dybe frakkelommer. Den tykke mand åbnede munden på vid gab og råbte om rejer med en dyb stemme, men for fuld udblæsning. Den tynde mand derimod ligesom snerpede munden mere sammen, så der derved fremkom en høj, men skingrende stemme. De skiftedes så til at råbe og synge, for der var ligesom en melodi på følgende vers:

Rejer, rejer, rejegodt, åe .
Store rejegodt, rejer, rejer,
50 øre målet.

De havde et gammelt fortinnet jernmålebæger på 2 deciliter, som tidligere blev brugt i de gamle mælkeudsalg. Heri blev rejerne afmålt, gerne med en god top på, for derefter at blive styrtet ned i en lille brun pose.

En husmoder, der havde stået og stirret ned i sildekassen til rejerne, udbrød pludselig: »Ja, men de er jo ikke levende«. »Gu fanden er de levendes«, sagde den tynde mand og stak sin hånd ned til rejerne og rodede rundt i bunken, hvorefter han pegede på en enkelt reje, der bevægede følehornene, og sagde så: »Her ka De sæl se, at de er levendes«. Konen fik så overrakt sin pose med et: »Va sko, hal tres yer«. Det lød så skægt, når de to handelsfolk råbte med rejer, og i Helsingør havde man i mange år ikke hørt magen, at flere store skoledrenge rendte rundt i frikvartererne og kopierede dem på en livagtig måde.

FOLKESKOLEN 1921–1929

Jeg kom i folkeskolen, da jeg var 6 år, og fra 1922–23 kan jeg huske, at hver morgen samledes alle klasserne til fælles morgensang ude på gangen, dog hver skolebygning for sig. Jeg gik i Skolen i Marienlyst allé, bygning 3, og her var det kantor ved Sct. Marie kirke og skole- og sanglærer ved Marienlyst skole

hr. Lund, der ledede morgensangen med stor myndighed. På den nederste gang i bygning 3 var eleverne opstillet langs væggene, og lærer Lund stod i midten og dirigerede salmerne og bad Fadervor. Vi begyndte mange gange med at synge »Den mørke nat forgangen er«, en salme af Helsingør-præsten Hans Christensen Sthen. Efter bønnen kunne vi så fortsætte f. eks. med »Den signede dag med fryd vi ser«. Under salmen havde især pigerne, der stod i første række med hinanden under armen, oparbejdet en vis rytme i kroppen, og da vi kom til sidste vers »Så rejse vi til vort fædreland« rokkede hele forsamlingen kraftigt fra side til side. Det kunne hr. Lund ikke tage og spurgte, om vi dog ikke kunne holde op. »Man bliver jo helt søsyg af at se derpå«.

En morgen, da vi var stillet op til morgensangen, træder en dreng frem foran hr. Lund og spørger, om han må gå hjem, for han er syg. »Hvad fejler du?«, spurgte hr. Lund. »Jeg har mund- og klovsyge«, svarede drengen. Han var kendt som skolens mest uartige dreng på det tidspunkt. »Må jeg se«, sagde hr. Lund, og medens hele skolen med dens lærere og lærerinder så til, undersøgte hr. Lund drengens mund, hals og hænder meget grundigt. Efter denne »lægeundersøgelse«, hvor hr. Lund ikke fandt noget mistænkeligt, gav han drengen en kindhest og et puf i ryggen og bad ham om at gå hen til sin plads i rækken. Det var i de år, hvor mund- og klovsygen hærgede de danske kreaturbesætninger. Veje og stier til bøndergårdene blev afspærrede, så gårdene var helt isolerede. Mælken skulle tilbageholdes og blev hældt ud over markerne. Kreaturerne blev slået ned og begravet på markerne. Skulle man rejse til Sverige, måtte man først træde ned i en bakke med en desinficerende væske for at undgå at bringe smitte med. I alt det havde drengen set en chance for at få nogle fridage; men lærer Lund havde et godt øje, især til de uartige drenge.

Til gymnastik havde jeg en overgang hr. Fremming, en særpræget mand, der altid gik med knæbukser, sportsstrømper og sorte støvler samt en sort velourhat. Om sommeren spillede vi rund- eller langbold udendørs på bygning 5's legeplads, men om vinteren i den lille gymnastiksal på bygning 4 kunne vi ikke spille hånd- eller fodbold, fordi vinduerne sad så lavt her. Så spillede vi »sut«. Det var et gammelt læderovertræk fra en fodbold, der blev snøret sammen til en aflang pølse, som vi så sparkede til efter samme regler som til almindelig fodbold. Da »sutten« hverken kunne hoppe eller springe, var der ingen fare for, at vinduerne skulle blive smadrede. Målmanden lå på knæ på gulvet mellem to gymnastikskamler som målstolper for at fange »sutten«, der altid kom drønende fladt hen ad gulvet, akkurat som i moderne ishockey. En særpræget måde at spille fodbold på, og jeg gad vide, om den er praktiseret andre steder. Andre skoleår benyttede vi den store gymnastiksal på bygning 3. Her sad vinduerne højt oppe over ribberne, så der kunne vi godt spille normal håndbold.

I gymnastiktimerne havde vi først en afdeling fritstående øvelser, så redskabsøvelser og sluttede af med en gang håndbold. Under redskabsøvelserne havde lærer Fremming altid en ridepisk i hånden, som han gav os nogle rap i bagdelen med, når vi skulle springe over hesten. Han sagde, at det hjalp på vore spring, det var ligesom vi kom lettere over hesten! Lærer Fremming havde en livlig spytudvikling, og når han skulle spytte, gik han bare hen og spyttede på gulvet bag den ene af de to sorte kakkelovne, der stod i salens ender. Vi havde fortalt det til andre lærere, men de grinte bare og turde ikke sige noget. Til håndboldspillet havde han en stor, kraftig dommerfløjte, og hver gang han benyttede den, stod der en stråle af spyt gennem og ved siden af den lige ned i ansigtet på os. Det blev der heller ikke gjort noget ved.

Som klasselærer havde jeg i nogle år lærer Møller Hou. I skrivetimerne skulle der være absolut ro. En dag var der en dreng, som kom til at tabe den ene træsko ned på gulvet med et ordentlig bump lige midt i den store stilhed. Så udbrød læreren spontant: »Hvad var det for en kanonbåd, der gik i vandet?« Møller Hou var meget slagfærdig og havde et kalde- eller øgenavn til hver anden elev. Klassens tykke dreng blev kaldt for »Trimle«, en lille dreng for »Søster«, en hvidhåret dreng for »Lyse«, andre for »Tyksak«, »Svinemikkel« og meget andet. Hvis en dreng sad for mageligt tilbagelænet på skolebænken, lød det: »Lad være med at sidde der og falde i sofa, ret dig op«. Hvis en dreng i træsløjdkælderen skulle save et langt bræt igennem på langs, men stod og hvilede sig på halvvejen, hed det: »Sved, Jensen, sved!«. De små elever skulle stå ved de lave høvlebænke, som blev kaldt for »søsterbænkene«.

Eleverne kunne også finde på øgenavne til lærere og lærerinder. Der var »Mutter tg«, »Den lange Rasmussen«, »Mutter synd og dyden«, »Svinghjulet«. En tynd dreng blev kaldt »Skelettet« eller »Franskbrødet«, en pige med lange, tynde ben for »Stoleben«. Der var f. eks. en lærerinde med et kraftigt brystparti, som klassens mest uartige dreng kaldte for »Folkeskolens mælkeforsyning«. Hvis en dreng i skolegården blandt kammeraterne ville spille klog, men ikke var det, blev han kaldt for en »Ånd«, og blev han ved med det, blev der sagt: »Ih, hvor er du åndet«. Senere har jeg i 1941 på en arbejdsplads hørt udtrykket »Åndsbolle« om en svend, der kunne tale om andet end mad og arbejde. Endnu senere har jeg hørt udtrykket »Flødebolle« om en sanger eller skuespiller, der sang sukkersøde sange eller optrådte som en »Dukkedreng«.

Nogle af de ældste lærerinder var gammeldags klædt på med lang, mørk nederdel, dertil et liv eller skjortebluse og en lang guldkæde 3–4 gange om halsen, hvortil var fastgjort et lille dameguldur, der blev opbevaret i skjortelommen eller nede i linningen af nederdelen. Andre havde fastgjort uret indvendig i deres dametaske med en sikkerhedsnål. Men de kunne lære os dansk og andre fag, de gamle frøkner. Hvis vi i faget dansk kom til at sige »fordi at«, blev vi dunket i hovedet med »Barnets Sproglære« og fik at vide, at det hedder »fordi«, og så kom forklaringen. Vi tog ikke fejl af »og« og »at«, som man nu ustandselig kan høre, vi fik det terpet ind.

Overlærer Laurits Pedersen (dengang lig med skoleinspektør) ved Skolen i Marienlyst allé havde vist meget kontorarbejde at passe, så han havde ikke mange undervisningstimer. I dem yndede han at fortælle om det gamle Helsingør, som han var en stor kender af. Han fortalte om heksebrændinger, helsingørske færgemænd og købmænd samt om Bymuseet, som han ledede, og om meget mere.

Engang i 1927 skulle overlæreren arrangere en skoleskovtur. Det skulle være på en lidt anden måde, end det plejede. Ethvert barn, der deltog i skovturen, skulle have udleveret to stykker fedttæt smørrebrødspapir. Det var en helt ny social foranstaltning, han ville indføre, og jeg tror nok, at han selv betalte den. Et par dage før vi skulle af sted, kom overlæreren ind i klassen med en pakke smørrebrødspapir under armen. Han bad lærerinden om at dele ud, to stykker til hver. Lærerinden (fru Bøgh) spurgte, hvad det var for en ny ordning, det havde hun ikke tidligere været med til. Overlæreren forklarede så, at han ikke mere ville se skolebørnene møde op med frokosten indpakket i avispapir, for når de havde løbet den halve dag rundt i sol og varme med madpakken, var den til sidst helt gennemblødt. Han strakte nu begge arme frem foran sig og lagde begge håndflader vandret mod hinanden, men bøjede fingrene væk fra hinanden, op og ned, så der blev luft mellem de to hænders fingre, og sagde så med stor patos: »Jeg har set osten gå den ene vej og brødet den anden, mens fedtet drev ned ad alle ungerne!« Lærerinden morede sig højlydt, og overlæreren kom også til at grine, så maven hoppede og øjnene blev små. Men i skoven kom vi.

SKOLEBAL 1928

Det var ikke så tit, der blev lavet skolebal, men i 1928 skulle der være et. Det syntes vi skoledrenge kunne være meget skægt. Nogle af lærerne var mødt op i jaket eller skødefrakke med stribede benklæder og lærerinderne i deres fineste skrud. Skoleballet foregik i den store gymnastiksal på bygning 3. Pigerne havde selvfølgelig deres fineste kjoler på, og nogle havde slangekrøller og laksko eller spartasko på. Drengene havde deres bedste tøj på, enkelte var mødt med »frølår« på, d.v.s. spidsbukser, også kaldet knæbukser, samt sportsstrømper og støvler, håret var vandkæmmet.

Nogle af drengene troede, at gymnastiksalen sådan en aften kunne bruges til at lave lange glidebaner ind mellem de dansende eller rende rundt og lege »tag fat« eller »sidste«. Men så greb den lange gymnastiklærer Rasmussen ind, idet han med sin store lab greb os i nakken og sagde på sit syngende fynske mål: »Ska du ik danse?« »Nej, jeg kan ikke danse«. »Du ka da gå«, sagde han, og med den anden hånd havde han allerede grebet en pige, som intetanende kom gående forbi. »Nu ska I to dans'e«, sagde lærer Rasmussen. Vi kiggede begge to forundret på læreren og på hinanden, men han sagde: »I ska

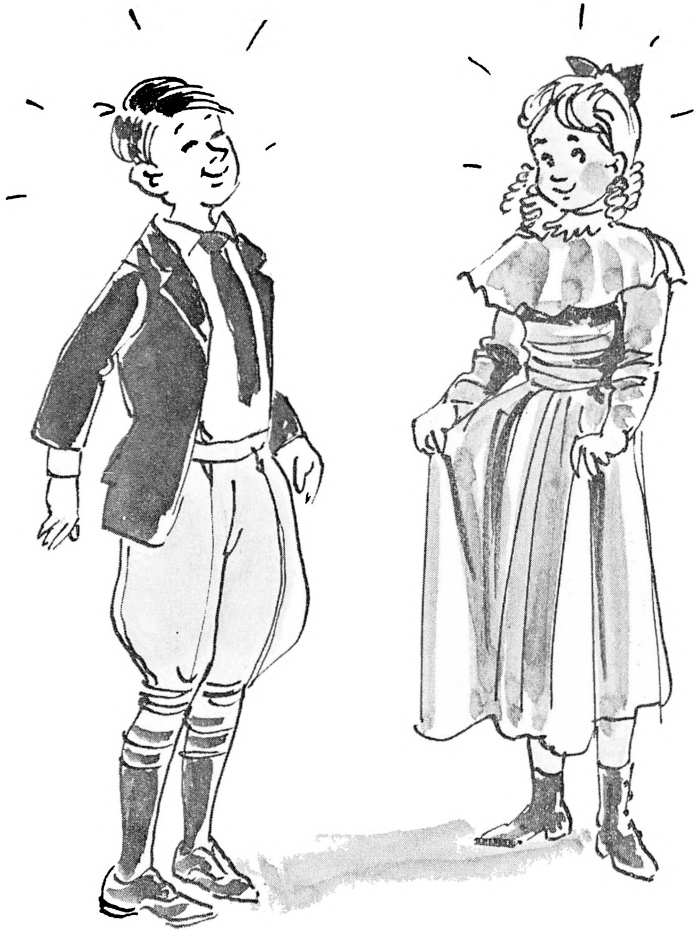

bare gå op og ned ad gul'et«. Og til tonerne af melodien »Hvad gør du der med dit knæ, lille Hans« måtte jeg og pigen gå op og ned i gymnastiksalen. På den måde fik lærer Rasmussen sat mange drenge i gang med »danseøvelser«. Han stod på den ene langside med et skævt smil om munden og holdt øje med os, der var ikke noget at gøre.

Lærer Friis-Jensen, som var i elegant smoking, ledede skoleballet med stor myndighed. F. eks. kunne det ske, at nogle af de store drenge hellere ville danse »Østen om med skæv skulder«. Så dansede lærer Friis-Jensen hurtigt, men elegant hen til drengene og sagde kun disse to ord: »Dans pænt«, og straks var den rigtige dansestil og det korrekte dansetempo genoprettet. Det skulle gå pænt til, og det gjorde det.

Skolekommissionen var også inviteret til ballet. Jeg tror, det var dens formand, der var mødt op i pænt mørkt tøj med »klipfisk« og sort sløjfe om halsen samt løse manchetter, men han dansede ikke. Han sad det meste af aftenen på en af de lave, lange træbænke, vi brugte til balanceøvelser, og

snakkede med forskellige af de voksne. En overgang talte han med overlærer Laurits Pedersen. De sad drejet mod hinanden, men med blikket stift rettet mod gulvet og ænsede slet ikke de glade skoleelever, der dansede forbi til tonerne af »Valencia«. Overlæreren kan umuligt have fortalt formanden om Helsingør i gamle dage, for så fik han lys i øjnene.

Men ellers var alle glade og tilfredse, især da vi fik at vide, at vi næste morgen først skulle møde en time senere, fordi vi havde været til bal den halve nat.

BOLIGNØD 1923

Ude på Friisvej, den nuværende Thorsvej, der dengang ligesom de tilstødende veje var jordveje uden belysning, boede mine bedsteforældre. Når min familie havde været på besøg her og ved 22-tiden skulle hjem til Kampergade, fulgte min bedstefader os, især om vinteren, på vej med en tændt petroleumslygte, indtil vi nåede til Gl. Hellebækvej, hvor der var lygtepæle med gasblus. Lygten har vi endnu. På disse spadsereture, der var ikke noget, der hed bybus, kom vi børn i kontakt med stjernehimlen, som dengang syntes klarere end nu, og lærte en del stjernebilleder at kende for første gang.

Min bedstefader og mange andre mænd, som boede på Friisvej, arbejdede på Skibsværftet, bl. a. en mand ved navn Sonne. Han var tysker og snakkede noget dansk og meget plattysk; af udseende lignede han gøglerkongen »Professor Labri« med jernindfattede briller, mørkt tøj, »klipfisk« med kraveknap, sort stiv hat og pibe. Han gik rundt på Friisvej og talte med alle beboerne mellem vandpytter, huller og opfyldninger af småsten og knuste mursten, som beboerne havde repareret vejen med; det var jo en privat vej da. Jeg har selv set ham mange gange og kan tydeligt huske ham, men følgende historie har min bedstefar selv hørt og har fortalt den til min far, som igen har fortalt den til mig, der nu skriver den ned til vidne om, at der også i 1920'rne var stor bolignød. Sonne, som var meget rapmundet, blev betragtet som et gammelt vrøvlehoved, men hans udtalelse om boligmangelen er taget lige på kornet. I familien var der 3–4 børn, og da den ældste søn skulle giftes, måtte han med kone bo hjemme hos Sonne grundet bolignøden. Det var jo ikke så rart for nogen af parterne, da der så blev endnu mindre plads i lejligheden. En dag spurgte min bedstefar Sonne, om sønnen og hans kone stadig boede hos ham, hvorefter Sonne svarede meget irriteret og med en talestrøm på plattysk, så man kunne blive helt forskrækket: »Ja, er pist mir den Pott full, es geht über durch den Böm über den Kohl«. Oversat: »Ja, han pisser mig potten fuld, så det går over gennem gulvbrædderne og ned over kullene« (i kælderen).

På et vist tidspunkt blev købmandsbutikken på Friisvej ledig, og mange arbejdskammerater sagde til Sonne, at den skulle han overtage, så ville de komme ud til ham for at handle og støtte ham. Sonne overtog købmandsbutikken, og arbejdskammerater fra værftet kom for at handle med ham. Særligt

op mod jul købte de stort ind, men det meste køb skulle »skrives«, altså solgt på kredit, og mange glemte at komme for at betale deres gæld. Sonne fik således »en hue« og måtte afstå forretningen igen. Hvis nogen spurgte Sonne, om han stadig havde forretningen, svarede han: »Næ'e, jeg er færdig med at forære julegaver«.

BILER OG CYKLER I STALD

Da landboerne omkring 1930 udskiftede hest og vogn med biler, og de unge mennesker rigtig tog cyklen i brug, var det interessant at lægge mærke til, at hvor før heste blev sat i stald i torvets gårde, skulle nu »stålhesten« i stald under et biografbesøg eller ved lignende lejlighed. Staldmestrene havde travlt med at passe på landboernes cykler, det var ikke som nu, hvor unge mennesker smider deres cykler alle vegne uden opsyn. I den mørke tid kom de med tændte cykellygter, asplygter med et stearinlys i, eller de store karbidlygter, som gav et kraftigt lysskær, senere med elektriske batterilygter og sidst med dynamolygter.

HAVNEN I HELSINGØR 1925–35

Som børn rendte vi meget nede på havnen for at se på de forskellige skibe. Der var mange dengang, både en-, to- og tremastede sejlskibe, gamle kulfyrede dampskibe, motorsejlere og fiskerbåde, lystbåde og robåde. Nordhavnen var ikke bygget endnu. Færgemand Strube havde sin færgebåd og store åbne pram, hvori proviant til dampere, der lå på reden, blev sejlet ud. Lods-

væsenet havde også et par motorbåde bygget af træ med mast og sejl. Hver eftermiddag ved tretiden sejlede lodsbåden ud til Lappegrundens fyrskib med proviant, aviser og breve til mandskabet. Aviser og breve var nedlagt i en stor firkantet sort lædertaske med skulderrem. Når den blev bragt om bord, vidste vi drenge, at der snart var afgang. Min broder og jeg har også været med på sådan en sejltur ud til fyrskibet. Når vi på udturen havde passeret Kronborg, blev bomsejlet hejst for at få lodsbåden til at sejle lidt hurtigere. Efter et kort ophold ved fyrskibet sejlede vi så hjem igen, en oplevelse rigere.

Der, hvor de nye færgelejer nu er, var der dengang trætrapper og slidsker med en lang platform helt nede ved vandspejlet. Her lå to flydende fiskehaller med mange fortøjede fiskerrobåde imellem, og lidt længere ude lå motordrevne fiskekuttere. På trapperne ned til vandet kunne godt røre sig et broget liv. Jeg kan huske, at de store læredrenge gik her og spillede »klink« med blanke 2- og 5-ører som indsats. I havnen kom tit sejlskibe for at udlosse cement i papirposer, foderstoffer eller brædder, der blev hevet op af lasten

med skibets eget motorspil. På land stod så en havnearbejder, som med et langt tov hev lossebommen hen over en hestevogn, hvorpå de udlossede varer blev kørt bort. Arbejdet gik stille og roligt, man havde indtryk af, at der var tid og folk nok til at losse sådant et træskib. Det kunne hænde, at vi børn blev sendt hen for at købe øl, snus eller brændevin til havnearbejderne. Fra Tyskland, Polen, England og andre steder fra kom gamle, beskidte kulfyrede dampere for at losse koks, jernplader og jernstænger til værftet, kul til gasværket eller til bunkerdepotet. Så gik vi om bord for at tigge tomme tændstikæsker til vores samling. Engang kom jeg hjem med en æske med gul etiket med en rød rose på, den var meget eftertragtet, men uheldigvis var æsken meget sort og beskidt, så min fader sagde, at vi ikke måtte gå om bord i sådanne snavsede skibe, vi kunne jo få fnat på fingrene. Det var jo ikke alle sømænd, der var lige renlige. Jeg har også set gamle dampskibe, hvor mandskabslukaferne skulle »gasses« for kakkelakker, væggelus og andet utøj under opholdet i havnen. Losning af kul og koks fra skibene foregik ved hjælp af håndkraft og skibets dampspil. I hvert lastrum var 6–8 havnearbejdere, som skovlede op i 3–4 store trætønder, som så blev hevet op af spillet og tippet over i trillebøre. Andre arbejdere måtte køre disse på en lang, smal træbro i 3–4 m's højde tværs over gaden og Hornbækbanens spor og kulpladsens plankeværk, bag hvilket koks og kul blev tippet af i store bunker. Flere gange om dagen kom Hornbækbanens tog med kulfyret lokomotiv forbi. Når det kom, gav det i tide et stød i fløjten, og øjeblikkelig standsede alt lossearbejde. Folkene på træbroen ilede hen til broens hejseværk for med håndkraft, tovværk og trisser at hæve gangbroen så meget, at lokomotivet med den høje skorsten kunne passere under. Lokomotivet gav så et ekstra pift i dampfløjten som tak for venligheden og futtede ud ad skinnelegemet, mens gangbroen blev firet på plads igen, så lossearbejdet kunne fortsætte. Under hele lossearbejdet rendte der altid en del børn og gamle koner med sjaler på kajen for at samle nedfaldne stykker koks op til brug i kakkelovnen om vinteren.

LEGETØJ

Min fader fortalte os om legetøj, han havde som dreng, og han lavede det også til os. Der var f. eks. en »sugelap«. Den bestod af en skind- eller læderlap ca. 4–5 cm i diameter med en ret lang snor fastgjort i midten. Når denne lap blev gjort våd og trykket mod en bordplade eller et plankeværk, sugede den sig fast. Ved at trække den løs ved hjælp af snoren gav den et ordentligt svup eller knald.

Små »troldmænd« var tilspidsede stykker af den lette marv fra hyldetræer med et blyhagl presset fast i den brede ende. Når man væltede en »troldmand« om på siden, rettede den sig straks op igen. Fløjter blev skåret af en saftig gren fra et rønnetræ. »Kartoffelbøsser« bestod af et rør fra en gåsefjer med en rund pind som stempel. »Kuglen« fik man fra en skive rå kartoffel,

idet røret blev stukket gennem skiven, hvorved det blev lukket i den ene ende af en kartoffelprop. I den åbne ende af røret blev så den runde pind presset ind, og den sammenpressede luft fik proppen skudt ud med et knald.

Om foråret samledes kvarterets børn på Akseltorvet, hvor pigerne hinkede i ruder eller spillede med nipsenåle. Drengene lavede væddeløb rundt om torvet eller spillede med små lerkugler.

I begyndelsen af 1920'erne var det moderne at lave »kigkasser« og »spilleautomater«, hvad jeg ikke har set siden. En kigkasse bestod af en tom skotøjsæske med et kighul i den ene korte ende. De tre andre sider blev indvendig beklædt med farvestrålende billeder fra ugeblade, og midt på »gulvet« i kassen blev flotte glansbilleder opstillet, så det hele virkede som et »panorama«. I stedet for paplåget blev der så klistret et stykke tyndt, hvidt »brødpapir« på, det gav et dejlig lys til »panoramaet«. Det kostede en bukseknap af metal, en såkaldt »disse«, for at få lov til at se herlighederne. Det gjaldt om at gøre udstillingen så tiltrækkende som muligt. Jeg kan huske en dreng, der havde lavet et flot panorama med vat og små julenisser og installeret elektrisk lys, som han kunne tænde og slukke. Andre drenge lavede mere beskedne udstillinger. Det værste, man kunne gøre, var at nøjes med at klæbe »Knold og Tot« op i kigkassen. Nogle blev så arrige over det, at de, hvis de ikke fik den betalte knap igen, ødelagde kigkassen ved at slå hånden gennem brødpapiret, og så måtte indehaveren hjem for at reparere »forretningen«.

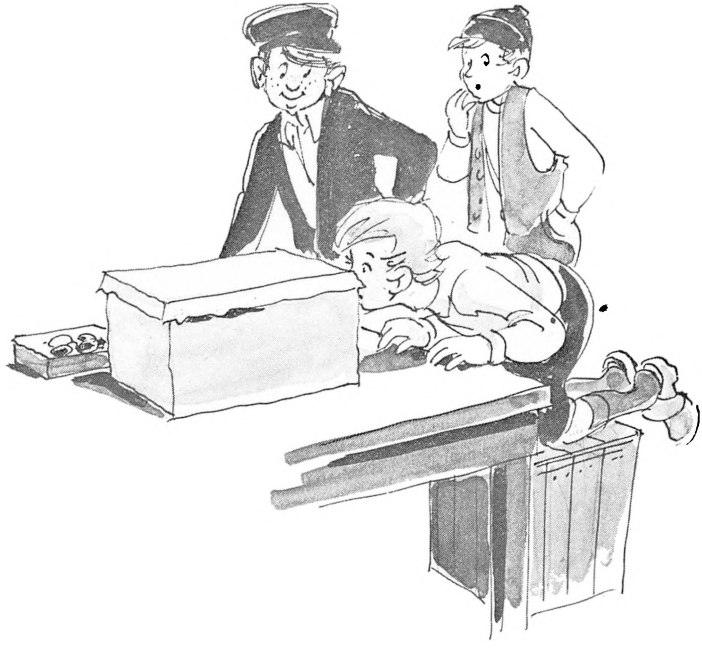

»Spilleautomater« var lavet af cigarkasser på højkant med »møntindkast« foroven og hul til udbetaling forneden. Nederst inde i kassen var en mindre papæske til opsamling af »fortabte« mønter. Cigarkassens indre var fra top til bund udstyret med forhindringer af forskellig slags, så mønten, der var en bukseknap, flest gange faldt ned i kassen og kun engang imellem kom til udbetaling sammen med en ekstra knap fra indehaverens bukselomme. Forhindringerne kunne være knappenåle og papstykker, der var sat fast i kassens bund, der jo stod lodret. Skeptiske drenge forlangte at se spilleautomaten indvendig, inden de vovede en bukseknap. Hvis de skønnede, at det var meget svært at få gevinst i den pågældende automat, »ville de sku ikke spille hos den svindler«. En dreng, som havde tabt og vundet og igen tabt alle sine løse knapper, var så besat af spillelidenskab, at han til sidst skar alle sine bukseknapper af med en lommekniv for at prøve, om han dog ikke kunne vinde nogle af sine mange tabte knapper tilbage. Det lykkedes ikke, og han måtte vandre hjem, mens han holdt godt op i bukserne for ikke at vise, at han var blanket af helt ind til skindet.

»Nøglebøsser« var store, hule dørnøgler, som blev »ladt« med afkradset svovl fra et par tændstikker; i den hule ende stak man et søm, der skulle virke som stempel. En ret lang snor gik fra nøglehovedet til sømmet. Man svingede så »bøssen« frem og tilbage nogle gange i snoren for til sidst at banke sømmet ind i en husmur, hvorved der lød et mægtigt knald. Det kunne godt være lidt farligt, især hvis man havde givet »bøssen« en for kraftig ladning af svovl, så kunne hele nøglen splintre, og stykkerne af den fløj til alle sider.

»BÆNKELAVET«

I tiden mellem 1925 og 1935 samledes mange pensionister i sommertiden om aftenen på torvets bænke. Det var kvarterets gamle slagtermestre, håndværksmestre og andre samt torvets staldmestre. Dengang var der jo ikke noget med at sidde hjemme og kigge på fjernsyn, og folk hørte heller ikke så meget radio. Her sad de gamle fra ca. 18.30–21 og røg pibe, tyggede smalskrå og hyggede sig i hinandens selskab. Men klokken 21 var det slut. Så snart Sct. Olai kirke ringede solen ned kl. 21, begyndte pensionisterne at rejse sig, så på deres lommeur og stillede eventuelt på det, hvorefter de vandrede hjem for at sove. Hver pensionist havde næsten sin faste plads på en bestemt bænk, og hele historien blev kaldt »Bænkelavet«.

SANG PÅ TORVET

Omkring 1930 kom folkesangeren Saxtorph Mikkelsen et par gange om sommeren for at holde friluftskoncerter søndag aften på Akseltorvet. Han spillede på luth og sang kendte sange af Harald Bergsted, Jeppe Aakjær og mange andre. Der var altid mange til hans koncerter. Saxtorph Mikkelsen hævdede, at vi måtte væk fra det tomme, flade pjat og have de gode, danske sange sat i højsædet. En aften var den lokale helsingørske komponist Wilhelm Hansen til

stede, og da Saxtorph Mikkelsen opdagede det, fik han ham hevet op på tribunen for at synge sin egen sang og melodi »Ved Øresunds Kyst«, men da han nu var ældre og hurtigt blev forpustet, lød det ikke så godt, men Saxtorph Mikkelsen syntes det var strålende og ville have ham til at synge en anden af hans sange, men så råbte publikum, at det var synd, og så slap »onkel Wilhelm« for at synge mere. Idet han kravlede ned fra tribunen, sagde han: »Næste gang tager jeg mit klaver med på ryggen«.

En anden sommeraften, hvor Saxtorph Mikkelsen gav koncert på torvet, afsluttede han med et nummer, der hed »Klokken«. Samtidig med at han sang teksten, svingede han sin store luth fra side til side som en kirkeklokke og slog strengene bredt an. Inden han var færdig med sangen, begyndte Sct. Olai at ringe solen ned kl. 21 og blandede sig derved i hans klokkespil. Da han var færdig, udtalte han, at det var en af de skønneste aftener han længe havde oplevet, hvor byens kirkeklokke på så smuk måde havde suppleret hans klokkespil. »Det er også et meget smukt torv, De har her i Helsingør, med de skønne, grønne træer«, sagde han.

Man kan stadig opleve pudsige scener på torvet, når det vrimler med mennesker. Så sent som lørdag den 14. februar 1976 om formiddagen oplevede jeg følgende på Akseltorvet: Jeg kom gående mellem handelsboderne på langs ad torvet, da noget kom susende hen over hovedet på mig. Da jeg kiggede efter, viste det sig at være en afhugget, vissen hønsefod, der skiftede plads fra den ene handelsmand gennem luften til den anden og videre til en tredie. Da kom jeg til at tænke på det, min far oplevede for hundrede år siden, i 1876, også på Akseltorvet, nemlig de frække slagterdrenge, der listede afskårne kopatter ned i lommerne på fremmede folk.

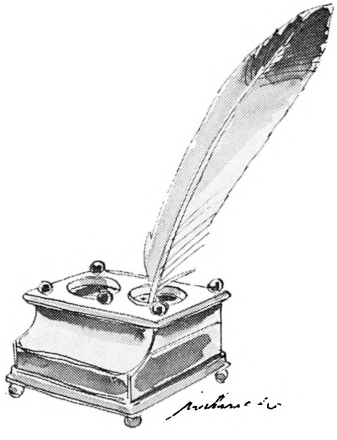

AF EN LANDBODRENGS LEVNED

Karl Nielsen, Hellebæk

BEGIVENHEDER FØR SKOLETIDEN

Den erindring, som vel ligger længst tilbage i tiden, og som jeg dog kan huske med absolut tydelighed, stammer fra en søndag i august måned 1918. Samtidig er det det eneste erindringsbillede, jeg har af min bedstefader, altså min fars far.

Mine forældre boede i et lille, gammelt hus med stråtag og i en regulær bondelandsby, hvor der var en smule have med plads til lidt køkkenurter, som for størsteparten bestod af kartofler. Denne søndag var det tid til at få disse få kartoffelrækker taget op, og de kartofler, som ikke blev spist indenfor de første par måneder, skulle lægges i »kule« og dækkes til med halm og jord, således at de kunne modstå frosten i den kommende vinter.. Det var lidt af et »betroet« arbejde at rette kartoffelkulen op, så den tog sig fint ud og var klart til tildækning. Dette tog bedstefar sig af, og jeg »hjalp til«, ligesom jeg havde hjulpet til med at pille kartofler op henne i haven. Bedstefar var en meget lille mand, og for at nå at stable de øverste i toppen af kulen måtte han af og til kravle halvt op ad siden med det ene ben. Dette fik jeg set, og meget indigneret udbryder jeg: »Du træder jo i kartoflerne, besfar!« Jeg var på daværende tidspunkt 3½ år, og man har senere betvivlet, at jeg kunne huske det, men det kunne jeg altså. Den følgende onsdag døde bedstefar, så det var samtidig sidste gang, jeg så ham. Til begravelsen, som foregik ca. 5 km derfra, havde far lånt en såkaldt charabanc, et meget fornemt køretøj for almindelige mennesker at køre i, og fra denne tur kan jeg erindre, at vi kørte ligesom gennem en allé med store træer på begge sider. Det har man senere forklaret mig, måtte være vejen forbi »Skovgård« ved Esbønderup.

Af andre »store« begivenheder fra min tidligste barndom kommer vel nok mit ophold på Rigshospitalet. Jeg var knap 5 år dengang, og jeg skulle have opereret det ene øje, fordi jeg var en smule skeløjet. Det ville vare ca. en uge, og da man derhjemme ventede familieforøgelse, var denne min københavnertur meget belejligt henlagt til der, hvor »tidens fylde var inde«. Tit havde jeg brændende ønsket mig en lillesøster, og der havde været drevet mange løjer med, at far skulle »købe« en, når han en dag fik råd. På hospitalet gerådede jeg i vild uenighed med alle sygeplejerskerne om tidsregningen. På grund af bedøvelsn var jeg kommet en dag forud for min samtid, og dette nåede vi aldrig til enighed om, mens jeg var der! En af mine fastre havde lovet at rejse hjem med mig, da jeg var udskrevet, og samtidig skulle hun »forberede« mig på den glædelige begivenhed, der var indtruffet, mens jeg havde været fra-

værende. Jeg har jo sikkert glædet mig gevaldigt, og skuffelsen har sikkert været stor, da jeg stillet overfor de nøgne kendsgerninger skal have udbrudt: »Er'et så'en et lille skidt, hende ka' jeg da ikke lege med!«

En tildragelse endnu fra den før-skolepligtige alder var, da de en dag på en af gårdene i landsbyen skulle »køre møg« ud på en mark, der grænsede umiddelbart op til mine forældres have. Jeg skulle selvfølgelig »hjælpe« med og var følgelig selvskrevet til at få middagsmad på gården sammen med de øvrige »avlskarle«. Jeg har vel været lige i underkanten af 7 år. Der blev bl. a. serveret risengrød, og her var det endnu skik, at alle langede til samme fad. Dette generede absolut ikke mig, men hvad der nær bagefter kunne have haft ubehagelige følger var, at en af de voksne karle, Laurids, fik mig lokket til at tage hele smørhullet i grødfadet på én gang. Det var der nær blevet slagsmål ud af.

FRA MIN SKOLETID

Den allerførste skoletid var præget af en del forvirring, idet man på den tid udvidede skolen til at omfatte 4 klasser mod tidligere kun 2. Derfor blev der bygget en helt ny skolebygning med 2 klasselokaler og lejligheder til både førstelæreren, der var gift, samt til en ugift lærerinde. Mens alt det roderi stod på, var der kun én skolestue, nemlig den gamle. Den nyansatte lærerinde ankom længe før hendes fremtidige domicil var klar til brug, men hvilken ord-

ning, der blev anvendt for at alle kunne få plads, står mig ikke rigtigt klart. Den dag, som både jeg og mange andre havde set hen til, oprandt, da jeg havde frekventeret skolen i 3 år. Da skulle vi nemlig op i en af de »store« klasser, hvilket ville sige tredie klasse, og det var samtidig i den nye skolestue, som på daværende tidspunkt kun havde fungeret ca. 1/2 år. Så skulle vi også gå hos den mandlige skolelærer. Det var vi knap så begejstrede for, selv om vi ikke rigtigt kunne huske ham. I alle tilfælde kunne vi godt huske, at der var stor forskel på gårdmandsbørn og vi andre. Endvidere at spanskrøret hang ret løst, selv om det jævnligt var en af hans egne drenge, det gik ud over. Især den ældste, Herluf, fik det at smage mindst 2 gange om ugen, og i hele klassens påsyn. Det var der dog ikke noget mærkeligt i, når bare man selv slap fri. Jeg nåede ikke at komme i »maskinen«, for ca. 1 1/2 måned senere flyttede vi ud på »Klostermarken«, hvor mine forældre havde købt en lille, altfor lille landejendom, og det betød for mig en ny skole med en ny lærer og nye kammerater samt alt andet nyt, dette nu engang førte med sig. Selv om det var indenfor samme kommune, så var det en omvæltning, der kunne mærkes.

Også her var kun 4 klasser med skolegang hveranden dag; men for det første havde vi, mærkeligt nok, for en stor del andre bøger og flere bøger, d.v.s. flere fag, men først og sidst: læreren var af en helt anden støbning end ham, jeg havde været vant til. Foruden at han var en meget dygtig lærer, rent skolemæssigt, så havde han udprægede pædagogiske evner, hvad man absolut ikke kunne beskylde den forrige for! Her var respekt i dette ords rette forstand, uden brug af store ord og spanskrør. Han var i besiddelse af en egen evne til at få os unger til at holde en slags selvjustits. Det virker nu engang bedre at blive gjort til grin blandt sine egne end at få et drag over nakken af læreren. Som sagt vi respekterede ham uden at være bange for ham, og samtidig holdt vi af ham, hvilket også havde været utænkeligt i forholdet til mit første bekendtskab blandt lærerstanden. Kun én ting greb han, efter min mening, forkert an. Min første erindring herom skriver sig fra den første sommer, jeg gik i den skole. Når vejret tillod det, så brugte man her at gå i vandet i stedet for gymnastik, forresten det fag, jeg var mest stiv i. Badningen foregik i Mølleåen, hvortil vi marcherede i firedelt kolonne. Det med at gå i vandet havde jeg aldrig været ude for, og det gibbede nok noget i mig, da jeg pludselig befandt mig i ret koldt vand, der gik mig helt op over brystet. Der har nok været næsten en meter dybt, og dybt med det samme. Jeg har nok i forskrækkelse klamret mig til græskanten, men straks fik en af de større drenge besked på at trække mig ud og få mig dykket rigtigt. Denne episode gjorde, at jeg aldrig i skoletiden blev helt fortrolig med denne »vandgang«. Selv om jeg aldrig blev nogen udpræget »vandhund«, så blev det meget bedre senere, da det mere beroede på frivillighedens basis.

HARESTEG OG HYLDEBÆRSUPPE

Foruden at min far var skomager af profession, så blev han senere både landmand, tækker, brøndgraver og altmuligmand. Jagt og fiskeri var hans store lyst. Det kom aldrig til at ligge til mig, og selv om jeg heller aldrig lærte at holde af fisk, så kunne jeg godt lide at være med at spise det vildt, som far af og til kom hjem med. En ting, jeg også altid holdt meget af, var hyldebærsuppe, og derfor var det i efterårstiden et af mine jobs at skaffe hyldebær. Men det skulle gøres om søndagen, på hverdage var der ikke tid. Her måtte jeg helt fra starten være med i arbejdet så godt mine evner tillod, mange gange lige i overkanten heraf. Vi var naboer til »Esrumgård«, og her var mange store tidligere mergelgrave, hvor der bl. a. voksede en del hyldebær op ad skråningerne. Hyldebærsæsonen er gerne i oktober, og det er harejagten også. Daværende forpagter, senere godsejer Lützen, afholdt som regel jagtselskab en søndag hvert år i oktober. Det efterår, hvor jeg var 12½ år gammel, var jeg en søndag eftermiddag ude at pille hyldebær i de gamle mergelgrave. Dette var rent tilfældigt også dagen for harejagten på gården, men det havde jeg ikke taget synderlig notits af. Godt nok hørte jeg af og til et skud i det fjerne,

og jeg så også af og til nogle ryttere til hest. Jeg havde en ret stor spånkurv med, men alligevel havde jeg fået den helt fuld og var faktisk på vej hjem, da jeg ser en anskudt hare komme vaklende og styrte om ikke ret langt fra mig, og her blev den liggende. Jeg var ikke sen til at få den trukket det halve hundrede meter hen til buskene, hvor jeg kom fra. Her skyndte jeg mig at lægge nogle af bærrene ind under busken, haren ned i bunden af kurven og hyldebær over. Jeg var ikke mere end netop kommet i vej igen, før forpagteren kom ridende og i en ret brøsig tone spurgte, om jeg ikke havde set en hare komme denne vej? Jo, den løb den vej, pegede jeg; jeg »glemte« bare at sige, at jeg havde hentet den tilbage igen. Hvorefter den store mand galoperede videre i den angivne retning. Hjemme bestilte jeg haresteg og hyldebærsuppe til den kommende søndag, og det fik jeg også! Far morede sig ustyrligt over den historie, han undte udmærket Lützen denne »dukkert«. Selvfølgelig måtte jeg afsted igen for at hente de »aflagte« hyldebær!

ARBEJDSPLIGTER

Noget af det, der i de år forrentede sig bedst i landbruget, var at avle smågrise. Til det brug havde far som regel 2–3 grisesøer, som det var en af mine pligter at skaffe foder til. Det vil i denne forbindelse sige brændenælder, der

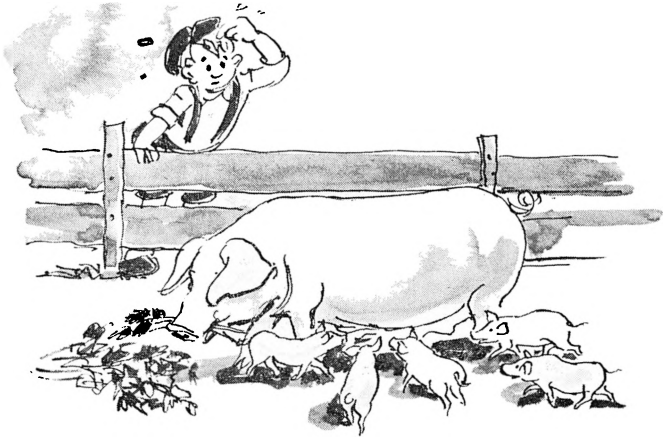

blev brugt som grovfoder på den måde, at de blev skåret til »hakkelse«, hvorefter de blev blandet op med en smule kornskrå og en del væde, hvoraf det meste var vand, især i den tid, hvor søerne bare gik og »ventede«. Det var rent utroligt, hvad 2–3 søer kunne sætte til livs af nælder. Foruden at de kunne lide dette foder, så gjorde den ventede familieforøgelse jo sit til, at de blev ekstra sultne. Tit og ofte måtte jeg meget langt omkring for at finde tilstrækkeligt mange nælder. Det kunne godt være en blandet fornøjelse i sommervarmen, for det var jo nødvendigt med både lange ærmer i trøjen samt vanter for ikke at brænde sig alt for meget. Alligevel slap man aldrig helt, især når der opstod et bart stykke mellem ærmet og vanten. Jeg prøvede somme tider at snyde ved at blande græs imellem, men det vragede de, og hvis far opdagede det, så var der »fyret op« til mig. Som allerede nævnt var ejendommen for lille til at føde en familie, og far var derfor nødt til at gå på arbejde ved siden af. Det kneb så for mor at styre os unger og især at få mig af sted at skære nælder, inden far kom hjem. Jeg undskyldte mig gerne med, at jeg »troede«, at der var nok til i aften. Jamen, hvad så til i morgen tidlig? Det kendte jeg immervæk ingen nærmere forklaring på; den fik jeg først, når far kom hjem og havde taget syn på tingene. Så var der kun én vej, og det var at komme afsted efter nælder, uanset hvad klokken var på dagen. Jeg har måttet afsted kl. halvti om aftenen, næsten i halvmørke. Jeg skulle op til et par kilometer over markerne for at finde tilstrækkeligt. Jeg skar tænder af raseri og arrigskab, men dommen var afsagt, og der fandtes ingen appelinstans.

Givet var der også muntre øjeblikke ind imellem, men de var meget få. Den meste tid fra dengang husker jeg som sure pligter, som oftest slidsomme pligter. F. eks. var det også en af mine opgaver at hente vand. Dette foregik fra en gammeldags kampestensbrønd, der lå ca. 80 m fra huset. Man hentede

det op ved hjælp af en stang med en spand på enden, hvorefter man hængte 2 spande i et åg og stolprede afsted med lasten. Især vinterdage, hvor kreaturerne stod på stald, kunne det være et trist arbejde at slæbe vand til de 2–3 køer og hesten. Det var rent utroligt, hvad de kunne bælle i sig, syntes jeg, og altid når der lå tykt med sne, som først skulle skovles væk; eller det var i efterårstiden, hvor der kunne være så pløret, at jeg ikke kunne bunde med træskoene, og pladderet så løb ovenind og svinede hoserne til. Støvler havde jeg ikke, så jeg måtte »steppe« på tåspidserne så godt jeg kunne, hvilket dog ikke altid var lige let med et par tunge vandspande. På skoledage forestod dette arbejde umiddelbart efter hjemkomsten, og inden der kunne blive noget til mig selv, så det var af med skoletøjet og i gang. Altid dyrene først!

Hvad jeg også husker fra den tid som noget umådeligt surt, var de vinterdage, hvor far og naboen bestemte sig for, at nu skulle der tærskes. Naboens ejendom var af samme størrelse som vor, og begge havde fået anskaffet sig en lille tærskemaskine, oprindelig vistnok beregnet på at skulle trækkes med et håndsving. Dette var dog næsten umenneskeligt, så man fandt udvej for en hesteomgang hos hver. Hver af parterne havde én hest, som dog knap kunne trække værket, hvorfor man fandt på at »slå sig sammen«, d.v.s. spænde begge heste for én maskine, og så hjælpe hinanden inde på tærskeloen. Jeg røber vel ingen hemmelighed, når jeg oplyser, hvem der kom til at traske bagefter hestene ude på omgangen? Time efter time og i al slags vejr, som regel de dage, hvor der var mest af det, for så »var det jo ikke vejr til andet«. Havde det været for svært for én hest, så var det til gengæld næsten for let nu de var to om det, og det kunne derfor meget vel resultere i, at det gik for stærkt,

hvorfor døren fløj op, og far rev en del ondt af sig. Jeg forsøgte så at få rallikerne til at gå langsommere, men så gik der ikke mange øjeblikke før det gik for småt, og så fremdeles. Jeg frøs, og jeg bandede (indvendig), og jeg græd mine modige tårer over disse tærskedage. Men nu var det engang mig, der skulle passe det, det var der ikke noget at gøre ved, men så var det til gengæld *begge* steder, og enkelte gange hos en tredie nabo også, men her var hesteomgangen indendørs, så det var noget af et »himmerige«, og så bagte denne nabokone sådanne nogle vidunderlige pandekager!

CYKELKUNST

Et anden side af min tilværelse fra tiden lige før skolen begyndte var jeg lige ved at glemme på grund af al det tærskesnak. Det var, da jeg skulle lære at

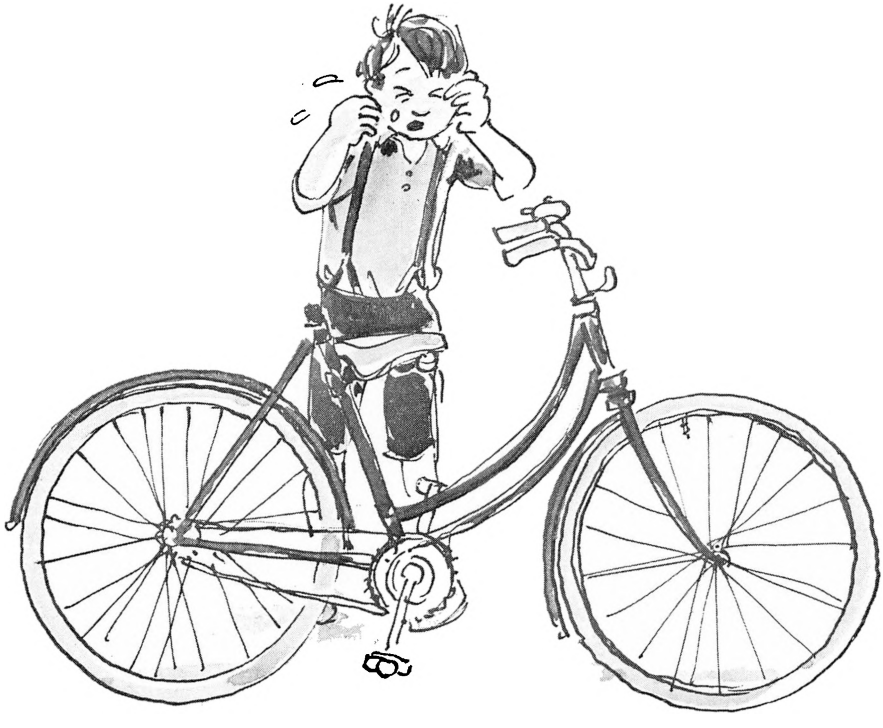

køre på cykel. Dette afsnit må med, for det hører med til helheden, men vi må som sagt lidt tilbage i tiden. Det med at ungerne lærer at cykle, er nutildags tilsyneladende intet problem; de lærer det bare, næsten uden at nogen aner hvordan. Slet så enkelt var det ikke i min barndom, da ikke i alle tilfælde, og denne kategori hørte jeg ind under. Det skulle forberedes. Mors gamle skærveknuser kom frem i lyset; den var som regel punkteret, selv om hun aldrig kørte på den. Så skulle den lappes, sadlen skulle anbringes i en særlig, hjemme-

lavet anordning foran på den stang eller det rør, hvor sadelpinden normalt er anbragt, men den skulle sidde i et lavere plan end normalt, for at jeg kunne nå den. Den første gang glædede jeg mig over disse forberedelser, men det var kun til jeg havde været under fars kommando i 10–15 minutter. Jeg *kunne* ikke få ind i hovedet, hvad jeg skulle gøre for ikke at vælte, men jo mere far skældte ud, des mere tungnem blev jeg. Så blev far endnu mere irriteret, og til sidst måtte vi opgive ethvert forsøg for den gang. Men der kom andre gange; til sidst bævrede jeg af skræk, hver gang det kom på tale med cyklen.

På den vis var jeg blevet over 8 år, uden at det endnu var lykkedes mig at erhverve denne ædle kunst, og det var ikke fri for, at jeg var en smule overset af de andre unger, fordi jeg ikke engang kunne køre på cykel; det kunne da ellers alle andre, når de var seks. En aftenstund i august 1923 – min morbror var på feriebesøg, cyklende fra Hornsherred – kom det op i mig, om ikke *han* kunne få mig det lært, hvorfor jeg fremsatte denne teori, meget forsigtigt, lige før aftensmadtid. Det lod til at falde i god jord, cyklen kom frem, punkteret som sædvanlig uden at have været ude siden sidste mislykkede forsøg.

Det lod til, at morbror havde bedre »tag« på at lære fra sig, for i løbet af kun 10 minutter kørte jeg ved egen hjælp, hvilket aldrig ville have været tilfældet i fars »køreskole«. Selvfølgelig gik der nu ikke en dag til ende, uden at jeg var ude på cyklen; somme dage rakkede jeg på den hele den udslagne dag. En ældre kone, som ejede det hus, vi boede i, havde en dag været på besøg, kaffeslapperas, hos min mor. Der var intet udpræget ejer/lejer forhold, man var gode naboer og intet andet, men Mathilde var altså på vej hjem de ca. 100 m, hun skulle. Jeg kommer på cyklen, og skønt der på vejen var plads til mindst otte koner, så var det mig komplet umuligt at komme uden om hende, og det hverken til højre eller venstre. Dér sad Mathilde, og dér lå jeg og rodede med cyklen, men hun tog det fra den gemytlige side.

Cykleriet fortsatte en tid endnu, indtil far en aften kundgjorde, at fra i morgen lader du cyklen stå og kører kun, når der er noget at køre efter. Alt det øvrige var unødvendig slitage. Jeg var komplet uforstående overfor denne nye tingenes tilstand, men her som andre steder: Fars ord var lov. Det nyttede intet, at hverken mor eller jeg selv tiggede og bad for bare en enlig tur hver dag – kun en kort én? NUL!

Visse få lyspunkter var der dog. I disse år drev far af og til lidt skomageri, især i vintertiden, og så hændte det, at et par sko skulle bringes ud til en kunde. Det længst væk var gerne Dronningmølle, hvortil der var ca. 3 km. Helt stort var det de dage, hvor far skulle have sit lager af læder suppleret op, og hvis det ikke var større portioner, end jeg kunne køre med. Garveriet var i Græsted, hvortil der var en 8–9 km. Andre småpligter jeg havde, og som det måske kneb lidt med at få til side, kunne forceres væsentligt, hvis blot mor sagde: Husk nu på den dejlige tur, du får bagefter! Ja, det var da også sandt, og så gik det som regel alligevel.

Som tidligere omtalt kom vi rigtigt »på landet«, kort efter at jeg var fyldt 10 år, og så var disse ture en saga blot. Køre på cykle i skole? Aldrig i livet, selv om der var ca. 3 km ad stier og markveje. Det er vist sket 3 gange i min skoletid, at jeg fik lov at tage cyklen i skole. Jeg siger udtrykkeligt cyklen, for efterhånden var der kun fars cykel tilbage, og den skulle han selv bruge næsten hver dag. Kun hvis jeg skulle have noget hjem fra købmanden, og der var en stærk begrundet formodning om, at jeg ikke kunne bære det, så måtte jeg tage cyklen og køre i skole. Hjemturen foregik gerne med at trække cyklen, for når jeg fik det fornødne læsset på, kunne jeg ikke køre med det. Men så var det galt, at jeg kom så sent, det kunne gå meget hurtigere, når jeg var kørende! Tiden var ikke til pjat.

Den sommer, hvor jeg var fyldt 12 år i april, altså kort før den tidligere omtalte harejagt, måtte jeg en uge i seng med mæslinger. Af samme grund kom jeg ikke med på den årlige skoleudflugt, den eneste udskejelse, jeg fik tilladelse til, og af samme grund kom jeg også bagefter med at hakke et stykke roer, som det var mig pålagt at sørge for. Det *skulle* gøres færdigt, om jeg så skulle tage natten til hjælp, det var netop fars ord. Til sidst fik jeg stillet i udsigt, at jeg, *når* jeg var færdig med stykket, skulle få en hel dag helt til min egen rådighed. Jeg måtte få cyklen med og køre hen, hvor det passede mig, jeg skulle bare være hjemme sådan ved normal sengetid. Det var vel nok et perspektiv, og der kom gang i fingrene, for ukrudtet i roerækkerne var efterhånden blevet så stort, at jeg måtte krybe på knæ og bruge »klør fem«.

Endelig oprandt den store dag, cyklen blev pumpet, og en flænge i fordækket omhyggeligt surret til med sejlgarn. Nu måtte man jo håbe det holdt! Nyt dæk var der ikke råd til. Jeg fik madpakken på styret og kom ud til landevejen ved Plejelt. Her så jeg et skilt med: Humlebæk 12 km. Hvem havde nogen som helst anelse om, hvor i verden Humlebæk lå? Men jeg syntes,

det lød helt »eksotisk«, så det blev altså Humlebæk, der blev første mål på vejen; det var altid til at finde ud af hvorhen så, når jeg var kommet dertil. Vel ankommet til Strandvejen ved Kølles Gård var det nok fristende at dreje til højre, men det var nu nok *for* vildt, så det blev ad Helsingør. Det var vel nok en herredag! Jeg havde fået 50 øre med til at snolle for. De 15 øre brugte jeg til en sodavand til madpakken, og så gik det ellers nord på. Indtil det pludselig sagde bang! Det var sejlgarnet på forringen, der ikke kunne mere. Jeg havde ingen lappegrejer med; det kostede 50 øre at få lappet hos en cykelsmed, men det havde jeg jo ikke mere, så der var kun at sjoske af sted og finde den første vej, der drejede til venstre. Så megen stedsans var jeg da i besiddelse af, at jeg kunne regne det ud. Først kommende mulighed, der bød sig, var ved Skotterup, altså gennem Rørtang. Hvem vidste, hvor Rørtang lå? Jeg anede i hvert fald ikke noget om det. Langt om længe kom jeg da op til Kongevejen, og her spurgte jeg en mand til råds om, hvordan jeg kom til Tikøb, som jeg mente måtte være den absolut første station på vejen. Manden forklarede beredvilligt om snørklede skovveje, og jeg begav mig afsted. Skoene var hurtigt blevet for varme for mig, der var vant til bare fødder, og sålerne var heller ikke, hvad de burde have været, så det gik afsted på bare futter. Uheldet skete ved ca. halvelleve-tiden om formiddagen, og kl. 6 aften var jeg hjemme, sulten, træt og med vabler på fødderne. *Den* tur havde alligevel været i overkanten af, hvad jeg kunne byde dem! Og så fik jeg af

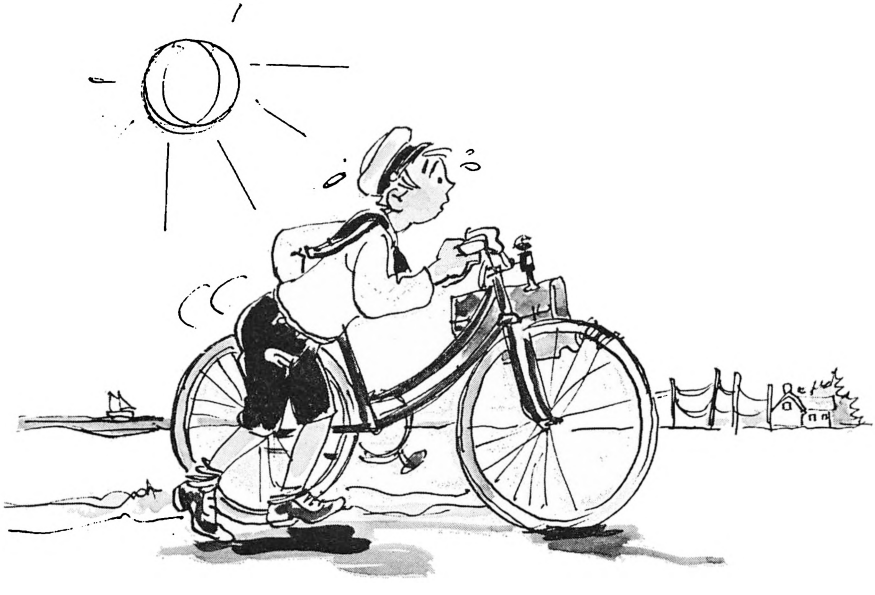

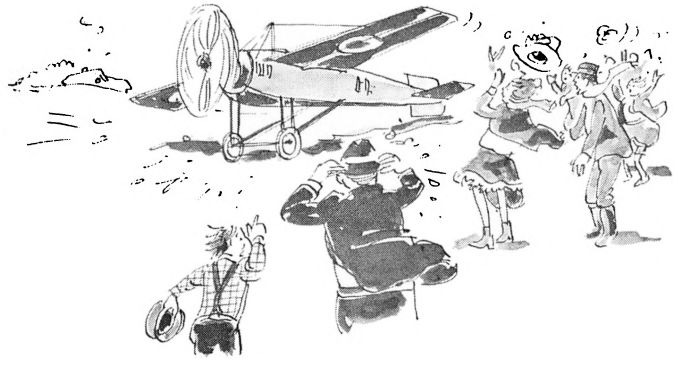

far at vide, at jeg havde været et »kvaj«, for jeg kunne have spurgt om vej til *Esrum,* så havde jeg sparet den ene fjerdedel af vejen, nå men det var jo bare ærgerligt. Om nogen anden tur til erstatning for den mislykkede kunne der ikke være tale om. Jeg *havde* fået min tur og dermed basta!

Der kunne fortælles om andre tildragelser, som nutidens børn ville kalde kedelige og trivielle, men som for et barn i en udmark og for 50 år siden simpelthen var, om ikke verdensbegivenheder, så dog noget, man kunne leve højt på meget længe. Som da en lille, gammel enmotors militærflyver måtte nødlande på naboens græsmark. Problemet var blot at få en smule kølevand, akkurat som man kan komme ud for med en bil den dag i dag. Men for os var det ikke mindre end en sensation af verdensklasse. Det mest sjove var nok, da den skulle starte igen, at se den ravage, dens ene propel kunne afstedkomme. Foruden at græsset blev slået af ved lufttrykket, så tog f .... ved huer og hatte samt ved konernes skørter og forklæder. Vi boede vel højst 12–15 mennesker på stedet; hvor så de øvrige 100 kom fra, er endnu en uløst gåde. De var der bare.

KARRUSELLEN

Jeg har tidligere nævnt, at min far var lidt af en altmuligmand, og han greb til næsten hvad som helst, når det drejede sig om at opretholde tilværelsen for sig og sine. Det vel nok mest outrerede, han forsøgte sig med, var nok, da han sammen med en mand, som han meget langt ude var en smule i familie med, købte en karrusel og begyndte at rejse rundt til diverse festpladser. Dengang blev der endnu mange steder afholdt skovfester, pinsefester og markedsfester m. m. Til tider var der virkelig noget at hente, til andre tider kom de hjem med et drønende underskud, som det kunne tage op til flere efterfølgende ture at rette op. Alt i alt havde de intet ud af anstrengelserne, men det var en kilde til idelige spektakler derhjemme, især lige ovenpå en mindre vellykket tur. Så

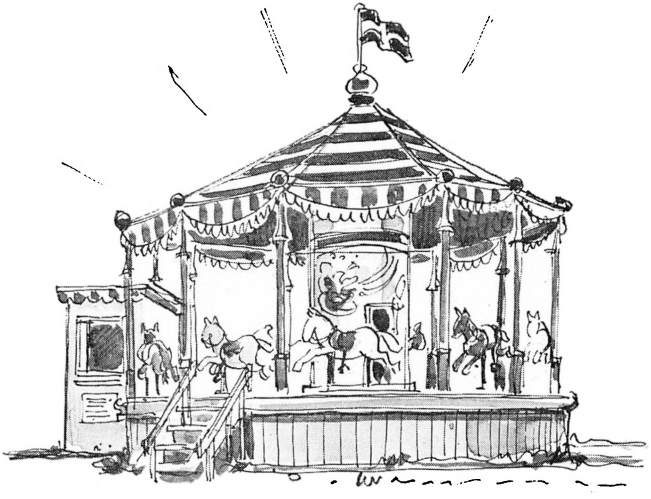

var der inden ende på de bekymringer, som mor havde, specielt af økonomisk art, medens far var mere lysseende, han satte altid sin lid til »næste gang«. Men der var virkelig grund til ikke at være alt for optimistisk. Det var midt i de, fra anden side berømmede, »glade tyvere«, men hos det indeklemte smålandbrug var der absolut ingen grund til nogen form for opstemthed. De, der nød karrusellen mest, var nok os unger; hvis det traf sig, at den kørte et sted i nabolaget, så fik vi lov at køre med så meget, vi lystede. Særlig de første gange var denne luksus næsten ikke til at fatte!

Men hvorfor er lykken så lunefuld, og hvorfor er glæden så kort? Allerede et årstid efter vor udflytning til landejendommen måtte far skille sig af med sin part af den problematiske karrusel. Der havde sidst på sommeren 1925 været en tur til Kastrup, vist også det længste man vovede sig væk, og den tur glemte de ikke i hast. Foruden en eklatant fiasko på selve festpladsen, så var der transportudgifter, som kostede »det hvide ud af øjnene«. Det kunne far ikke klare at fortsætte med, så han solgte sin andel til den anden mand, der pudsigt nok hed helt det samme som far, hvilket i sig selv gav anledning til adskillige forvekslinger. Iøvrigt blev far snydt i den handel, så »tårerne drev ham overkors ned ad ryggen«. Det lyder ikke i dag af så meget, at han blev snydt for omkring 400 kr., men omregnet til nutidens indtjeningsmuligheder vil jeg tro, det svarer til det meste af 15.000 kr., måske endda mere. En god dagløn for en arbejdsmand var dengang 6 kr.

»UDDANNELSE«

Jeg skulle have været i mellemskole, som der var noget, der hed dengang. Det var synd, hvis jeg ikke fik lov at læse videre, sagde skolekommissionen, hvilket vil sige præsten samt et par husmænd, der hørte til »sognerødderne«. Det var

dog nemt nok bare at sige, bare ikke så ligetil at effektuere, for det kostede penge, hvad der var ud over den almene folkeskole. Så fik man udvirket, at jeg blev indstillet til friplads; men selv ikke det kunne gøre det. Det var kun undervisningen, der så blev gratis. Alle bøger og ikke mindst rejsen til Hillerød skulle forældrene selv betale. Det satte en solid bom for alle tanker i den retning!

Hvad så? Ja, jeg blev godt nok spurgt, om der ikke var noget, jeg kunne tænke mig at lære. Det vidste jeg ikke rigtigt. Alt hvad man kendte på de kanter var tømrer, murer eller smed. Intet af dette tiltalte mig særligt og da slet ikke smedefaget, selv om jeg godt kunne se, at det mange steder er et *Sesam luk dig op*. Dengang var det for 90 procents vedkommende med at sko heste, og det var jeg ikke lysten efter. Forøvrigt var det overflødigt at foregøgle mig noget i retning af en læreplads. Den store gevinst i klasselotteriet ville have været nemmere at erhverve. Det var rent utopi. Tilbage var så kun en plads hos en bonde, »landbrugsmedhjælper«, som det så smukt hed i det officielle sprog. Til daglig hed det »bondeka'l«?, og det har vist aldrig været nogen ligefrem rosende omtale at blive tituleret som sådan.

Jeg glemte at fortælle, at den vinter, jeg »gik til præst«, havde vi den største

mængde sne, nogen kunne huske, og heller ikke senere har jeg set så meget sne. Sneplove var der ikke noget, der hed, jo en gammeldags indretning af træ og som blev forspændt med et par heste, men hvad kunne man stille op med en sådan? Intet, absolut intet. Så måtte det kastes med håndkraft. Far var vist ude at kaste sne i 3 uger på rad, hver eneste dag var der føget til igen. Til sidst kastede man det op i 3 etager, d.v.s. man byggede et stillads, hvor der

stod en og kastede det videre op til den næste, som så smed det helt op i ca. 5–6 meters højde. Vi unger kunne gå her oppe og holde os i telefontrådene. På den anden side med de elektriske ledninger turde vi ikke komme. Vi havde ikke glemt en tur, som nogle af os fik i 1919. Her var vi kommet op i en halmstak og kunne herfra få fat i de »varme« tråde. Det gjorde vi aldrig mere! Efter konfirmationen begyndte så en »ny« tilværelse for mig, ja, det vil sige, at far beholdt mig hjemme den første sommer, men hvor var ikke den sommer lang? Endeløs syntes jeg. Tidligere havde der jo været skolen, som jeg var glad for, og som gjorde, at det kun var hveranden dag, jeg skulle gå og »trælle« i marken. Nu var jeg jo blevet »voksen«, og så kunne jeg skam ikke gå og dandere den mere. Selv om jeg glædede mig til, at den sommer snart ville få en ende, for far havde stillet mig i udsigt, at han ville skaffe mig en plads til november, så var jeg samtidig en smule beklemt ved tanken om at skulle ud til helt nye mennesker, som jeg jo slet ikke kendte.

FØRSTE PLADS

Det viste sig da også ret snart i den nye plads, at jeg havde haft al mulig grund til at være betænkelig. Arbejdet var det samme kedsommelige slæb, jeg havde været vant til hjemmefra, blot i forstærket udgave. Der var en voksen karl samt en voksen søn på gården. Begge var i tyverne, og der fandtes bogstavelig talt ingen grænser for, hvor intrigante sådan et par kunne være overfor sådan en stakkels knægt. Han var kun til at hundse med, og det blev gjort til fulde. Ingen sjofelheder var for grove, og jeg kunne i deres øjne ikke få nok at bestille. Jeg havde skam godt af at få noget af den dovne sved ud og ikke gå og loppe mig hele dagen. Det var for ringe, at jeg ikke engang kunne smide en halv tønde kartofler op på en vogn; det havde den forrige dreng da kunnet! Man »glemte« blot at fortælle, at mens jeg kun var 14½ år, så var den anden næsten 18 år. Det siger ikke så lidt i de år. I alt hvad jeg foretog mig eller forsøgte at gøre, blev jeg »den lille«, blev grinet af i alle forhold, og jeg kunne intet gøre tilfredsstillende, heller ikke for bonden selv, som var en gammel, halvsur gnavpotte. Var der noget at sige til, at jeg meget hurtigt kom til at lide usigeligt af hjemvé? Mange vinteraftener kørte jeg gerne de 10–12 km i slud og regn eller sne for bare at kunne være hjemme en timestid og nyde mors kaffe. Jeg længtes ganske forfærdeligt tilbage til det, som jeg for bare få måneder siden havde været så led og ked af. Ja, alt er jo relativt, og man ved aldrig, hvor godt man har det, før den dag, man ikke har det mere! Stor var derfor glæden, da far en dag sidst på vinteren fandt ud af, at han godt kunne bruge mig igen derhjemme den følgende sommer. Men inden da skete der noget, som for en stor del ændrede min daglige tilværelse og gav min ret minimale selvrespekt en tiltrængt saltvandsindsprøjtning. Min medtjener og plageånd blev en dag utilfreds med forholdene, og efter et skænderi med den gamle bonde tog han sit gode tøj og gik. Der blev »aver-

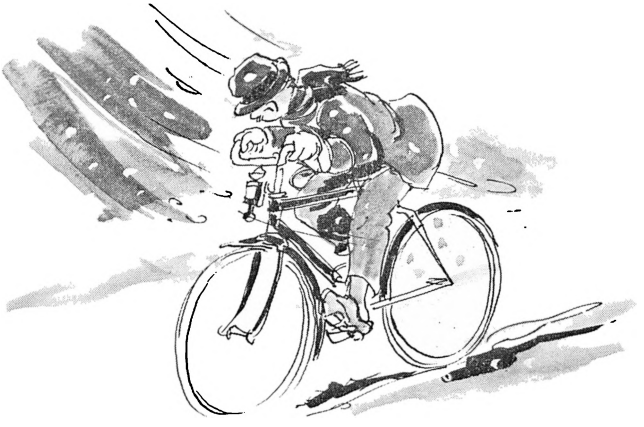

tissementeret« efter en anden, og der blev antaget en mand fra Helsingør. Han var godt nok bybo, men havde været meget på landet, så ingen kunne lære ham noget her. Dertil i besiddelse af en helt anden mentalitet end den, jeg hidtil var vant til. I stedet for at håne mig, hvis der var noget, jeg ikke kunne gøre rigtigt, så viste og forklarede han mig, hvordan jeg skulle gøre, og hvis sønnen på gården, som hidtil var efter mig, så skulle han ikke ønske sig, at min nye makker hørte det. Han fik både læst og påskrevet og lærte at holde sig i skindet. Min tilværelse var blevet mærkbart forbedret, og jeg længtes ikke mere hjem, men nu var det jo blevet bestemt, og den gode makker rejste også 1. maj. Bonden mente ikke at kunne give den løn, han krævede, der var 10 kr. pr. måned mellem dem. Det var der ikke råd til! Denne prægtige mand, Kaj Rasmussen hed han forresten, var forlovet og blev gift i løbet af den sommer. Jeg kom i deres hjem i årevis og betragtede dem som en slags »plejeforældre«. Han døde alt for ung i 1950, kun 51 år gammel, og hun, som var svensker, bor nu vistnok igen i Sverige. Men Kaj vil altid stå for mig som den bedste arbejdskammerat, jeg nogensinde har haft; hvilket igen vil sige én ud af flere tusinde.

EN BEDRE PLADS

Bortset fra den første hektiske uge, så blev den sommer i 1930 akkurat lige så kedelig, som den eller de foregående havde været. Da det efterhånden igen lakkede ad efteråret, var jeg selv ude at søge en plads for den kommende vinter. Det blev hos en svigersøn til den gamle bonde fra den foregående vinter, men der var ikke her tale om den samme hundsen. Godt nok kunne der af og til falde en »dobbeltbundet« bemærkning, som jeg ikke altid forstod fuldt ud i første omgang; så blev der lidt grin af det, men der var på intet

tidspunkt tale om andet end sjov. Gården her var lidt større; der var 2 voksne karle foruden manden selv, som arbejdede med det meste af tiden, og så mig med mine vidtstrakte evner! Endelig var der også en malkekone, som klarede den grove ende af de mange køer, der skulle malkes. Andenkarlen og jeg havde lidt svært ved at forliges, d.v.s. alt på en venskabelig måde. Jeg har jo nok ikke kunnet nære mig, så jeg blev »pakket sammen« flere gange daglig. Jeg havde jo ikke en chance! Den vinter gik så tåleligt. Hen i marts måned kom der en dygtig ladning sne, dog ikke så meget som 2 år før, men vi måtte ud i en 14 dages tid og kaste sne. Dengang havde bønderne snekastningspligt. Hartkornets størrelse afgjorde, hvor mange mand den enkelte skulle stille med. Det kunne godt være f. eks. 1½ mand, men så gik det sådan, at der stillede én mand hveranden dag; de øvrige stillede to mand fra samme gård, og så var det problem løst. Hvornår og hvor, der skulle kastes sne, afgjordes af snefogeden; denne var udpeget af kommunen. Det var et »borgerligt ombud«, og der skulle ansøges om at blive fritaget, hvis man af en eller anden grund ikke ønskede at varetage jobbet. Senere overgik dette snekasteri jo helt til kommunen.

JULIUS

Jeg kunne vel nok have fortsat på denne gård den følgende sommer, men jeg havde hørt en masse om en gård et par km fra den nuværende. Her havde man det så usædvanlig godt, blev det fortalt mig! Det var en enke, som havde gården, og der skulle være en hel flok »dovne drenge«, som i høj grad trængte til at blive »opdraget«. Dette måtte nok være noget, jeg kunne klare, mente jeg. Blot var der den hage ved det, at den, der havde talt om disse uvorne knægte, selv var nær de tres. Bortset fra den yngste af »drengene«, der var jævnaldrende med mig, men i øvrigt i lære på værftet i Helsingør, så var de andre »drenge« i alderen fra 19 år og op til 34 år. (Jeg var 16 år). Hermed er det vel klarlagt, hvor meget eller snarere hvor lidt, jeg var i stand til at »opdrage«, al den stund at kun den 19-årige var hjemme på gården, medens de øvrige for det meste kun kom hjem, hver gang de trængte til penge. De kom ret tit hjem! Der lå en gård af samme størrelse lige overfor på den modsatte side af vejen. Her var der endnu flere »drenge«. De var fætre til dem på »min egen gård«, og de fleste af dem var hjemme på gården, så der var mulighed for liv om aftenen. Foruden alle disse »knægte« i alderen fra 15 til 25 år var der på gården en ældre karl, kaldet »husmanden«. Han var omkring det halve hundrede, og det var for en stor del hans fortjeneste, at gården var så veldrevet og -passet. Han var også ret pænt lønnet, selv om jeg aldrig fik at vide, hvor meget han havde i løn. Han hævede 10 eller 20 kr. hver lørdag hos bonden. Så gik turen til den lokale købmand, hvor han købte en halv snes æsker snus til ugens forbrug. Resten købte han øl for, og dette drak han i vejgrøften overfor købmandsforretningen, hvis det var sommer

og godt vejr. Ellers tog han det med hjem på sit kammer. Det kunne hænde, at han sad alene med sit øl, men det var sjældent. Som regel var der altid selskab, ikke sådan at forstå, at det var Julius, der lagde øl til; nej, hver måtte selv betale sit eget forbrug. Det kunne blive adskillige øller en sådan lørdag aften, når man tager i betragtning, at en æske snus kostede 25 øre og en bajer 31 øre. Men ganske uanset hvor mange, det var aldrig at se eller mærke på ham. Jeg har flere gange set ham være femte mand til 2 kasser øl, hvilket vil sige 20 til hver, der var nemlig 50 i en kasse dengang! De øvrige 4 var gerne nogle af os unge mennesker, og ingen af os kunne drikke vor part af *det* kvantum. Det gjorde ingen forskel, resten skulle Julius nok tage sig af. Sådan en 30 stykker eller så anfægtede ham aldeles ikke, men han havde jo også en mangeårig træning. Men *aldrig* druk under arbejdet, én enkelt måske, ikke mere. Når så skiftedagen oprandt (1. maj eller 1. november), så hævede Julius det, der måtte være til rest af halvårslønnen, og så tog han på »turné« akkurat i så mange dage, som der var penge til. Der var aldrig nogen tale om, hvorvidt han nu også kom igen eller hvornår; men ét var sikkert: Han kom! Og

det hele fortsatte som tilforn. Ingen nævnte et ord om det passerede, hvilket forøvrigt også havde været ganske nytteløst, lige så nytteløst som at tvinge solen til at stå op i vest.

KRAFTPRØVER

De øvrige aftener sommeren igennem var der altid »leben« udenfor gårdene. Det var som om det var hele egnens samlingssted, og ugørligt er det at opremse alle de tossestreger, vi havde for, men altid kun i sjov, selvom det til tider kunne synes voldsomt især for den, som det for tiden gik ud over. Der var mange væddemål om kraftprøver af den ene eller anden art, og altid om øl til den kommende lørdag. En ny mand blev f. eks. altid spurgt, om han var

»stærk?« Svarene kunne være mangfoldige, men ikke altid lige tydelige. Ja, for her i selskabet var der én, som kunne rejse sig med 5 mand, selv om de prøvede at holde ham nede. Ingen havde endnu kunnet holde ham!! Det foregik på den måde, at den »stærke« skulle lægge sig på maven. Derefter skulle der sidde 2 mand på hver side, således at de sad på jorden og havde benene

lagt ind over ham. Den nye mand, som givet var den, man »satte sin lid til«, skulle så lægge sig ovenpå igen på maven og stikke sine arme ind under den andens, og sluttelig folde hænderne op omkring hans nakke, og derved holde hans hoved nede, hvorefter det skulle være noget nær ula'siggørligt at komme op. Han blev spurgt, om han nu også virkelig havde ordentlig fat? Jo, det skulle nok gå, nu kunne han jo bare prøve! Hvilket skete ved, at den nederste »stærke« mand klemte sine albuer ind til siden, og den øverste var dermed låst uhjælpelig fast. Derefter tog de 2 bagest siddende fat i hvert af hans ben og holdt dem, hvorefter de 2 sidste gav den øverstliggende en så gebommerlig endefuld, så han aldrig havde fået den bedre. Der gik altid en rum tid, før vedkommende gav sig af med at være »stærk«.

En enkelt af dem, der fik »røven på komedie«, fortjener en ekstra omtale. Det var en stor og stærk kleppert, der var kommet til egnen. Han var i alle livets forhold det, man kunne kalde »en farlig karl«, brovtende og usympatisk, men fysisk stærk, så man skulle passe på, hvad man gjorde. Men selvfølgelig skulle han også prøve at holde smeden, for ham var det som regel, der skulle »rejse sig« med de 5 mand. Fordi denne fyr var så kraftig, så smuttede han fra os og fik ikke de klø, som vi syntes rettelig tilkom ham. Nu havde han bare fået endnu en ting at prale af: Ha – I var fem, og så kunne I ikke engang give mig en røvfuld, tøsedrenge! Vi græmmedes, men vi lod os ikke mærke med noget, tænkte bare, at kommer tid kommer råd. Vi *havde* svoret hævn. Chancen kom en god måned senere. Da var der kommet endnu en ny mand, som selvfølgelig skulle have *sin* omgang. Uden at vide af det, spillede fyren os selv kortene i hænde, idet han med meget pral tilbød at være den, der skulle ligge nederst og dermed holde armene på den, der skulle have klø. Alt gik efter planen. Da den øverste havde fået sine tærsk, så slap vi ham, men vi »glemte« at rejse os; og så kan det ellers være, at fyren fik, både hvad han havde tilgode fra første gang samt endelig alt det, han forventedes at få tilgode i meget lang tid fremover. Jeg var en af dem, der sad for at holde den øverste i det ene bagben, men på en eller anden måde fik jeg frigjort den ene hånd, så jeg kunne være de andre »behjælpelig«, og tro mig eller lad være, men jeg lagde ikke fingrene imellem. Den arme stodder kunne ikke sidde på en stol de første 4–5 dage, men han var blevet til at omgås. Han var »sød« resten af tiden.

Det fremherskende i al vor færden i fritiden var at prøve kræfter på alt og alle. Cykler skulle stemmes op eller holdes vandret i stiv arm. Vi baksede med kornsække på 100 kg eller derover. At »trække kæp« var en meget yndet adspredelse, men her var smeden absolut suveræn. Ham var der ingen, der kunne trække op, men til gengæld kunne han trække hvem som helst af os andre op.

Nå, alt får jo en ende. Da det lakkede mod slutningen af det 3. halvår på den gård, solgte enken gården til en af de ældste sønner. Jeg kunne godt være fortsat, men vi blev ikke rigtig enige om betingelserne, så jeg flyttede 1. november 1932 til en gård i nærheden af Esrum sø. Her var kun bonden og jeg samt en halvgammel pige som »husbeholder«. Hun lagde stærkt an på at blive kone på gården, men det lykkedes aldrig for hende. Hvorvidt hun kunne bruges til noget i mørke, fandt jeg ikke ud af. Man måtte nøjes med rygterne, som der til gengæld ingen mangel var på. Senere giftede hun sig med naboen. Det blev påstået, at det var i protest. Ingen kan vide det. Denne bonde ville gerne haft, at jeg skulle være blevet der også sommeren over, men inden han nåede at få spurgt, havde jeg aftalt med ham, jeg var flyttet fra i efteråret, om at komme tilbage. Jeg kom der forøvrigt også den følgende sommer, men så var det også slut dér.

I den mellemliggende vinter fik jeg prøvet at være 2 steder, men kun 3 mdr. hvert sted. Det var vinteren 1933/34, og den første gård var Hellebæk Avlsgård, der nu er nedlagt som landbrug. Ved et af skæbnens onde luner kom jeg her til at tjene sammen med ham, som jeg for godt et år siden havde været med til at gennembanke så eftertrykkeligt. Han var også lumsk og forsøgte at sætte ondt, men det blev aldrig til noget alvorligt. Tæve ham kunne jeg ikke alene, ellers havde jeg gjort det endnu engang. Efterhånden kom det til at gå nogenlunde. Dette var jo en større gård, og den daglige forretningsgang var helt i herregårdsstil. Det var noget, der passede ham fyren, det var han mere vant til; det var vel også sådanne steder, han havde sin frækhed fra?

Det var et udpræget sultehul, jeg var kommet til. I de 3 måneder, jeg var her, var jeg kun rigtig mæt én gang, og det var juleaften, som jeg tilbragte hos mine forældre. Middagsmaden på en hverdag kunne f. eks. være kåldolmer. Det er jo nok noget, de fleste vil sige er godt, men lavet til på denne specielle måde, så gik noget af glansen af. En stor flok svedne hvidkålsblade var rullet sammen om en mikroskopisk klat kogt fars, ikke større end en hasselnød. Dertil hakket hvidkål, som var branket på panden, så vidt jeg kunne konstatere uden nogen form for fedt. Man har antagelig været bange for, at denne sammensætning skulle være for fed til vore sarte maver, for der var nok af bart, tørt rugbrød til. Selvfølgelig fik vi også andre »retter«, men fælles for det hele: sparsommelighed frem for alt. Vi kunne godt blive lidt sure i masken, når vi gennem pigen erfarede, at »herskabet« fik andesteg. Der var *altid* 2 slags mad, sagde hun. Hver dag efter middag kørte en af os efter tur til bageren efter pladebrød. Det var fem-øres, og kunne vi være heldige, at han havde noget fra den foregående dag, så var vi lykkelige, for så fik vi dobbelt

portion for de samme penge. Kunne vi redde sådan en pose med 40 stykker for en krone, så var der 8 til hver for 20 øre, og så var den dag reddet!

Det kunne måske have dulmet noget af sulten at tage en smøg, men tobaksrygning var helt og aldeles forbudt, også ude i markerne, hvorfor fandt jeg aldrig ud af. Forbud er til for at overtrædes, men man skulle være endda meget passepåsom, for bestyreren havde en ganske egen evne til at dukke op på de mest uventede steder og tidspunkter, og så var det bedst ikke at lugte af tobak. Vi var ikke fri for at være en smule bange for ham, han var en gevaldig kraftkarl. En dag var det kommet ham for øre, at vi sommetider trak kæp. Der blev sendt bud efter både mig og ham den anden med kløene. Vi skulle komme op på kornmagasinet, og her skulle han så vise os, hvordan man trak kæp. Vi brugte et skovlskaft, hvor »chefen« sad på den ene side, og så skulle jeg trække fra den anden, og kammeraten skulle så sidde bag mig og holde mig om livet. Havde jeg kunnet holde fast, så var vi blevet trukket op begge to. Bagefter skulle vi bytte plads, og jeg skulle holde den anden om livet, men heller ikke *hans* fingre kunne lade være med rette sig, så det var helt tydeligt for enhver, at vi havde fundet vor overmand.

Den samme bestyrer havde et »snit« på at få os til at knokkelslæbe ud over al sund fornuft. Vi opdagede det bare aldrig, ikke før langt senere, og da var det ligemeget. Han tilbød os »akkord«, enkeltmands eller i flok, ligesom det nu kunne falde. Akkorden gik ud på at udføre et nærmere aftalt stykke arbejde og så holde fyraften, når vi var færdige. Det er da givet, at der altid er sørget for, at træerne ikke vokser ind i himlen. Det pågældende stykke arbejde var altid mere end en normal dags arbejde, men når vi knokkelslæbte tilstrækkeligt, kunne vi redde op til en time før fyraften. Gud fader bevare os, hvor var vi dumme.

Det var dog et sådant akkordræs, der indirekte gav stødet til, at vi 2 mand rejste den 1. februar. Dagen begyndte altid med at strigle heste. Hver mand havde sit spand at strigle, og det var der 1/2 time til, hvorefter der så var det, de kaldte for morgen»kaffe«. Normalt var vi 5 mand, og der var også 5 spand heste, men dels var den ene mand allerede raget uklar med ledelsen og var rejst; og dernæst havde »forkarlen« af forpagteren selv, altså et nummer højere på stigen, fået fri i 6 uger til at tjene lidt penge ved skovarbejde. Så skulle vi tiloversblevne 3 strigte ialt 10 heste, og da vi dagen før havde kørt roer ind på »akkord«, og hestenes ben var godt beskidte, så var det indlysende, at det ikke kunne gøres ordentligt på den halve time. Vi sagde ikke noget, men han opdagede, at hestenes ben var møgbeskidte, og så fik vi ordre til næste dag at stå op en halv time før for at strigle de overskydende heste. Jeg, som nu kørte på nr. 2, fik personlig ordre til at kalde på ham selv, hvorefter han ville komme ned og overvære, at vi striglede heste. Det tyggede vi en del på i løbet af formiddagen og til middag var sagen klar. Jeg skulle efter middag, hvor han kom for at sætte os i arbejde for eftermiddagen, træde frem og forlange ekstra betaling for de overskydende heste, så skulle vi nok stå op den halve time før. Det var et syn for guder at se hans reaktion. Han var i bogstaveligste forstand nær eksploderet, ja sådan så det ud, men enden på det hele blev, at vi rejste 2 mand. Den tredie turde alligevel ikke; hvad han var bange for, ved jeg ikke.

Herefter gik turen ad Strandvejen til København. Ind på »Helmers Fæstekontor« i Larsbjørnstræde, hvor jeg fik plads på en gård i Hvidovre. Den lå, hvor nu »Bredalsparken« er beliggende; den hed forresten Bredalsgården. Bortset fra, at det var et væsentligt bedre madsted, så trivedes jeg ikke rigtigt her. Chefen var en forpagter, og han havde været både i Argentina og på Amager, og han havde adskillige abstrakte ideer om det meste. Der var så en forkarl, en ældre én, ja for han var over de 30, så han var »halvgammel«. Ham kunne jeg slet ikke affinde mig med, så det var kun med møje, jeg holdt ud til almindelig skiftedag (1. maj). Man havde mejeri dér på gården og en kusk, der kørte og forhandlede ved gadedørene. Der var allerede da ved at opstå villakvarterer derude. Han havde jo ikke altid udsolgt til aften, men resten blev sat ind på en hylde til næste dag. Jeg havde intet at gøre i det

mejeri, men fik alligevel set, hvor den hylde var; og når jeg om aftenen kom efter familiebesøg i København, fandt jeg de flasker, der var piskefløde i. Jeg kunne godt kværke sådan en halv liter. Jeg hørte aldrig noget om det, men da jeg havde »kvalt« 4–5 stykker, kom der en forsvarlig hængelås på døren, og så var dét slut. Vi havde iøvrigt noget gevaldigt svinearbejde på gården i Hvidovre. Fra kloakpumpestationen på Ellebjergvej hentede vi kloakslam i delvis fast form. Det blev brugt til gødning på marken, og vi strøede det ud fra vognen, straks vi kom hjem. Det er noget af det mest uhumske arbejde, jeg nogensinde har været med til.

Længe inden den 1. maj havde jeg fået fat i et nummer af »Hø og Halmtidende« for at se, om der skulle være noget nærmere hjemad. Det med hovedstadens nærhed var ikke rigtigt mig, og da jeg så, at der var en plads at få i Langstrup, startede jeg cyklen en søndag formiddag og trampede derop. Det lyder nok underligt i nutidens ører, og nogle vil måske endda sige, at det er løgn, men jeg var flere gange cyklende hjem til mine forældre, der boede nord for Esrum. Sådan en tur var ikke ualmindelig dengang, selvom jeg erkender, at det var lige strengt nok, hvis man skulle tilbage igen samme aften. Kunne man dele det over 2 dage, så var det for intet at regne. Jeg havde det jo med at kunne lide at cykle, selvom noget af gejsten godt nok *var* gået af.

Ellers var det, som om jeg var kommet ind i en periode, hvor jeg ikke kunne finde mig tilfreds nogen steder. Indenfor det år, 1934, nåede jeg at have 5 forskellige pladser. I Langstrup, hvor der f. eks. blev stillet an med den bedste mad, jeg endnu havde opnået at få som »selverhvervende«, var der så noget andet i vejen. For at blive ved det kulinariske, så kunne man være sikker på at blive inviteret ind på kaffe, jordbær eller rødgrød, hvis det traf sig, at man var hjemme på gården ved den tid om aftenen. *Det* havde jeg aldrig oplevet noget andet sted. Men som sagt var der et aber dabei: bonden var usædvanlig hidsig, lunefuld og til tider ligefrem ondskabsfuld og umulig at omgås. Et eksempel: Han var en halvgammel mand, halt og måtte bruge stok, når han skulle gå. Alligevel ville han vise, at han kunne, hvad han ville. En dag skulle han trække en halvstor tyrekalv, en på et halvt årstid, tværs over gårdspladsen. Her stod et træ midt i gården, og nu ville uheldet, at kalven kom på den ene side af træet og han selv på den anden, således at tøjret strammede omkring træet. I stedet for bare at tage tøjret om på den anden side, gav han sig til at tæve kalven over snuden med kæppen. Nu havde han sat sig i hovedet, at det var den, der skulle gå tilbage og om på den anden side. Jo mere han tævede på den, des mere stædig blev kalven, og selvfølgelig endte det med, at bonden måtte give sig først. Men kors hvor han rasede. Det er aldrig sjovt at »tabe ansigt«. Selvfølgelig gik det også kun til en dag, hvor det var *min* tur til at blive uens med ham. Jeg fik dog ikke af kæppen, men vi enedes hurtigt om, at vi så for meget til hinanden, og så tog jeg mit kluns og min cykel og fandt snart en anden plads.

Jeg har vist endnu ikke omtalt det rent økonomiske ved dette landvæsen; det er nok, fordi der er så uendelig lidt at tale om i den forbindelse. Det allerførste halvår, jeg var ude, fik jeg den svimlende sum af 100 kr. for hele vinteren. Den næste nåede jeg op på 150 kr., og i den nys omtalte vinter med de to pladser tjente jeg 175 kr. på hele halvåret. Sommerlønnen var i reglen

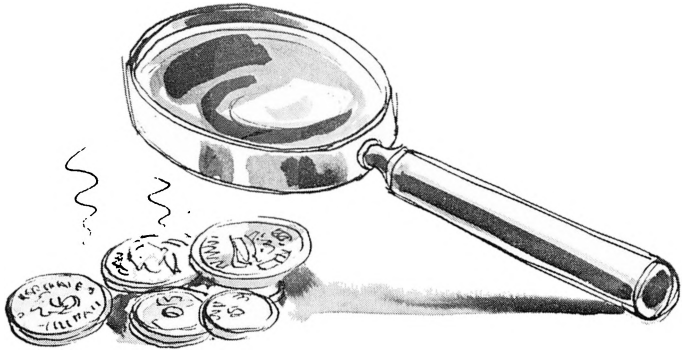

lidt bedre; den sommer, vi nu er nået til, fik jeg 60 kr. *pr. måned*. Det var ikke fri for, at man følte det helt svimlende. Så meget havde jeg ikke til dato opnået. Men huskes skal det jo også, at jeg nu var 19 år og gjorde en fuldvoksen mands arbejde. Samtidig arbejdede jeg til en vis grad »selvstændigt« denne sommer. Bonden havde tidligere været lillebilvognmand, og den forretning havde en af hans brødre endnu. Derfor var han tit afsted for at køre for broderen, det var sjovere end at gå og rode i jorden; han havde jo folk til det grove!

Til trods for, at jeg egentlig havde det meget godt her, (ellers var jeg vel ikke stadig vendt tilbage), så måtte jeg alligevel prøve noget nyt for vinterhalvåret, og det blev i Saunte, kun en enkelt kilometer fra, hvor jeg var, så den flytning var snart overstået. Her var nogenlunde at være; ualmindelig god mad, vist det bedste madsted jeg overhovedet opnåede. Nogle vil måske studse over, at jeg stadig vender tilbage til madspørgsmålet, men på de tider var det vitterligt et ikke ligegyldigt problem, for slet ikke at tale om en generation længere tilbage, f. eks. i min fars tid på landet. Da var det et spørgsmål, der overskyggede alt andet. Da var det ikke usædvanligt, at der for folkene blev serveret halvfordærvet mad; selvdøde spædekalve indgik gerne i kostplanen. Det havde far været ude for. Men han havde også set en bonde få slynget en halvrådden medisterpølse om halsen, samt at denne, altså bonden, måtte beordre noget frisk mad på bordet. Det har nok holdt hårdt!

Sådan *kunne* det være dengang. Oplevelser af den art blev jeg godt nok forskånet for, eller også var det fordi bønderkonerne skjulte deres dårlige samvittighed ved at salte hårdt, så kunne man jo ikke smage andet end saltet. Jeg *har* været ude for at måtte lade det hele stå, det var simpelthen umuligt at få ned, så salt var det.

SOLDAT

Jeg havde om sommeren, mens jeg var i Langstrup, været på session, og her lod man nu høre fra sig. Jeg blev indkaldt til at møde på Bådsmandsstrædes kaserne den 4. januar 1935. Det er det nuværende »Christiania«. Jeg skulle være garnisonssoldat ved artilleriet, vel nok noget i retning af det som infanteriet kaldte for arbejdssoldat. Det var 10 dages »skole«, og da de var overstået, blev vi udstationeret forskellige steder og til noget, der ikke havde ret meget med soldat at gøre. Nogle syntes det var et slaveri uden lige, hvorimod jeg følte det som et driverliv i forhold til det, jeg var vant til. Nu *kunne* jeg have sluppet med de 6 mdr., denne tjeneste varede, men – for der opstod ret hurtigt et meget stort MEN. Jeg havde en del familie i København, udelukkende på min fars side. De var ligesom vi andre »bondefødt og kvajet opdraget«, men var nu kommet til byen og var blevet – noget så fornemme – altså udi egen indbildning. Det var så slemt, at min faster sagde DE til sin egen svigersøn. Det kunne jeg i al min uskyldighed ikke sidde overhørig, og fik da også et meget nedladende: »Tror du, vi er på larn'et?« til svar. Familie kan være godt, men sommetider bedst, når de hænger på væggen, hvad der også vil fremgå af det følgende. Nu var man jo selv »sluppet op af skidtet«, og så var det så synd for mig, at jeg eventuelt skulle tilbage til møddingen igen, når soldaten blev hjemsendt. I grunden var jeg sådan et »guds ord fra landet«, som man altid havde haft medlidenhed med, og det måtte man nu gøre noget ved. Det ville altså sige, jeg måtte jo rigtignok selv »gøre«, men man vidste ikke alle de »gode råd«, man skulle velsigne mig med. Man allierede sig med min onkel, gift med en af mine kære fastre. Han var oprin-

delig tysker fra Hamborg. Her havde han været soldat ag korporal; det måtte være vejen frem for mig. Hvorfor han selv, der var kontoruddannet, ikke blev ved det, men slog sig på taxakørsel, hvortil der ikke kræves soldaterpapirer, ja, det tænkte jeg jo ikke på at spørge om. Jeg måtte altså endelig blive korporal, for så kunne jeg blive sporvognsmand, jeg kunne blive politimand; der var ingen ende på det, jeg *ikke* kunne blive, og da slet ikke på det, jeg *kunne* blive, når jeg altså bare o.s.v.

Men så måtte jeg jo allerførst være »rigtig« soldat, og det måtte jeg da endelig søge om! Det skulle gennem et utal af instanser. Jeg var efterhånden havnet ved artilleriets befalingsmandsskole, hvor jeg skulle passe heste. Det var en reminiscens fra min landbrugstid; men ansøgningen var imidlertid havnet hos den høje chef for skolen. Han var oberst, og ham blev jeg kaldt op til en dag, hvor jeg fik alle tiders skideballe, fordi jeg havde glemt en enkelt ussel rubrik i det famøse skema; om jeg ikke hellere ville have min ansøgning i hovedet igen? Hvor har jeg dog siden utallige gange angret, at jeg ikke den dag sagde: JA TAK! Jeg havde dog nu i ugevis været vidne til, hvad de stakkels korporalselever blev udsat for. De blev ganske simpelt behandlet værre end hunde. Sjofelheder af den groveste art, nedvurdering af deres eget jeg; det var lige ved at nærme sig hjernevask. Mellem befalingsmandseleverne var der også kornetelever, altså for nogles vedkommende spirer til fremtidige officierer. Men behandlingen var ens for begge hold, det var bare dem med en mellemskoleeksamen eller højere uddannelse, der blev kornetter og fik en halv stjerne mere på ærmet, da skolen var slut. Tiden for min tiltræden som »rigtig« soldat oprandt en dag i maj, men en ugestid efter at de øvrige var kommet ind. Der kom endnu en pauseklovn sammen med mig, nemlig 214 fra garnisonen, jeg selv havde haft 213. Givetvis vakte det en del undren, hvor nu sådan et par karle kom fra? Men de korporaler og kornetter, der var ved batteriet, kendte jo mig fra skolen, og de var ikke sene til at udlevere sådan et par »krigsliderlige« idioter og kramme ud med sagens rette sammenhæng. Det faktum, at jeg selv havde søgt ind, gjorde, at jeg aldrig blev helt accepteret, og det hjalp aldrig en disse, hvormeget jeg end bedyrede, at jeg bittert fortrød. *Jeg var krigsliderlig.* Nå, alting får jo en ende, og den dag kom, da der skulle udtages emner til den kommende korporalskole. Her var jeg, tvunget af omstændighederne, pisket til at melde mig frivilligt, selv om det pinte mig enormt, men det var her, som når folk går med briller, det er også kun for et syns skyld! Jeg var kommet med i signalgruppen, fordi jeg havde haft let ved at lære morsealfabetet, men under efterårsmanøvren så jeg mig nødsaget il at »dumme« mig flere gange. Jeg var tæt ved at blive sendt hjem i spjældet, så groft havde jeg lavet det. Jeg *havde* altså virkelig dummet mig. Der blev også afholdt en slags intelligensprøver for de udtagne emner. Her skulle vi bl. a. regne simple stykker med decimaler i tallene. På trods af at jeg altid havde været nogenlunde kvik til

regning, så jeg alligevel min »chance« her, idet der var tal med både en, to og tre decimaler. De skulle lægges sammen og trækkes fra i blandet uorden. Det er jo bare komma under komma, men det fandt jeg aldrig ud af! Det siger sig selv, at sådan en torsk kunne man ikke bruge til korporal. HURRA.

Men der var endnu en bagside på medaljen. Nu blev der noget, der hed genindkaldelse; det hed jo: på lige vilkår. Allerede året efter, i 1936, måtte jeg ind igen, og da jeg ligesom den anden dumrian var kommet bagefter ved indkaldelsen året før og hele sommeren havde stået sidst i geleddet og raget højt op over de små på venstre fløj, så måtte vi givetvis derhen igen. Det var andre befalingsmænd denne gang, og ingen af dem kendte sagens sammenhæng. Alle spurgte: Hvorfor er I to så lange? Det var *hele* skærsilden om igen, og jeg følte mig allermindst ligeså dum som Knut Beckers romanfigur Kaj Gøtsche. Den kendte jeg bare ikke dengang. Næste indkaldelse skulle efter programmet være i 1940, men som alle, der husker lidt om den tid, ved, så kom der »en mand i vejen med en slæde«. Søndag den 3. september ringede klokkerne: Uophørligt give møde ... Nogle ankom allerede i løbet af formiddagen, jeg kom ved middagstid, den allersidste kom, da alle vi øvrige stod og havde fået mundering. Det var ellers en køn omgang soldater. Een uendelig forvirring det hele. Først ved fem-tiden om eftermiddagen fandt man ud af, hvor man kunne gøre af os for natten. Det blev i en gammel, nedlagt gymnastiksal, hvor man fik etableret nogle faldefærdige køjesenge; det var alles kamp mod alle, da vi skulle i seng ud på aftenen. Mad måtte vi tænke os til. Krigsrygterne svirrede og fik jævnligt ny næring, så vi var ikke mange sure sild værd. Dagen efter blev vi lagt ud i »kantonnement«, som det vist hedder, i Sengeløse. For mit vedkommende passede det aldeles udmærket, for jeg kom ene mand ind hos nogle ældre husmandsfolk, hvor jeg fik en madras at ligge på ude i et gammelt udhus med rotter og gennemtræk. Med hensyn til os »krigsliderlige«, så var det turen om igen for tredie gang, måske noget mere afdæmpet end tilforn. Men man lod ikke en chance til at skose os gå fra sig. Jeg har i tidens løb sendt min onkel mange »kærlige« tanker for det! 13 dages march på stedet så blev vi hjemsendt med uniform og støvler. Støvlerne har jeg endnu, men uniformen blev hjemkaldt efter et par års forløb. Hvad skulle jeg også med den? Nu var der jo andre soldater ... Jeg har aldrig siden været soldat mere og har ikke egentlig savnet det. Men inden vi nu forlader soldatervæsenet helt, skulle jeg måske lige omtale, da jeg forlod det for første gang. Alt det dér med: Som civil, træd af m. m., springer vi let hen over. Det, der fik betydning i den sag, var, at »nogle« eller nogen havde foranstaltet et besøg på Carlsberg om eftermiddagen. Nu må jeg skynde mig at forklare, at da vi havde fået det civile tøj på, følte det som om vi var »sommerklædt«. Soldaterkludene var jo gjort af noget vadmelsagtigt stof og var meget varmt. Det blev ingenlunde bedre, da vi om eftermiddagen kom ned i de iskolde kældre på bryggeriet. Vi kom godt nok op igen og fik

»snablen dyppet« bagefter, men det kunne ikke opveje det, og allerede på vej til hovedbanen følte jeg det, som var vrangen vendt ud på mig.

Jeg rejste hjem til mine forældre, der i mellemtiden var flyttet tilbage til min fødeby, dog til en anden lejlighed, for det gamle hus var i mellemtiden brændt og et nyt bygget op. I mellemtiden havde far slået sig helt på brøndgraveriet. Det var et område, der havde meget fine betingelser op gennem midten af trediverne. Der blev i de år opført et utal af sommerhuse langs kysten fra Hornbæk og nordover samt ind over land. Alle steder skulle de have en brønd, for vand kan ingen undvære, og man var i de kredse allerede begyndt at komme hinanden så lidt ved, at man absolut ikke kunne genere

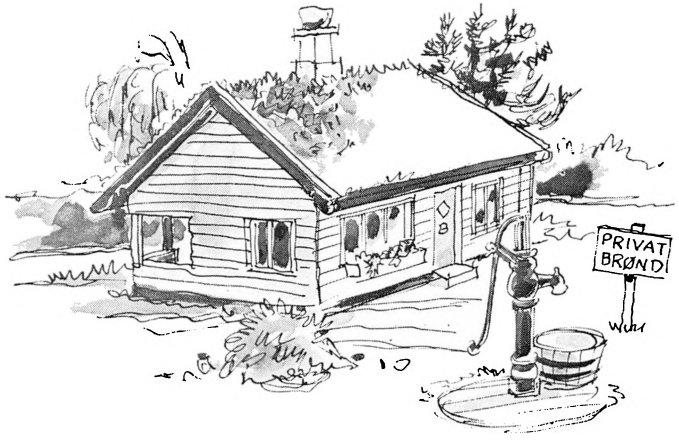

naboerne med at hente vand hos dem. Skulle det være helt »Up to date«, så skulle der være græstørv på taget af et sådant sommerhus, men også det klarede far. Et sådant »tækkeri« havde jeg allerede været med til nogen tid før soldatertiden. Nå, da jeg kom hjem, stod far lige og skulle bruge en hjælper; han havde fået arbejdet med at fordybe en gammel brønd, som ikke mere kunne give det, den skulle. I et sådant tilfælde er der ikke ret meget legemligt arbejde for medhjælperen. Han skal selvfølgelig være der og fire »mester« op og ned. Selv om det var med håndspil, stod jeg og halvfrøs det meste af tiden; måske det også var efterveer fra Carlsbergturen, hvem ved. Men da 2 dage var gået måtte jeg gå i seng med en sådan generalforkølelse, at jeg aldrig hverken før eller senere har oplevet noget tilsvarende. For rigtigt at få »renset ud« købte jeg hos den stedlige købmand 1/2 flaske »Pullimut«. Da den efter et kvarters forløb ikke havde afsat mærkbare resultater, gik jeg ned og købte én til, som jeg også kvalte, og nu kunne jeg mærke, at det var sengetid. Dette var ved fem-tiden om eftermiddagen, og jeg var dårlig vågen til middag næste

dag. Det meste af det umiddelbart synlige var overstået, men der gik næsten 3 måneder, før jeg igen kunne høre normalt. De »østasiatiske« rør havde været totalt stoppede! En lille pudsig bemærkning fra købmanden, da jeg kom efter flaske nr. 2: Ja, hvis dét ikke hjælper, så handler jeg også med kogesprit . . . Bagefter kan man sagtens grine.

LANDARBEJDER IGEN

Der var vel stadig omkring 200.000 arbejdsløse på den tid, så selvom jeg havde næret et svagt håb om at komme bort fra bondelandet og alt hvad dertil hørte, så var det ikke så ligetil en sag. Følgelig var der kun én vej, og det var ud og finde en ny plads. Det blev i dette tilfælde dér, hvor jeg var som dreng i vinteren 1930/31, men nu hos svigersønnen til den allerførste bonde. Visse ting var nu ændret en del, andre var totalt anderledes. Bl. a. var jeg jo nu blevet »voksen«, troede jeg da selv, rent fysisk, for selvfølgelig var jeg ikke nogen Goliath eller Samson, men sådan i bred almindelighed. Dette faktum frydede mig i særdelshed en dag, hvor bondens svoger kom på besøg. Han var i mellemtiden selv blevet gårdejer, fordi den gamle var død. Denne min plageånd fra drengetiden begyndte at »rulle sig ud«, han var stadig en farlig karl, troede han selv. Han glemte at regne med, at drengen også bliver mand en dag. Det var mig en udsøgt fornøjelse »at pakke ham helt ned i møget«. Jeg lurede noget på, hvordan min husbond ville taget dette, men han tog det på den eneste rigtige måde: han morede sig kosteligt over svogeren, og jeg fik senere ad anden vej opklaret, at han i virkeligheden undte svogeren denne tur i møget. Nu var han for en kort tid færdig med at spille blærerøv. Det var som om jeg var blevet en smule mere »stationær« efter soldatersjovet. Jeg blev på den gård 2 år denne gang, hvilket altså i virkeligheden vil sige 4 perioder. Den pågældende bonde ville godt have beholdt mig endnu en periode eller to, men nu syntes jeg, at det alligevel kunne være nok, så jeg flyttede et par kilometer øst på til Skibstrup. Jeg må lige i parentes bemærke, at da jeg var klar til afgang fra Borsholm, så kom bonden med en anbefaling til mig så fin, som den overhovedet kunne blive, og *uden* at jeg havde bedt om det. Jeg skulle først senere erfare, at nok kunne en sådan bruges, men kun indenfor den pågældende branche, altså landbruget. Andre steder? Nå ja, den ser meget godt ud, men vi har nu ikke noget, vi skal have harvet eller pløjet –!

Det vinterhalvår i Skibstrup er der nu ikke noget særligt at sige om, og da slet ikke noget godt! Dér kunne jeg mærke med mig selv, at der blev jeg ikke længere end den fastsatte tid, og som en af skæbnens luner kom jeg en dag til at tale med den bonde, jeg havde været hos i Plejelt. Selv om jeg ikke havde været ovenud begejstret for at være der den første gang endte det med, at jeg traf aftale med ham for sommerhalvåret, og her opnåede jeg den højeste løn, jeg nogensinde havde fået eller fik ved landbruget, nemlig 110 kr. pr. måned! Ja – ikke sandt? Men det var også stadig kun i 1938, konjunkturerne var nok

så småt begyndt at ændres, men det var endnu meget, meget langsomt. Husk på, at der stadig var det meste af 200.000 arbejdsløse, og det satte en effektiv bremse på de helt store udskejelser, selv om der var begyndt at blive en vis urotendens ude omkring os. Den sommer i Plejelt blev også udslaggivende for min fremtid. Jeg har tidligere berørt, at hans »husbeholder« giftede sig med naboen. Der var så kommet en ny husholderske, en ganske ung pige på kun 21 år. I løbet af 1½ måned var både hendes og min skæbne beseglet. Vi blev gift året efter i november, og det er vi endnu. Det viste sig i løbet af eftersommeren, at det stadig ikke var det rigtige sted for mig at være, heller ikke denne gang. Det blev mere og mere svært for bonden og mig at omgås hinanden. Senere fik jeg fra anden kant noget at vide, som *kan* have været medvirkende til at gøre forholdet ustabilt. Dette meget håndfaste rygte ville nemlig vide, at bonden selv havde gjort sig visse tanker med hensyn til den nye husbestyrerinde.

Jeg var denne gang kommet lidt på »afveje« forstået på den måde, at det undtagelsesvis var mod vest, nemlig ude ved Søborg, jeg søgte arbejde. Denne bonde var af en lidt anden støbning end dem, jeg hidtil havde været udsat for, syntes jeg i første omgang. Det viste sig senere at være i alt fald slet ikke bedre, hvad jeg rent umiddelbart havde ladet mig friste til at tro. På et enkelt område skilte han sig væsentligt ud fra andre, jeg havde set: han ville nemlig under ingen omstændigheder fæste mig for mindre end et helt år. Det var mig noget aldeles nyt, men jeg lod mig lokke eller bluffe, om man vil, til at sige ja, for det hele virkede faktisk ret tilforladeligt. Hen over jul og nytår skulle det så vise sig, at jeg blev ligeså ked af at være dér som alle de andre steder tilsammen, hvis man kan sige det på den måde. Der var en yngre karl end jeg, sådan på en 17–18 år, men han var ikke til nogen hjælp. Han havde

nemlig ikke været med til nogen opfindelser, hverken større eller mindre! Så var der en pige, som jeg havde kendt flygtigt tidligere, nej ikke på *den* måde, kun meget periferisk. Men vi sludrede dog sammen, og jeg var jo forlovet, hvad hun forresten også var, sådan da. Det viste sig, at hun var mindst lige så ked af at være der, som jeg var. Den kvindelige del af hovedbestyrelsen var ingenlunde nemmere at omgås end den mandlige, måske snarere tværtimod. Det blev dog mig, der først fandt på råd for at blive dette menageri kvit. Pludselig en dag var idéen der, og den blev omgående omsat i praksis. Jeg opsøgte bonden og fortalte ham, »at det var galt med tøsen, hun kunne ikke tåle at være på juleferie!« – – – Han forstod en »halvkvædet« vise, hvad jo også var meningen, og det aftaltes, at jeg skulle fratræde til den 1. maj. »Under de omstændigheder ville han vise sig fair«. Tak for det! Jamen hun *kunne* ikke tåle at rejse på juleferie. Hun blev så søsyg, at hun var ødelagt i 3–4 dage efter den sejltur. Det havde været vindstyrke 10, og med en af de små, gamle Grenåfærger. Men nej, hvor de forskellige godtede sig, da de hørte om det, men jeg turde jo ikke sige noget til nogen, før bagefter – men så skal jeg også love for, at den »tog kegler«.

ARBEJDSMAND

På en vis måde begyndte nu for mig en helt ny æra. Jeg havde givetvis sørget for at blive indmeldt i fagforeningen, d.v.s. i Dansk Arbejdsmands Forbund, som det hed den gang. Under de herskende forhold kan jeg nu bagefter se, at det var et særdeles voveligt forehavende. Man skulle nemlig have været arbejdsløshedsforsikret i et helt år, før der kunne blive tale om understøttelse, og så var den endda kun på en 28–30 kr. om ugen. Den højeste understøttelse gaves efter 8 (otte) års medlemsskab, så var den vist på ca. 35 kr. om ugen. Det er rigtigt, at der var graduerede satser for hjælp, og dertil endnu en skillelinie, nemlig gift eller ugift. Det senere brugte begreb: Forsørger var ikke rigtigt taget i anvendelse endnu. Jeg husker ikke tallet for arbejdsløse i foråret 1939, men det var uhyggeligt stort, og der blev sat en del såkaldt »nødhjælpsarbejde« i gang. Her var det, om ikke en absolut betingelse, så en afgjort fordel at være gift. Ellers blev man gerne skubbet hen bag i rækken, og den var til tider næsten endeløs. Der gaves også en del eksempler på folk, der giftede sig, udelukkende for eventuelt at have en lidt større chance for at få arbejde. Muligvis havde jeg det i baghovedet, at *hvis* det blev nødvendigt, så var der jo altid den mulighed tilbage at tage ud til en bonde igen. Det var jo straks ikke lige så let for en, der allerede *havde* stiftet hjem og familie! Hvad der var en stor hjælp i starten, var mine forældres imødekommenhed med hensyn til kost og logi. Selv om en sengeplads ikke kostede dem noget i direkte udgift, så var maden da ikke gratis, og de havde så sandelig ikke for meget til dem selv. Så begyndte da det »dejlige frie« liv som arbejdsmand, som jeg i årevis havde set hen til. Nu var det så først med at *blive* arbejds-

mand, indtil videre var man jo slet ikke noget andet end arbejdssøgende. Det skulle vise sig endnu sværere, end jeg havde turdet drømme om, det var, stort set, umuligt at finde noget. Men så, dengang som nu: Hvis man kender nogen, som kender nogen o.s.v. En broder til en, der senere skulle blive min svoger, havde engang som dreng været lidt med på Kvistgård Stavfabrik, og han fik mig med derhen. Vi fik godt nok arbejde begge to, først hen ad vejen begyndte jeg at forstå, hvorfor det gik så forholdsvis smertefrit. De første 14 dage blev betragtet som »oplæring«, hvorefter akkorden trådte i kraft i al sin umenneskelighed. Jeg fandt ud af, at det bedste grundlag, man kunne have, var at være født inde på fabrikkens område og at være »opflasket« med bøgetræsstave til smørdritler! Sveden randt ned i øjnene, og fingerenderne hang i laser; alligevel nåede jeg ikke længere end til det, man ville kalde 70 procent af det »normale«. Og som igen på godt dansk vil sige, at timelønnen ikke engang var »hjemme«.

Jeg havde hørt, at der skulle igangsættes et større stykke arbejde med at føre Kongevejen ovenover Nordbanen ud for »Sindshvile«, og at jorden til dæmningen skulle hentes ved »Krogenberg«. Det var Monberg & Thorsen, der skulle udføre entreprisen. Her begyndte jeg så at stille hver morgen, inden jeg indfandt mig på stavfabrikken; hver morgen med samme negative resultat. Hvor mange, der stod ude ved vejkanten om morgenen, er ret svært at sige. Det kunne være 30, men det kunne også være 70, ventende på Chr., som han hed, Røgteren, når ingen hørte det. Han var vel en af de allersidste, der var tilbage af de såkaldte »banebørster«, d.v.s. folk der rakkede fra sted til sted og var med ved anlæg af den ene bane efter den anden. Han var det, man i nutidsdansk ville kalde »en hård banan« i ordets alleroprigtigste betydning, en rigtig »børste«, lille og kraftig (tyk), spidsbukser og lange gule støvler, flad stråhat i nakken, åbenstående skjorte og cigar. Dertil rå og fræk i kæften vel vidende, at ingen turde svare igen; den der gjorde det, skulle ikke komme mere. Det stående slogan hver morgen, når han kom bumpende på cyklen ind over vejgrøften, i en hoven og brøsig tone: Der bliver ikke antaget nogen i dag! Og så kunne de forskellige gå eller køre, kravle på knæene eller hvad de nu ville. Den store mester havde talt. I tre uger kørte jeg derud hver morgen; fra Villingerød var der 16 kilometer. Så en dag var vi nogle stykker, der var blevet siddende, vi kendte jo efterhånden hinanden. Stavfabrikken havde jeg været nødt til at kvitte, så jeg havde desværre altfor god tid.

Da det nærmede sig frokost, kom Chr. anstigende og stillede sig op overfor os inde på marken. Bare stod og gloede. Endelig røg en tyk pegefinger i vejret med retning mod mig: Ka' du læsse jord? Ok ja, jeg kunne hvad som helst. Så kom på tirsdag og tag din sko'l med (han kunne ikke sige skovl). Det var tredie pinsetirsdag, men da jeg ankom, måtte jeg alligevel vente til dagen efter. Det havde ikke set så forfærdeligt ud, når man så det udefra, men man fik noget helt andet at vide, når man først var i det. Det bestod i, at der skulle læsses jord på en »kolonne« tipvogne, d.v.s. en række på 8 eller 10 eller et andet tal, hvad der nu var plads til. Når kolonnen var kørt ind til »brinken«, gav Chr. et kort pift i en fløjte, og så var det *der,* vognene skulle stå og ikke hverken en hel eller halv meter ved siden af! Hvorefter lokomotivet kørte over på det andet spor for at tøffe af med de vogne, der var læssede. Nu havde firmaet noget man kunne kalde »en femøresformand«. Han fik 5 kr. mere i posen hver uge. Han læssede *altid* den forreste vogn i kolonnen, og det var for at hans vogn altid kunne komme til at stå, hvor der var nogenlunde godt at læsse, at kolonnen skulle holde så akkurat. Denne store, kraftige fedterøv skulle så holde dampen oppe ved at få hurtigt læs. Og ingen, *absolut ingen,* turde være senere færdig med sin vogn end denne morakker. Folk knoklede af skræk for at komme bagefter, for man vidste af sørgelig erfaring, hvad det kunne betyde; i løbet af et kortere eller længere antal dage: »Du skal ikke komme mere, jeg kan ikke bruge dig!« Der var eksempler på, at

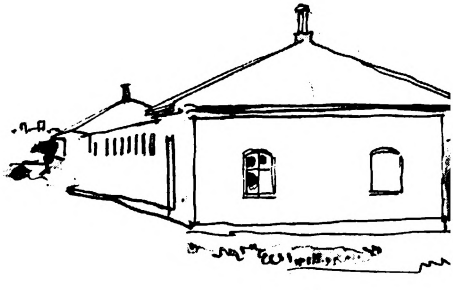

folk måtte holde op af sig selv, simpelthen fordi kødet sprængtes fra benet i fingrene. De *kunne* ikke holde til det! Men det betød ikke noget for firmaet, der stod folk nok, som ville ind, om det så bare var for nogle dage eller en uge. Når man kom hjem om aftenen, mere død end levende, så blev man ligefrem gratuleret med at have fået arbejde. Du har vel nok været heldig; du kan sagtens; hvordan har du båret dig ad med det? o.s.v., o.s.v. Det var helt barokt. Man kunne lige så godt spare sig at forklare dem sagens fakta; man var alligevel aldrig blevet troet! Ti uger varede dette for mit vedkommende. Lange eller korte uger? Det er som man tager det. Efter ikke så mange dages forløb var jeg yderst heldig; jeg blev flyttet ud på »tippen«, fordi der her var en mand, som havde tilladt sig den luksus at svare Chr. igen, vist ovenikøbet med STORE bogstaver, og det var øjeblikkelig afgang. Ingen pardon. Min afgang sagdes også at være en bagatelagtig meningsudveksling med formanden, gående ud på, hvordan jeg holdt på skovlen. Også *det* skulle han bestemme. Det var både et plus og et minus at blive fyret fra denne slaveanstalt, for det var det i ordets bogstaveligste forstand. Det var arbejdsforhold, som nutidens arbejdsfolk ikke havde villet finde sig i. Mange tror end ikke på rigtigheden af dette slaveri, og det er derfor jeg altid siger, når talen er om de »gode« tider i trediverne, som aldrig kommer igen, *at det vil jeg da så sandelig ikke håbe!* Så glor folk og tror, at nu er han da først *helt* tosset.

Nu fik jeg det faktisk godt en lille tid. Det var blevet hen i august, og det

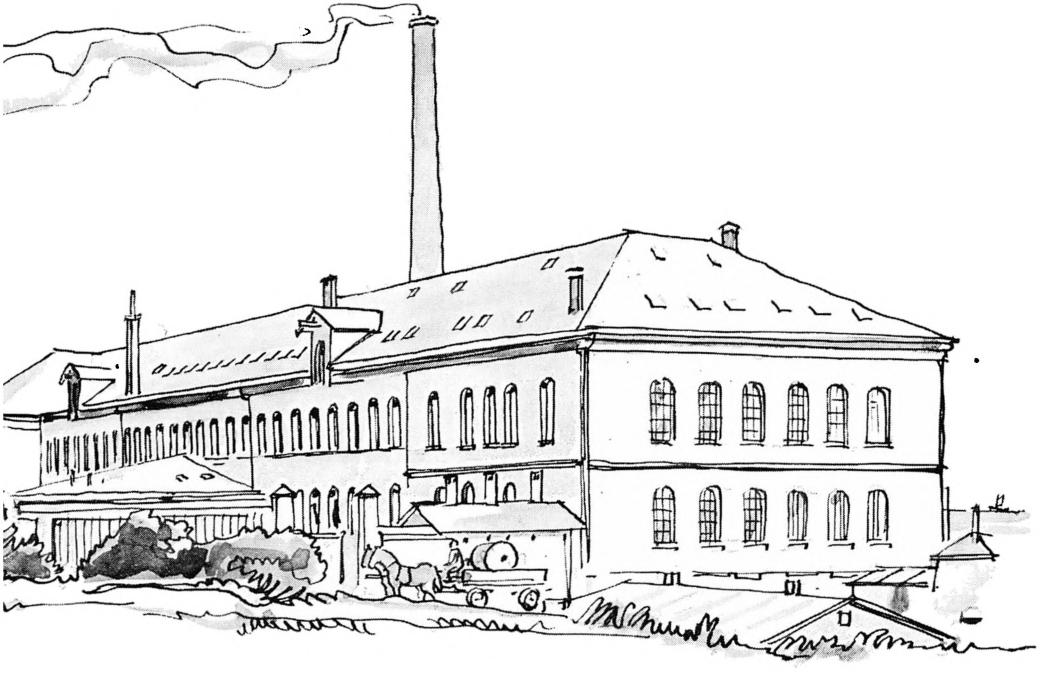

var ensbetydende med høst, hvorfor jeg gik rundt hos de lokale bønder og tilbød min assistance ved høstarbejdet. Jeg fik også hurtigt »bid«, og selvom det var til en noget lavere dagløn og med længere arbejdstid, så fornemmede jeg det som en art hvilehjem. Høsten varede jo ikke evigt, det slap op efter fjorten dage, og så var det igen om at finde noget. Det kom jeg forfærdeligt let over denne gang. Det sørgede Hitler for. Søndag den 3. september kl. 6 om morgenen kom sognefogeden, og hvad de følgende 14 dage kom til at indeholde, har jeg allerede fortalt. Vel hjemkommen herfra kontaktede jeg en, skal vi kalde det god forbindelse, der havde lovet at *prøve* at få mig ind på klædefabrikken i Hellebæk. Der kom også et brevkort en dag med bud om at stille til samtale med den høje chef. – De kom jo ikke, da vi sendte bud? Hvorfor ikke? Jeg turde ikke sige den rette sammenhæng, for sæt så, at han ikke ville have mig af frygt for, at jeg skulle blive indkaldt endnu en gang, så jeg nøjedes med at sige, at jeg havde været bortrejst og ikke fået kortet før nu. Tirsdag den 3. oktober, nøjagtig en måned efter indkaldelsen til soldat, begyndte jeg så på »kludemøllen«, som den kaldtes i daglig tale. Detaljer fra arbejdet her kan næppe interessere nogen (det kan det øvrige måske heller ikke), så derfor går jeg let hen over de følgende 4 år og 4 måneder. Men i midten af februar 1944 blev jeg ukammerat med direktøren. Jeg blev ikke fyret, men jeg foretrak at gå, *inden* det skete. Det lå nemlig i luften, at det ville ske næste gang, hvis der blev en næste gang, og det skulle der såmænd nok være blevet. Ca. et halvt år før havde jeg påbegyndt opkrævning af fagforeningskontingent (det gjorde man her på arbejdspladsen allerede dengang). Nu var jeg på alm. daghold, men nogle af dem, jeg havde som »kunder«, var på skiftehold, og dem opsøgte jeg i min egen frokostpause. Så en dag møder jeg chefen på trappen til den anden afdeling: Hvad laver De her? – Sælger mærker. – Hvadfor mærker? – Fagforeningsmærker. – Har De fået tilladelse til det? – Næh, men da jeg holder frokost, skal der vel ikke nogen særlig tilladelse, det regnede jeg ikke med. Hvorefter han sagde hm – og gik videre. Næste formiddag kommer en af tillidsmændene, ikke engang min egen, med den besked til mig, at den, der sælger fagforeningsmærker indenfor fabrikkens område, *skal* have holdt fyraften, men så måtte han godt sælge til dem, der arbejdede på andre skift! Den tyggede jeg noget på, og efter fyraften opsøgte jeg min egen tillidsmand og forelagde ham sagen. Han kendte den godt, for de var blevet kaldt op og havde fået denne beslutning forelagt; ikke som et forhandlingsgrundlag, men som et diktat. Og det var der desværre nok ikke noget at gøre ved, for det var jo ikke vores fabrik! Der var altså ikke megen hjælp at hente. Om aftenen søgte og fik jeg nyt arbejde, og næste dag sendte jeg min arbejdsformand over efter min afregning. 10 minutter efter kom en kontordame med opsigelse på lejligheden, medens jeg selv måtte over efter afregningen til fyraften.

Et andet forhold, som fortjener at nævnes, er, at der var krig og besættelse i hele den periode, jeg var på klædefabrikken; bl. a. var det meget svært at skaffe brændsel. Oliefyr var ikke kommet frem, og det var ikke meget udbredt med centralvarme; det fandtes faktisk kun i villaer, der beboedes af velhavere. Almindelige mennesker havde kakkelovn, som regel til koks, og de var rationeret. Det var næsten alt, selv salt var rationeret den sidste tid af krigen. Jeg kan ikke mere huske, efter hvilke kriterier man beregnede, hvad en familie kunne få i brændselstildeling, men jeg kan huske, at vi i et par vintre kun fik tildelt 15 hl til hele sæsonen. Skulle vi bruge mere, måtte vi se at skaffe os det på en eller anden måde, og her var det selvfølgelig i Hellebæk mest almindeligt at pille i skoven, hvis der ellers var noget at pille, for skovbunden var ligesom den var støvsuget. Selv de allermindste kviste blev pillet omhyggeligt op; der kunne måske koges en kedel vand ved dem, og så var dén kop erstatningskaffe reddet. Efterhånden lærte man at pille tørgrenene, inden de faldt ned af sig selv. Det skete ved hjælp af en lang tøjsnor e. l., hvori der var var bundet et lod af en eller anden slags. Nogle brugte en passende sten, men det var ikke godt, for den vejede for lidt og kunne ikke kastes helt op, hvor den skulle. Så var en stor møtrik bedre, vægtmæssigt, men den var for kantet og kunne nemt sætte sig fast. Så var der nogle, der ligefrem specialiserede sig i at støbe blylodder i den passende form og størrelse, og når de så havde trænet, kunne de blive hele eksperter i at trække grene ned. Kort sagt, så kunne *alt* bruges i kakkelovnen, bare der var den ringeste mulighed for, at det kunne brænde. Alle slags brædder, både med og uden søm, nok mest med at dømme efter alle dem, der kom til mig for at få deres sav filet. Det var nemlig et område, som jeg havde forsøgt at dygtiggøre mig i, og at dømme efter den søgning, der var, så må jeg have fået *noget* held af det. Fabrikken havde også et skovområde, hvor der i vintertiden var et par mand beskæftiget med træfældning. Også dem filede jeg save for i et par vintre og troede selv, at jeg var ferm til det, for de klagede nemlig aldrig, men sagde, at savene skar godt. Da jeg så holdt op at arbejde på fabrikken, fik jeg arbejde i skoven, der tilhørte Det Schimmelmannske Fideikommis, hvor jeg i parentes bemærket måtte forpligte mig til at arbejde en vis del af året for at få et sted at bo. Allerede da var det ved at blive svært at få lejligheder, men det skulle jo blive temmelig meget værre. Her kom det mig så tilgode, at jeg var vant til at file save, men dog måtte jeg hurtigt erkende, at der ligesom manglede noget, for at de kunne komme helt på toppen. Dette »noget« eksperimenterede jeg med en tid, men der skulle alligevel gå næsten 2 år, før jeg helt havde fundet »fidusen«.

Et andet, og slet ikke mindre problem under krigen, var tobak. Det var vel næsten en af de varer, det kneb allermest med. Godt nok fik vi noget Balkantobak, men det var så som så med det. Det smagte ingenlunde godt, men var dog alligevel at foretrække for det mosehø, folk selv avlede, for slet ikke at

tale om alt muligt andet, som nogle fandt på at stoppe i piben eller rulle »cigaretter« af. Nogle røg det såkaldte »bitobak«, d.v.s. tobak, der var beregnet for biavlere, når de skulle holde bierne på afstand. Foruden at det var effektivt, også til at holde mennesker på afstand, så var det direkte farligt, for der var nemlig blandet blåsten i, og det kan vist ikke siges at være sundt? Der fandtes faktisk ikke den plante, som ikke en eller anden fandt på at bruge bladene fra til »tobak«. Bortset fra det med blåsten i, så er vist det værste, jeg var ude for, én, der havde tørret rabarberblade i ovnen og derefter viklet det ind i toiletpapir til »cigarer«. Give røg fra sig kunne det dog, men det stank forfærdeligt. Så avlede folk jo selv tobak. Det var godt nok rigtige tobaksplanter, men for det første har vi slet ikke det klima, der skal til, og for det andet er der ingen, der har mulighed for at behandle det, som det skal, hverken med hensyn til tørring, fermentering eller lagring. Man hængte det op i nogen tid, hvorefter de forskellige rygere havde hver sin særprægede måde at tilberede tobakken på. På apotekerne og hos materialisterne kunne man købe forskellige essenser, beregnet på at blande i. Det siger sig selv, at hver eneste slags var »den eneste rigtige« og »helt ufejlbarlige«. Nogle kogte så tobaksbladene i en gryde tilsat disse mer eller mindre tvivlsomme eliksirer; andre bagte det i ovnen under pres, så kunne de bagefter skære det ud som »pladetobak«. Fælles for det altsammen var, at det både lugtede og smagte gyseligt. Som alle andre tobakshungrende skulle jeg også til Sverige, så snart det overhovedet kunne lade sig gøre. Vi skulle over og »botanisere«, specielt på det tobaksmæssige område. Nu havde jeg jo hørt, at svenskerne manglede sådanne ting som spegepølse og flæsk og måske også ost; så jeg havde medtaget et mindre lager af disse ting og regnede det for sikkert, at jeg bare kunne »tuske« mig tobak til i den første »affære«, jeg kom ind i. Men om forladelse! Jeg blev nærmest til grin. I bedste fald rystede man medlidende på hovedet, eller jeg blev simpelthen *jaget* ud af forretningen med trussel om både det

ene og det andet. Herefter måtte jeg så »stemme dørklokker« for at blive af med mine naturalier og få et par håndører for dem. Langt om længe fik jeg det solgt til en gammel kone i et af yderkvartererne for noget der mindede om ca. det halve af det, jeg selv havde givet. Jeg købte straks en pakke tobak og en pakke cigaretter og begyndte med det samme at pulse. Skiftevis en cigaret og en pibe tobak, og det smagte himmelsk! Samtidig plukkede jeg »violer«, d.v.s. samlede skod op, som jeg tog med hjem; de kunne pilles op og ryges i piben. Vel hjemkommet og i gang med dette plukkearbejde, altså med at pille papiret af disse skod, blev jeg med ét ganske forfærdelig dårlig. Jeg brækkede mig, så jeg troede, at både mave og tarme skulle komme med op. Dertil var jeg svimmel og svedte. Jeg havde ganske enkelt fået en veritabel nikotinforgiftning. Husk på, at jeg havde jo pulset hele dagen, som om jeg havde været på akkord på det, og det var »rene varer«, som jeg ikke var vant til. Der var kun én vej, og det var i seng omgående. Næste dag gik jeg så lidt mere moderat til værks, det var en probat lærestreg!

CARL PETERSEN
(1899–1977)

Maskinfabrikant Carl Petersen var født i Gilleleje 31. august 1899. Han nedstammede fra en gammel Gillelejeslægt, som talte fiskere, skippere og lodser i sine rækker, og var i sjælden grad knyttet til stedets miljø, traditioner og historie. Som uddannet montør beskæftigede han sig med bådmotorer, og sammen med sin bror Ferdinand startede han i 1923 Brdr. Petersens Maskinfabrik i Gilleleje. Hans far Peter Petersen var i 1929 med til at stifte Gilleleje Museumsforening, i hvis bestyrelse Carl indtrådte i 1936. Næst efter fhv. overlærer H. C. Terslin, hvis store indsats for Gilleleje Museum er velkendt, har han været den store drivkraft til videreførelse af museet, specielt dets afdeling for fiskerlejets fiskerbåde op igennem tiden. Han vidste alt om de gamle både, som han elskede, dels ud fra traditionen, dels efter egne opmålinger og dels fra studier af deres bygningshistorie efter bilbreve og beskrivelser i forskellige arkiver. Han byggede i tidens løb en mængde skibsmodeller; alene Gilleleje Museum har 27 af hans modeller udstillet, og mange andre museer landet over har prøver på hans fingersnildhed og store viden på dette felt. Således har f. eks. Skagens Fortidsminder flere af hans modeller, og også på Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg findes de, f. eks. modeller af båden »Syv Brødre« af Gilleleje og af jagten »Danmark« af Hornbæk, begge i skala 1:16, tillige med flere opmålinger af forsvundne typer. Men først og fremmest ofrede han al sin fritid på Gilleleje Museum.

Carl Petersen var også en flittig arkivgæst. Igennem mange år brugte han regelmæssigt en dag om ugen til arkivstudier, i Rigsarkivet, i Landarkivet, i havnearkiver, på museer o. s. v., hvor han udskrev alt stof han fandt om strandinger, fyrvæsen, fiskeri, personalhistorie o. s. v., især vedrørende Nordsjællandskysten. Han gennemgik systematisk kirkebøger og gamle årgange af aviser og samlede et vældigt dokumentationsmateriale, som han gerne lod sine kolleger få kopier af. Han var et vennesælt menneske, altid parat til at vejlede og hjælpe.

Carl Petersen foretog mange rejser, især rundt om i Skandinavien, for at træffe kolleger og studere lokale bådtyper. Han modtog gerne fremmede museumsfolk og lærde i Gilleleje og fortalte med begejstring og kærlighed om sine yndlingsemner: den gamle søkultur og skibsbygning.

Ved hans død 25. juni 1977 led Gilleleje et uopretteligt tab, i særdeleshed museet. Ingen kan erstatte ham på hans specielle felt. Også hans venner på forskellige kulturinstitutioner landet over og i historiske foreninger vil savne ham, ikke mindst i Frederiksborg Amts historiske Samfund, på hvis udflugter han altid var med som ivrig deltager, hyggelig, videbegærlig, kyndig.

Carl Petersen levede et flittigt og lykkeligt liv, delt mellem dagens praktiske gerning, historiske studier og skabende virksomhed. Det er dejligt, at man har fået lov til at lære ham at kende og være ven med ham.

Henning Henningsen

FORENINGSMEDDELELSER

Lørdag den 2. juli 1977 samledes 150–200 medlemmer og deres gæster for at deltage i en omvisning i Fredensborg Slot og Slotshave.

Kl. 16 var der arrangeret kaffebord på Hotel Prinsen, hvor den tidligere vært, Kaj Strandberg, fortalte om Fredensborg bys historie.

Efter kaffebordet holdtes generalforsamling; deltagerantallet var 60–70.

Formanden bød velkommen til generalforsamlingen og foreslog

1. *Henning Henningsen som dirigent.*

   Dirigenten konstaterede generalforsamlingens lovlighed.

2. *Årsberetning*

   a. Formandens beretning:

   Frederiksborg Amts historiske Samfunds regnskabsår løber fra 1. april til 31. marts.

   Der har været afholdt bestyrelsesmøder 27/4 1976 og 9/2 1977.

   Sidste års generalforsamling fandt sted 11/9 i Helsingør.

   I det forløbne år har medlemmerne modtaget to årbøger, nemlig for 1975, der først udkom i maj 1976, og for 1976, der blev udsendt i december 1976.

   I den anledning har bestyrelsen diskuteret opkrævning af medlemskontingent, idet medlemmerne tilsyneladende har betalt kontingent to gange i 1976. Det har været praksis at udsende girokort for indbetaling af medlemskontingent sammen med årbogen, og sker det som i fjor, at der udsendes to årbøger i et år, kan medlemmerne komme i vildrede m. h. t. kontingentbetaling, idet »girokvittering 1« viser, at der allerede er betalt kontingent, når »girokvittering 2« ankommer. Man vil stræbe efter, at der sendes en bog ud årligt, og vi vil fortsætte med at kræve kontingent op samtidig med udsendelse af årbogen, idet vi gerne vil vise medlemmerne den bog, de får for deres kontingent.

   Kontingentet har i de to sidste år været 35 kr. Når bogen sælges gennem boghandelen eller fra ekspeditionen på Frederiksborg Slot til folk, der ikke er medlemmer, koster den 55 kr.

   Oplaget af årbogen er normalt på 1.000 stk., og fremstillingsprisen for den enkelte bog derfor ret høj. Det er kun muligt at holde kontingentet så lavt, fordi foreningen modtager betydelige tilskud fra forskellig side: Kulturministeriet, Frederiksborg Amtsråd, de fleste kommuner i amtet, Sparekasserne SDS i Helsingør og Hillerød og Bikuben samt fra Antikvar Carl Julius Petersens Fond.

   På Frederiksborg Amts historiske Samfunds vegne skal jeg bringe en hjertelig tak for disse tilskud.

Skriftudvalget sørger for indholdet og for tilrettelæggelse af årbogen, som trykkes i C. Nordlundes Bogtrykkeri i Hillerød. Bruhns Bureau i Helsingør foretager pakning og udsendelse af årbøgerne og indbydelse til vore ture m. m. Ekspedition af andre bogbestillinger forestås af museumsdirektør Povl Eller med hjælp af fru Lindegaard fra Frederiksborg Slot, hvor vort boglager opbevares.

Jeg vil benytte generalforsamlingen i år til at takke for det gode samarbejde vi har haft med Nordlundes Bogtrykkeri og Bruhns Bureau samt for ekspeditionen fra Frederiksborg Slot.

Det var formanden for skriftudvalget, lektor H. Ring, som 20. november 1972 foreslog, at historisk samfund skulle henvende sig til ældre mennesker, for at få dem til at fortælle erindringer fra barndom og ungdom. Bestyrelsen satte 10.000 kr. til side til annoncering og præmiering.

Resultatet foreligger nu. Ring vil gøre nærmere rede herfor under beretning fra skriftudvalget, men jeg vil gerne her rette en hjertelig tak til Ring, der har stået for udformning af vore henvendelser til socialudvalg, ældre-klubber og til pressen på en sådan måde, at der er indsendt så mange gode beretninger, at det langt overstiger forventningerne.

I historisk samfunds ansøgninger af 20. oktober 1976 til kommunerne om tilskud til vor virksomhed har »gamle minder« fået følgende omtale: »I november 1975 henvendte Frederiksborg Amts historiske Samfund sig gennem pressen og de sociale udvalg i kommunerne til ældre mennesker i amtet om at nedskrive erindringer fra deres barndom og ungdom. Vi takker for den hjælp, som socialudvalgene har ydet ved at fordele plakater og vejledning med nærmere betingelser for at deltage i »konkurrencen«, som vi havde kaldt denne indsamling af »gamle minder«, fordi manuskripterne ville blive bedømt og de bedste præmieret.

Vi kan nu meddele, at der indkom 60 manuskripter, hvoraf 17 blev præmieret. Samtlige manuskripter, der giver hver sit selvoplevede bidrag til belysning af forholdene i Frederiksborg Amt i begyndelsen af vort århundrede, vil blive opbevaret, og de fleste vil tid efter anden blive offentliggjort i vor årbog. Årbogen for 1977 vil helt blive helliget »gamle minder«.

Det er vor opfattelse, at konkurrencen har givet samtalestof i ældreklubber og pensionistforeninger, idet den har været anledning til, at man er kommet til at tale om »gamle dage«, selv om man ikke har deltaget i konkurrencen.«

Med omkring fem års mellemrum orienterer Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger om, hvorledes det forholder sig med medlemstal, kontin-

gent og tilskud i de historiske amtssamfund. Fra den modtagne meddelelse skal jeg give et uddrag – baseret på forholdene i foråret 1976:

	Medlems-tal	Kontin-gent kr.	Tilskud fra amt og kommuner pr. medlem kr.	pr. indbygger øre
Frederiksborg Amt	693	35	11,47	2,7
Holbæk Amt	451	40	3,71	1,2
Fyns Stift	950	30	3,91	0,8
Thy og Mors	1060	20	0,66	1,2
Randers Amt	824	30	6,61	2,9
Vejle Amt	2480	35	1,34	1,1
Sønderjylland	2611	35	20,55	22,1

Gennem adskillige år har medlemstallet i Frederiksborg Amts historiske Samfund ligget på 650–700 med en årlig afgang, der svarer nogenlunde til tilgangen, nemlig ca. 50.

Flere af de historiske samfund har fået forøget medlemstallet ved en effektiv propaganda, der især har bestået i oplysning om det historiske samfunds virksomhed.

Også her i amtet ser bestyrelsen gerne en større medlemsskare, og forbereder en lille tryksag, som vi tænker os uddelt gennem biblioteker, lokalarkiver og museer i efteråret 1977, hvor biblioteker og lokalarkiver vil arrangere billedindsamling.

Vi beder om generalforsamlingens tilslutning til at bruge 2.000–4.000 kr. til en propagandatryksag.

Frederiksborg Amt er velforsynet med lokalhistorisk litteratur. Selv udgiver vi årbogen »Fra Frederiksborg Amt« siden 1906. Museumsforeningerne i Frederiksværk og Hørsholm udgiver årsskrifter, og dette har tidligere været tilfældet for Nordsjællandsk Museumsforening i Hillerød og Museumsforeningen for Gilleleje og Omegn. Helsingør Kommunes historiske Samling for Tikøbområdet udgiver »Saga«, som kommer hvert andet år. I år har Helsingør Bys museer udgivet sin første årbog med årsberetning og artikler. Historisk Forening for Slangerup har påbegyndt udgivelse af årsskrift, og desuden udgives der lejlighedsvis skrifter med lokalhistorisk indhold af institutioner og forlag.

Søger man oplysning om en bestemt lokalitet, kan det være vanskeligt at finde frem til alle de trykte kilder, der omtaler den. Et hjælpemiddel er undervejs.

Jeg nævnede i fjor, at Frederiksborg Amtsråd havde givet en treårig bevilling på ialt 120.000 kr. til udarbejdelse af en bibliografi for Frederiksborg Amt. Arbejdet er godt igang på biblioteket i Helsingør.

En ny institution, Frederiksborg Amts Museumsråd, er oprettet i henhold til lov af 10/6 1976 om tilskud til museer. Amtsmuseumsrådet skal bl. a. støtte samarbejdet mellem amtets museer, og kan selv tage initiativ til forskellige undersøgelser.

Dansk historisk Fællesforenings årsmøde skal finde sted i Helsingør 26.–28. august 1977. Deltagerne, der er repræsentanter for historiske foreninger, museer og arkiver, vil blive indkvarteret på LO-Skolen i Helsingør. Det er Frederiksborg Amts historiske Samfund, der har indbudt til mødet, bl. a. fordi vi gerne vil gøre historikere fra hele landet opmærksom på den bevarende sanering, som Helsingør Bys gamle huse har været genstand for. Det er Helsingør By, der står for denne del af arrangementet, medens historisk samfund har tilrettelagt udflugt til Frederiksborg Slot, Slotshave og Skovdistrikt, idet man vil fremhæve slottet og dets betydning som centrum for det kongelige gods i Nordsjælland med store skove og jagtområder.

Til slut skal der rettes en tak til pressen for omtale af Frederiksborg Amts historiske Samfund i årets løb, en tak til medlemmerne, som støtter ved deres kontingent, og som trofast møder op ved vore ture, og en tak til kollegerne i bestyrelsen for godt samarbejde.

En særlig tak skal lyde til sparekassedirektør O. Blinkenberg Nielsen, der blev valgt ind i bestyrelsen i 1968 med henblik på, at han skulle varetage kassererposten. Regnskabet er blevet passet på en måde, så resten af bestyrelsen næppe har tænkt på, at også en forening kan have problemer med penge. Det er med stor beklagelse, at vi må give efter for Blinkenbergs ønske om at trække sig tilbage fra bestyrelsen.

Også til C. C. Tscherning – bestyrelsesmedlem siden 1968 –, som har ønsket sig fritaget fra posten i bestyrelsen, skal der rettes en tak!

b. Beretning fra skriftudvalget ved H. Ring

I slutningen af f. å. udsendte vi årbog 1976, således at årbogen kom det år, hvis årstal den bærer. Bogen handlede i anledning af Helsingørs 550-års byjæbilæum om Helsingørs Rådhus. Om dens værdi skal jeg af gode grunde ikke udtale mig, men den fik pæne presseanmeldelser, selv Berlingske Tidende ofrede en ret fyldig omtale af den. At de lokale blade gjorde mest ud af den er vel naturligt. Interessant er det at konstatere, at anmelderne tilsyneladende var mest optaget af de i bogen omtalte forhold, der har relation til nutiden, f. eks. den svage interesse for byggesagen hos datidens vælgere eller hvorledes det nuværende rådhus kunne ændres til et tidssvarende.

Årbogen kom også som særbog. Denne blev på forhånd solgt godt, så indtægten herfra sammen med det særlige tilskud, som Sparekassen SDS i Helsingør gav os, gjorde, at Samfundet trods de store udgifter til billeder klarede udgivelsen inden for dets økonomiske formåen.

Årbogen for 1977 er så langt fremme i sin produktion, at den vil blive ud-

sendt omkring oktober d. å. Den indeholder 8 store bidrag fra Samfundets indsamling af minder fra amtet, fortalt af ældre, den indsamling der gav så mange fortræffelige bidrag, at vi her har meget stof til kommende årbøger.

Bogen vil i modsætning til alle tidligere årbøger blive gennemillustreret med næsten 100 tegninger udført af tegneren Verner Münch, Helsingør. Jeg ved bestemt, at vi kan love vore medlemmer en meget stor, interessant og smuk årbog.

Sammen med denne årbog leveres registre til årbøgerne 1972–1975.

Årbogen for 1978 er planlagt til at indeholde Hornbæks historie af lærer Karl Rønne. Også den vil blive forsynet med mange billeder. Vi vil også udsende den som særbog. Hornbæks indbyggere og de mange ejere af fritidshuse dér forventer vi som købere af en sådan særbog. Selve årbogen vil sikkert også bringe nogle af mindebidragene. Af hensyn til salget vil denne årbog for 1978 og særbogen udkomme i sommeren næste år.

Vi har heldigvis en del stof til de kommende årbøger, foruden minderne et manuskript til Snekkerstens historie. Vi vil også gerne genoptage rækken af små artikler fra amtets museer og arkiver, hvis vi ellers kan få dem til at reagere på vor henvendelse.

Vi synes selv at vore årbøger bringer godt og lødigt stof, så derfor mener jeg, at vi alle burde være med til at skaffe flere medlemmer. Tænk hvad det ville betyde, hvis vi hver skaffede eet nyt medlem, hvilket vel ikke var særlig svært, evt. som et gavemedlem for et år. Gør noget ved det!

Skriftudvalget vil naturligvis meget gerne høre, hvad man synes om årbøgerne og evt. forslag til stof.

c. Beretning fra turudvalget ved J. Rosenkilde

Formanden for turudvalget redegjorde for foreningens udflugter i 1976.

Sidst i maj måned besøgte vi først Mårum Thinghuse, og i Thinghusplantagen fortalte P. Chr. Nielsen om Thinghuslærken, et i skovkredse meget berømt træ. Derpå aflagde vi besøg i Søborg kirke, hvor sognepræst Jørgen Spliid morsomt fortalte om kirkens historie. Vi sluttede dagen med et besøg på Esrum kloster, og her stod H. C. Jarløv for fremvisningen. Ca. 120 deltog,

Samme antal var også mødt op til efterårsturen i Sundtoldkvarteret i Helsingør i septemebr, hvor museumsdirektør Henning Henningsen var leder på denne vandring. Turen sluttede i klosteret. Efter kaffepause holdt vi generalforsamling i Erik af Pommerns kammer på Kronborg.

– – –

Kærgaard Jensen, Skibby, foreslog, at historisk samfund skulle henstille til menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser, at sørge for bevaring af særlige gravsten – herunder gravsten for folk, der har haft betydning på egnen – selv om gravstedet nedlægges.

Beretningerne blev godkendt.

3. *Regnskabet* blev forelagt af kassereren.

Driftsregnskab

Indtægter:

	1/4 1976–31/3 1977		1/4 1975–31/3 1976	
Tilskud:				
Kulturministeriet	2.600,00		2.900,00	
Amt og kommuner	8.450,00		8.450,00	
Sparekassen	3.100,00		3.800,00	
Carl Jul. Petersens Hj.fond ..	2.000,00		4.000,00	
Classenske Fideikommis	2.000,00	18.150,00	0,00	19.150,00
Medlemskontingent:				
Indgået	45.226,00		11.895,00	
Netto tilgode 31/3-77	÷20.510,00	24.716,00	+13.887,00	25.782,00
Salg af årbogen		13.516,00		6.934,00
Renteindtægter		3.858,01		3.383,44
Underskud		4.194,57		0,00
		64.434,58		55.249,44

Udgifter:

Årbogen: honorar	6.700,00		3.760,00	
trykningsudgifter..	41.697,45		27.108,35	
forsendelsesudg. ..	7.901,25	56.298,70	6.435,38	37.303,73
Møder og foredrag		3.743,35		3.409,50
Kontorholdudgifter		1.392,00		1.892,40
Kontingenter		1.031,00		928,00
Andre udgifter		1.969,53		3.474,38
Overskud		0,00		8.241,43
		64.434,58		55.249,44

Status

Aktiver:

	31. marts 1977		31. marts 1976	
Indestående:				
på sparekassebog	33.104,15		52.059,51	
på checkkonto	2.007,72		2.141,96	
på postgirokonto	987,66	36.099,53	941,43	55.142,90
Tilgodehavende:				
Kontingent	3.640,00		24.150,00	
Merværdiafgift	2.311,00	5.951,00		24.150,00
		42.050,53		79.292,90

Passiver:

Skyldige beløb:				
vedr. årbog	0,00		25.529,98	
vedr. merværdiafgift	0,00		157,00	
anden gæld	0,00	0,00	1.006,72	26.693,70
Hensætt. til udgift vedr. indsamling og præmiering af kulturhistoriske erindringer	9.329,40		10.000,00	
÷udgifter i årets løb	6.354,10	2.975,30	670,60	9.329,40
Formue:				
årets begyndelse	43.269,80		35.028,37	
driftsresultat	÷4.194,57		+8.241,43	
årets slutning		39.075,23		43.269,80
		42.050,53		79.292,90

Helsingør, den 1. juni 1977. *O. Blinkenberg Nielsen.*

Foranstående driftsregnskab og status har vi gennemgået og fundet i overensstemmelse med foreningens bogføring.

Beholdningernes tilstedeværelse er konstateret.

Helsingør, den 23. juni 1977.

Asger Schmelling *S. Riis-Vestergaard.*

Regnskabet blev godkendt.

4. *Medlemskontingentet*

På bestyrelsens forslag blev det vedtaget, at medlemskontingentet for 1/4 1977–31/3 1978 – altså for årbog 1977 med de »gamle minder« – skal stige 5 kr. til 40 kr., hvilket beløb formodes også at kunne holde for årbog 1978.

5. *Valg til bestyrelsen*

Som foran nævnt ønsker O. Blinkenberg Nielsen og C. C. Tscherning at udtræde af bestyrelsen.

I stedet for de afgående bestyrelsesmedlemmer foreslår bestyrelsen:

Sparekassedirektør S. Riis-Vestergaard, Helsingør, og fru Anna Esbech, Ølstykke, der er leder af det lokalhistoriske arkiv og derved kan blive kontaktperson til Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Frederiksborg amt.

De øvrige bestyrelsesmedlemmer er villige til genvalg.

Forsamlingen fulgte bestyrelsens forslag til valg.

6. *Valg af revisorer*

Arkitekt Asger Schmelling, Humlebæk, genvalgtes. Nyvalgt blev bankkasserer Morten Gad, Skolevængets allé 7, Farum.

7. *Forslag fra medlemmerne*

Der er ikke modtaget forslag fra medlemmerne. Formanden omtalte følgende forslag, som foreningen har modtaget fra anden side.

1. Sig nej til motorvej M. 5 fra Hammersholt over Lillerød til Måløv og Tåstrup.

Selv om en motorvej griber ind i landskabet, mener bestyrelsen ikke, at historisk samfund skal udtale sig om vejen som sådan. Hvis »Sammenslutningen mod motorvej B. 5« havde rejst en konkret sag, f. eks. ødelæggelse af et oldtidsminde eller et historisk mindesmærke, havde sagen stillet sig anderledes, idet vor formålsparagraf siger: »Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet«.

2. Opfordring fra »Foreningen Danmarks Folkeminder« til indmeldelse, og køb af publikationer fra foreningen, bl. a. en grammofonplade eller kassettebånd af 45 minutter spilletid med »Glimt af dansk folkemusik«. Indmeldelse kan ske til »Foreningen Danmarks Folkeminder«, Dansk Folkemindesamling, Birketinget 6, 2300 København S. Kontingentet er 45 kr. Pladen eller kassettebåndet fås hos »Kragen« på samme adresse. Pris 57,50 kr.

3. Københavns Radio – adr. Redaktionen, Københavns Radio, Radiohuset, 1999 København V – har opfordret til at give meddelelse om emner af lokalhistorisk interesse til brug for udsendelse i lokalradioen.

4. De lokalhistoriske Arkiver i Frederiksborg Amt (LAFA – se »Fra Frederiksborg Amt« 1976, s. 87–88) og Frederiksborg Amts Biblioteksforening har

planlagt en indsamlingskampagne af film, billeder og andre arkivalier i oktober 1977*). Indsamlingen her er et led i en landsomfattende indsamling, som begyndte i 1971; der er foreløbig reddet 700 film og 400.000 gamle fotografier. Det populære navn for disse indsamlingskampagner er »billedstorme«, og det anbefales medlemmerne at aflevere materiale, som bør indgå i arkivernes samlinger. Arkivforeningen og Biblioteksforeningen har i fællesskab søgt penge til indsamlingskampagnen hos Frederiksborg Amtsråd, og til ansøgningen har historisk samling givet en udtalelse, hvori det bl. a. siges: »Her i amtet har lokalarkiverne oprettet »Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Frederiksborg Amt«, der er den første i sin art i Danmark« ... »Frederiksborg Amts historiske Samfund har stedse haft et godt samarbejde med lokalarkiverne og anbefaler byrådene at støtte dem.

Lokalarkiverne må betragtes som grundsten i den lokalhistoriske forskning, vel at mærke, hvis befolkningen lærer at forstå, at man ikke skal kaste dokumenter, billeder og film bort, når de ikke længere har interesse, men tilbyde dem til arkiverne. Adskillige historiske afhandlinger, f. eks. i »Fra Frederiksborg Amt«, bygger på arkivalier, der befinder sig i lokalarkiverne«.

8. *Eventuelt.*
Intet. Generalforsamlingen sluttede kl. 17.45.

REGISTER
til årbøgerne 1972–1975 følger særskilt med denne årbog.

Bestyrelsen

Formand: Lektor P. Chr. Nielsen, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm, telf. (02) 86 10 49.
Sekretær: Landsretssagfører Aase Gedde, Hostrupsvej 9, 3400 Hillerød, telf. (03) 26 27 63.
Kasserer: Sparekassedirektør S. Riis-Vestergaard, Sparekassen SDS, Stengade, 3000 Helsingør, telf. (03) 21 04 94.
Museumsdirektør dr. phil. Povl Eller, Frederiksborg Slot, 3400 Hillerød, telf. (03) 26 04 39.
Arkivleder Anna Esbech, Ryttervænget 56, 3650 Ølstykke, telf. (03) 17 83 49.
Provst K. Tofte, Skibby præstegård, Selsøvej, 4050 Skibby, telf. (03) 32 82 32.
Skriftudvalget: Museumsdirektør dr. phil. Henning Henningsen, Handels- og Søfartsmuseet, 3000 Helsingør, telf. (03) 21 06 85.
Lektor Ole Jellingsø, Ericavej 134, 2820 Gentofte, telf. (01) 67 13 97.
Lektor H. Ring, Toftemosevej 23, 3100 Hornbæk, telf. (03) 20 25 28.
Auditør, museumsleder Torben Topsøe-Jensen, Sophienbergvej 14, 2960 Rungsted K., telf. (02) 86 38 25.

*) September 1977: Kampagnen udsat, formentligt til forår 1978.

LOVE FOR FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

Vedtaget på generalforsamlingerne 20. februar 1967 og 17. maj 1968

1. Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet.

2. Formålet søges hovedsagelig nået dels ved udgivelsen af en årbog eller andre bøger, hvori emner af den lokale historie behandles på en let læselig måde, dels ved at tilskynde til og mulig fremhjælpe udgivelsen af større bearbejdelser af historiske emner, der særlig vedrører amtet, samt ved afholdelse af møder og udflugter.

3. Medlemskontingentet fastsættes af generalforsamlingen. Medlemmerne modtager gratis samfundets årbog.

4. Samfundets bestyrelse består af mindst 7 medlemmer, der vælges af generalforsamlingen. Bestyrelsen konstituerer sig selv. Generalforsamlingen vælger tillige 2 revisorer.

5. Til varetagelse af stedlige opgaver kan bestyrelsen vælge et eller flere medlemmer, der er villige til at virke for samfundets interesser, til repræsentanter for dette.

6. På den årlige, ordinære generalforsamling aflægger bestyrelsen beretning og forelægger det reviderede regnskab til godkendelse. Regnskabsåret er fra 1. april til 31. marts.

7. Generalforsamling indkaldes ved meddelelser i dagbladene eller ved direkte indbydelse, der sker mindst 14 dage forud. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, indgives til bestyrelsen mindst 8 dage forinden.

8. En ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes, når bestyrelsen finder, at der er grund dertil, og skal indkaldes, når mindst 25 medlemmer stiller skriftligt forlangende derom. Den afholdes efter bestyrelsens bestemmelse.

9. Beslutning om samfundets opløsning og om anvendelsen af samfundets midler kan træffes på en generalforsamling med to trediedeles majoritet, hvor mindst en trediedel af medlemmerne har givet møde.

10. Ændringer i lovene skal, for at være gyldige. vedtages på to generalforsamlinger, hvoraf den ene skal være ordinær.

ISBN 87-87415-10-0